

Tilinpäätösraportoinnin muutoksen yhteys olennaisen virheellisyyden esiintymiseen - Pk-IFRS:n käyttö Suomen kirjanpitolainsäädännön sijaan tilintarkastajan näkökulmasta

Laskentatoimi

Maisterin tutkinnon tutkielma

Kwun Chuen Chan

2014

Tekijä Kwun Chuen Chan

Työn nimi Tilinpäätösraportoinnin muutoksen yhteys olennaisen virheellisuuden esiintymiseen - Pk-IFRS:n käyttö Suomen kirjanpitolainsäädännön sijaan tilintarkastajan näkökulmasta

Tutkinto Maisterin tutkinto

Koulutusohjelma Laskentatoimi

Työn ohjaaja(t) Hannu Ojala

Hyväksymisvuosi 2014

Sivumäärä 82

Kieli Suomi

Tiivistelmä

TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Tutkielman tavoitteena on tutkia pk-IFRS:n käyttöönoton arvioituja vaikutuksia olennaisen virheellisuuden riskiin Suomessa. Tutkimus tarkastelee erityisesti pk-IFRS:n ja FAS:n välisiä eroja ja pyrkii selvittämään tilintarkastajan näkökulmasta, vaikuttaisiko pk-IFRS:n käyttö FAS:n sijaan olennaisen virheellisuuden esiintymiseen. Lisäksi tutkimuksessa pyritään selvittämään, voisiko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä olla muita tekijöitä, kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttavat olennaisen virheellisuuden riskiin.

TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tutkimus toteutettiin laadullisena tutkimuksena. Sen aineisto kerättiin haastatteluilla ja haastattelumenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu haastattelu, jossa on teemahaastattelun piirteitä. Haastateltaviksi valittiin yhteensä viisi tilintarkastusalan asiantuntijaa, joilla on vahva kokemus niin IFRS:stä kuin pk-yrityksistä. Kaikki haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin.

TUTKIMUSTULOKSET

Tutkimustulokset viittaavat siihen, että pk-IFRS:n käytöllä FAS:n sijaan on vaikutusta olennaisen virheellisuuden riskiin. Pk-IFRS:n tuomilla muutoksilla tilinpäätösraportoinnissa voidaan nähdä niin olennaisen virheellisuuden esiintymistä lisääviä kuin vähentäviä vaikutuksia. Suurin osa olennaisen virheellisuuden kannalta merkittävistä muutoksista liittyy harkinnan lisääntymiseen, ei-rutiininomaisten monimutkaisten menetelmien kasvuun ja sääntelyn tiukentumiseen. Näiden tekijöiden yhdistyessä pk-yritysten niukkoihin resursseihin ja osaamisen puutteeseen, olennaisen virheellisuuden riski kasvaa. Pk-IFRS:n käyttöönotto voi aiheuttaa myös sen, että tilintarkastajien rooli neuvonantajina voimistuu pk-yrityksissä. Tämä taas pienentäisi olennaisen virheellisuuden riskiä. Lisäksi pk-IFRS:n todennäköisimmät käyttäjät, ns. kasvuyritykset, voivat olla alttiimpia olennaisille virheellisyyksille, johtuen kasvuyrityksille ominaisista toimintatavoista ja toimialasta.

Avainsanat pk-IFRS, pk-yritys, olennainen virheellisyys, tilintarkastus

Käsitteet

EU	Euroopan unioni
FAS	Finnish Accounting Standards
FIFO	First in first out
FRSME	Financial Reporting Standard for Medium- sized Entities
IFAC	International Federation of Accountants
IFRS	International Financial Reporting Standards
IASB	International Accounting Standards Board
ISA	International Standard on Auditing
KILA	Kirjanpitolautakunta
LIFO	Last in first out
OYL	Osakeyhtiölaki
PK-IFRS	Pienten ja keskisuurten yritysten IFRS-tilinpäätösstandardi
TILA	Tilintarkastuslautakunta

Sisällysluettelo

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkielman taustaa.....	1
1.2. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset.....	3
1.3. Tutkimuksen toteutus ja lähdeaineisto.....	4
1.4. Tutkielman rakenne.....	5
2. Pk-IFRS.....	6
2.1. Pk-IFRS:n esittely.....	6
2.2. Pk-IFRS:n käyttöönotto Suomessa.....	8
2.3. Mahdolliset pk-IFRS:n käyttäjät.....	9
3. Pk-yritys ja sen tilintarkastus Suomessa.....	10
3.1. Pk-yrityksen määritelmä.....	10
3.2. Pk-yrityksen ominaispiirteet.....	12
3.3. Pk-yrityksen tilintarkastus.....	13
3.3.1. Pk-yrityksen tilintarkastusvelvollisuus.....	13
3.3.2. Pk-yrityksen tilintarkastuksen erityispiirteet.....	14
3.4. Olennainen virheellisyys tilintarkastuksessa.....	16
3.4.1. Olennaisuus ja olennaisen virheellisyyden riski.....	16
3.4.2. Olennaisen virheellisyyden riskiä lisäävät tekijät.....	19
4. Pk-IFRS:n ja FAS:n erot.....	22
4.1. Yleiset periaatteet.....	22
4.2. Tilinpäätöksen esittäminen.....	23
4.3. Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöt.....	26
4.4. Tiivistelmä eroista.....	32
5. Aikaisempi tutkimus – Tilinpäätösraportoinnin muutos ja harkinnan lisääntyminen.....	33
6. Tutkimusmenetelmä.....	35
6.1. Tutkimusmenetelmän valinta.....	35
6.2. Tutkimusaineiston keräämisen ja analysoinnin toteutus.....	36

7. Tutkimustulokset	38
7.1. Yleisiin periaatteisiin liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisyyden riskiin	38
7.2. Tilinpäätöksen esittämiseen liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisyyden riskiin.....	42
7.3. Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöksiin liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisyyden riskiin.....	47
7.4. Muut olennaisen virheellisyyden riskiin vaikuttavat tekijät.....	58
7.5. Tiivistelmä tutkimustuloksista	60
8. Keskustelua ja johtopäätökset	65
8.1. Keskustelua.....	65
8.2. Johtopäätökset.....	69
9. Yhteenveto ja jatkotutkimuksen aiheet	69
Lähdeluettelo	72
Liitteet	80
Haastattelurunko	80

Kuvioluettelo

Kuvio 1	Olennaisen virheellisyysriskin tilintarkastusriskin kokonaisuudessa (Halonen & Steiner, 2010, 46).....	19
Kuvio 2	Käyvän arvon käytön ja pakollisen rahoituslaskelman yhteys olennaiseen virheellisyysriskiin.....	61
Kuvio 3	Tiukemman sääntelyn ja valinnanvapauden rajoituksen yhteys olennaiseen virheellisyysriskiin.....	62
Kuvio 4	Tiukempien liitetietovaatimusten vaikutus olennaiseen virheellisyysriskiin.....	62
Kuvio 5	Omaisuserien arvonalentumisen palauttamisen mahdollisuuden, vuokrasopimusten uuden käsittelyn, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaamisen ja työsuhde-etuuksien uuden käsittelyn yhteys olennaiseen virheellisyysriskiin.....	63
Kuvio 6	Tutkimus- ja kehittämismenojen yhteys olennaiseen virheellisyysriskiin.....	64
Kuvio 7	Pk-IFRS:n käyttäjien ja olennaisen virheellisyysriskin yhteys.....	65

Taulukkuuettelo

Taulukko 1	Pk-IFRS: n sisältö (IFRS for SMEs 2009; Rätty 2009).....	7
Taulukko 2	Pk-yritysten luokittelu (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013).....	11
Taulukko 3	Tilintarkastusvelvollisuuden ehdot (TilintL 4 (20.12.2013/1046)).....	13
Taulukko 4	Pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot.....	32
Taulukko 5	Haastateltavien kuvaus ja haastattelujen kesto.....	37
Taulukko 6	Olennaisen virheellisuuden kannalta merkittävät pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot	60

1. Johdanto

1.1. Tutkielman taustaa

Tilinpäätösraportointi toteutettiin pitkään maakohtaisia lakeja ja standardeja noudattaen (Bertoni & De Rosa, 2010). Eri maiden tilinpäätöskäytännöt saattoivat poiketa toisistaan huomattavasti, mikä merkitsi sitä, että tilinpäätökseen sisältyvä informaatio ei ollut useinkaan vertailukelpoista eri maissa toimivien yritysten välillä (Haaramo & Rätty 2009, 25). Globalisaatio ja pääomien liikkuminen yhä vapaammin yli kansallisrajojen vaativat tilinpäätösraportoinnin muutosta kansainvälisesti yhdenmukaisemmaksi (Haaramo & Rätty 2009, 25).

Tilinpäätösraportoinnissa tapahtui merkittävä muutos vuonna 2005, kun IASB:n (International Accounting Standard Board) julkaisema kansainvälinen IFRS-standardi (International Financial Reporting Standard) tuli pakolliseksi EU:ssa kaikkien julkisesti noteerattujen yhtiöiden konsernitilinpäätöksen laadinnassa (Suomela & Tiihonen, 2007). Tämä muutti koko laskenta-ajattelun teoreettisen perustan Suomessa (Haaramo & Rätty 2009, 18).

Samanlainen tilinpäätösraportoinnin muutosprosessi on tapahtumassa nyt myös pk-sektorilla. Pk-yritykset muodostavat Euroopassa talouden perustan ja toimivat kansainvälisillä markkinoilla yhä suuremmissa roolissa (Chiao ym., 2006). Listayhtiöille suunnatun IFRS:n käyttäminen on kuitenkin liian monimutkainen ja raskas pienillä resursseilla toimiville pk-yrityksille (Vasek, 2011). Huomioiden pk-yritysten raportointitarpeet ja hallinnolliset resurssit, IASB kehitti ja julkaisi vuonna 2009 pk-yrityksille suunnatun kansainvälisen kevennetyn IFRS normiston, IFRS for SMEs, jota tässä tutkielmassa kutsutaan pk-IFRS:ksi (Suomela & Tiihonen, 2007). Pk-IFRS pohjautuu yleisesti hyväksytyihin periaatteisiin ja käytännön tarpeisiin (IFRS for SMEs 2009) ja se poikkeaa peruseriaateiltaan merkittävästi suomalaisesta teoriapohjaisesta kirjanpitolainsäädännöstä (Pajunen, 2010, 12).

Pk-IFRS:n tuodessa merkittävän muutoksen raportointikäytäntöön, sen käyttöönoton vaikutusten tarkasteleminen on tärkeä tutkimuskohde. Aikaisempia tutkimuksia raportointikäytännön muutoksen vaikutuksista on toteutettu varsinaisesta IFRS:stä.

Tutkimukset ovat nostaneet esille, että raportointikäytännön muutoksen seurauksena johdon harkinta voi lisääntyä. Harkinnan lisääntyminen voi taas johtaa mm. tilinpäätöksen laadun heikkenemiseen. (Callao & Jarne, 2010; Hamberg ym., 2011; Ahmed ym., 2013)

Pk-IFRS:stä tähän mennessä tehdyt tutkimukset ovat keskittyneet pk-IFRS:n hyötyihin ja mahdollisuuksiin, sekä haittoihin ja kustannuksiin tilinpäätöksen laatijan näkökulmasta (esim. Evans ym., 2005; Neag ym., 2009; Albu ym., 2010; Aurora ym., 2010; Bertoni & De Rosa, 2010; Strouhal ym., 2010; Vasek, 2011; Litjens ym., 2012; Strouhal ym., 2012). Ikäheimo ym. (2009) ovat tuoneet esille pk-IFRS:n käyttöönoton hyötyjä ja haittoja myös tilintarkastusyhteisön kannalta, mutta pk-IFRS:n yhteyttä itse tilintarkastusriskiin ei ole vielä tutkittu. Tämä tutkielma pyrkii tuomaan uuden näkökulman pk-IFRS:n tutkimuskenttään tarkastelemalla pk-IFRS:n käyttöönoton yhteyttä tilintarkastusriskin tärkeään osaan, olennaisen virheellisyden riskiin.

Tilintarkastuksen yksi päätehtävä on varmistaa kohtuullisella varmuudella, ettei tilinpäätöksessä esiinny olennaisia virheellisyyksiä sen oikean ja riittävän kuvan takaamiseksi (Halonen & Steiner, 2010, 42). Olennaisilla virheellisyyksillä tarkoitetaan sekä tahattomia virheitä että tahallisia väärinkäytöksiä (Halonen & Steiner, 2010, 45). Niiden esiintyminen yritysten tilinpäätöksissä vääristää tilinpäätöksen käyttäjien, kuten lainantajien, kuvaa yrityksestä. Tämä voi aiheuttaa sen, että tilinpäätöskäyttäjät tekevät vääristetyn informaation perusteella taloudellisesti kannattamattomia päätöksiä (Halonen & Steiner, 2010, 45).

Tilinpäätösstandardin harkinnanvaraiset joustokohdat ja kirjausmenetelmien monimutkaisuus vaikuttavat keskeisesti olennaisen virheellisyden riskiin (Houghton & Fogarty, 1991; Dechow ym., 2011). Mitä enemmän tilinpäätösstandardissa on harkinnanvaraisia joustokohtia ja monimutkaisia kirjausmenetelmiä, sitä suuremmalla todennäköisyydellä virheellisyyksiä esiintyy tilinpäätöksessä (Halonen & Steiner, 2010, 47).

Pk-IFRS:n poiketessa merkittävästi suomalaisesta raportointikäytännöstä, on tärkeä selvittää, vaikuttaisiko pk-IFRS:n käyttöönotto Suomessa olennaisen virheellisyden riskiin. Tämän selvittämiseen tutkielmassa tarkastellaan erityisesti pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön eroja. Eroista selvitetään harkintaa ja monimutkaisuutta lisäävät tai vähentävät erät ja arvioidaan tilintarkastajan näkökulmasta, onko niillä olennaisen virheellisyden kannalta merkitystä.

1.2. Tutkielman tavoitteet ja rajaukset

Tämän tutkielman tavoitteena on tutkia pk-IFRS-standardiston käyttöönoton arvioituja vaikutuksia olennaisen virheellisyyden, niin virheen kuin väärinkäytöksen, riskiin Suomessa tilintarkastajan näkökulmasta. Tutkielman pääkysymyksenä on:

Vaikuttaako pk-IFRS:n käyttöönotto olennaisen virheellisyyden riskiin Suomessa tilintarkastajan näkökulmasta?

Pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön välillä on huomattavia 1) periaatteellisia, 2) tilinpäätöksen esittämiseen liittyviä ja 3) tilinpäätöserien arvostukseen, kirjaamiseen ja jaksotukseen liittyviä eroja. Nämä kolme eri tyyppiä on muodostettu lehtiartikkeleiden ja ammattikirjallisuuden perusteella (mm. Suomela & Tiihonen, 2007; Haaramo & Rätty, 2009; Honkamäki, 2009; Suomela, 2010). Tutkielmassa pyritään vastaamaan pääkysymykseen erityisesti selvittämällä näiden kolmen erityyppisen eron yhteyttä olennaisen virheellisyyden riskiin tilinpäätöksessä. Tutkimuksessa tullaan selvittämään, mitkä erot vaikuttavat olennaisten virheiden tai väärinkäytösten riskiin, millä tavoin ne vaikuttavat ja ovatko vaikutukset riskiä kasvattavia vai pienentäviä. Tutkimuksen pääkysymyksen alakysymyksenä on:

Vaikuttaako pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot olennaisen virheellisyyden riskiin?

Tutkielmassa pyritään myös selvittämään tilintarkastajan näkökulmasta voisiko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä olla muita tekijöitä kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttaisivat olennaisen virheellisyyden riskiin. Pääkysymyksen toisena alakysymyksenä kysytään:

Onko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä muita tekijöitä, kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttavat olennaisen virheellisyyden riskiin?

Suomen kirjanpitolainsäädännöstä puhuttaessa käytetään tässä tutkielmassa myös lyhyempää termiä FAS. FAS:n muodostavat kirjanpitolaki ja -asetus, sekä muut tilinpäätöstä säätelevät normit, kuten KTM:n asetukset ja Kirjanpitolautakunnan päätökset (Salmi, 2006, 46).

Tilintarkastuksen teorian mukaan tilintarkastusriskin muodostavat olennaisen virheellisuuden riski ja tilintarkastajan havaitsemisriski (Halonen & Steiner, 2010, 46). Tässä tutkielmassa keskitytään olennaisen virheellisuuden riskiin. Lisäksi tutkielmassa ei syvennytä pk-IFRS-standardiston yksityiskohtaiseen esittämiseen, vaan tuodaan esille pk-IFRS:stä vain olennaisen virheellisuuden kannalta keskeiset seikat. Näin varmistetaan, ettei tutkielmasta tule liian laajaa.

Tutkimuksessa on rajattu pk-IFRS:n vaikutukset Suomen tilintarkastusympäristöön. Näin ollen pk-IFRS:n vaikutukset Suomen ulkopuolisessa tilintarkastusympäristössä on jätetty huomioimatta. Syynä rajaukselle on se, että yhden maan näkökulman ottaminen mahdollistaa tutkimusaiheen syvemmän tarkastelun.

Tällä hetkellä pk-IFRS-normistoa käyttäviä yrityksiä ei Suomessa vielä ole, joten suoria tilastollisia tuloksia ei voida tehdä. Asiantuntijahaastattelujen avulla voidaan kuitenkin muodostaa käsitys siitä, vaikuttaako pk-IFRS:n käyttö FAS:n sijaan olennaisen virheellisuuden esiintymiseen.

1.3. Tutkimuksen toteutus ja lähdeaineisto

Tutkimus toteutetaan laadullisena tutkimuksena. Laadullinen tutkimus tuo esille haastateltavien havainnot tilanteista ja antaa mahdollisuuden heidän kokemuksiin ja tulevaisuuden odotuksiin liittyvien tekijöiden huomioimisen (Hirsjärvi & Hurme, 2010, 27). Tässä tutkimuksessa laadullisen tutkimuksen metodina käytetään puolistrukturoitua yksilöhaastattelua, jossa on teemahaastattelun piirteitä.

Tutkimuksen teoriaosion lähdeaineistona käytetään kansainvälisestä tilinpäätösstandardista, pk-yrityksestä ja tilintarkastuksesta kirjoitettua ammattikirjallisuutta, tieteellisiä artikkeleita ja tutkimuksia ja lehtiartikkeleita, niin kotimaisista, kuin ulkomaalaisistakin lähteistä. Teoriaosiossa käytetään lähteenä myös vielä julkaisemattomia tutkimuksia. Lisäksi lähdeaineistona on myös tilinpäätökseen ja kirjanpitoon sekä tilintarkastukseen liittyvät lakitekstit, standardit ja viranomaisten lausunnot.

Empiirisessä tutkimuksessa haastatellaan viittä tilintarkastuksen ammattilaista. Tutkimuksen mahdollisimman tarkkojen ja realististen tulosten takaamiseksi, haastateltaviksi valitaan osaavia, pitkän tilintarkastusuran omaavia asiantuntijoita. Jokaisen haastateltavan pk-yritystuntemus on vahva ja IFRS-osaaminen vähintään tyydyttävä. Haastattelijan ohjauksessa haastateltavat pääsevät vapaasti tuomaan esille näkemyksiään heille etukäteen toimitetun haastattelurungon aiheista. Haastattelut käsitellään anonyymisti, ne nauhoitetaan ja litteroidaan eli kirjoitetaan tekstimuotoon puhtaaksi. Tällä varmistetaan, että haastattelun tulokset pystytään jälkikäteen mahdollisimman luotettavasti tulkitsemaan ja analysoimaan.

1.4. Tutkielman rakenne

Tutkielman teoriaosan muodostavat luvut kahdesta viiteen ja ne luovat kehykset empiiriselle tutkimukselle. Aluksi esitellään pk-IFRS-standardisto ja sen käyttöönotto Suomessa sekä kuvataan mahdolliset pk-IFRS:n käyttäjät. Tämän jälkeen tuodaan esille pk-yritysten ominaispiirteitä ja niiden tilintarkastuksen erityispiirteitä, joilla voi olla merkitystä pk-IFRS:n käyttöönoton ja olennaisen virheellisuuden kannalta. Luvun lopuksi syvennytään olennaiseen virheellisyyteen tilintarkastuksessa esittäen ne tekijät, jotka voivat johtaa olennaisen virheellisyyden toteutumiseen. Teoriaosan lopuksi esitetään pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot ja tuodaan esille aikaisempia tutkimuksia tilinpäätösraportoinnin muutoksesta ja sen yhteydestä harkinnan lisääntymiseen.

Tutkielman empiirisen osan muodostavat luvut viidestä seitsemään. Viidennessä luvussa esitetään tutkimusmenetelmän valinta, aineiston kerääminen ja sen analysointi. Tämän jälkeen raportoidaan ja analysoidaan haastattelututkimuksen tulokset ja tehdään niistä johtopäätökset teoriaosuuteen peilaten. Tutkielman viimeisessä luvussa esitetään tutkielman yhteenveto ja jatkotutkimusaiheet.

2. Pk-IFRS

Tässä luvussa esitetään aluksi pk-IFRS:n syntyvaiheet, sen sisältö ja rakenne sekä sen kohderyhmä ja tavoitteet. Tämän jälkeen tuodaan esille, miten pk-IFRS on otettu käyttöön Euroopassa ja etenkin Suomessa. Lopuksi kuvataan pk-IFRS:n mahdolliset käyttäjät.

2.1. Pk-IFRS:n esittely

Pk- sektorin kansainvälistymisen johdosta, jo 2000-luvun alussa havaittiin, että pk-yrityksillä on kasvava tarve yhtenäiselle globaalille tilinpäätösnormistolle (Vasek, 2011). Listayhtiöille suunnatun, varsinaisen IFRS:n julkaisu oli silloin viimeistelyvaiheessa, jolloin havaittiin, että IFRS voisi kevenettynä sopia myös pk-yrityksille. Tästä syystä kansainvälisiä tilinpäätösstandardeja julkaiseva IASB käynnisti keskustelun pk-yrityksille suunnatusta kansainvälisestä tilinpäätösstandardistosta. Vuonna 2004 syntyivät ensimmäiset kehitysehdotuksia sisältävät keskustelupaperit. Heti seuraavana vuonna tehtiin päätös pk-IFRS luonnoksen julkaisemisesta. Monien valmistelujen ja muutosten jälkeen, jotka koskivat IFRS:stä poikkeavia arvostus- ja kirjaamisperusteita ja helpotuksia, pk-IFRS:n standardiehdotus esiteltiin helmikuussa 2007. (Kemp, 2009; Rätty, 2009)

Standardiehdotuksessa havaittiin kuitenkin muutostarpeita. Uudesta standardista haluttiin mm. itsenäinen kokonaisuus, arvostuksen lähtökohdaksi alkuperäinen hankintameno ja tilinpäätös yksinkertaisemmaksi pk-yritysten resurssit huomioon ottaen. Yli viiden vuoden valmistelun jälkeen, heinäkuussa 2009, IASB julkaisi uuden itsenäisen kansainvälisen tilinpäätösstandardin pienille ja keskisuurille yrityksille nimeltä IFRS for SMEs eli suomenettuna pk-IFRS. (Kemp, 2009; Rätty, 2009)

Pk-IFRS-standardi on 230-sivuinen, IFRS:stä riippumaton itsenäinen teos. Se on ryhmitelty aihe-alueittain ja suunniteltu mahdollisimman selkeäksi ja loogiseksi kokonaisuudeksi ohjekirjan tavoin pk-yrityksien tarpeita silmällä pitäen (Kemp, 2009).

35-lukuisessa julkaisussa esitetään ensiksi peruskäsitteet ja -periaatteet. Mm. pk-IFRS:n tavoitteet ja tilinpäätöksen laadun käsitteet tuodaan esille tässä osiossa. Seuraavaksi käsitellään tilinpäätösinformaation esittämiseen liittyvät säännöt. Tässä osiossa kerrotaan esimerkiksi, mistä tilinpäätöksen kokonaisuus muodostuu pk-IFRS:ssä. Kolmanneksi julkaisussa käydään läpi tilinpäätösasiakirjojen sisältö ja rakenteen kuvaus. Tämän jälkeen

edetään tase-erittäin ja määritetään niiden kirjaus- ja arvostusperiaatteet. Lopuksi julkaisu sisältää vielä kattavan ohjeistuksen siitä, kuinka kansallisesta normistosta siirrytään pk-IFRS-standardin käyttöön. Standardi sisältää myös sanaston ja yhteenvetotaulukon. Yhteenvetotaulukossa on tehty viittaukset IFRS:n vastaaviin standardeihin. (IFRS for SMEs 2009; Kemp, 2009; Rätty, 2009)

Standardiin liittyvänä, mutta erillisenä dokumenttina on laadittu myös johtopäätösten perusteluosa. Siinä esitetään yksityiskohtaisia perusteluja pk-IFRS:ssä tehdyistä valinnoista. Lisäksi standardiin liittyy erillisenä julkaisuna opas, joka havainnollistaa tilinpäätösasiakirjojen esittämistä. (IASB 2009; IFRS for SMEs 2009; Rätty, 2009)

Oheessa on yhteenveto pk-IFRS:n sisällöstä, joka perustuu IFRS for SMEs standardiin ja Rätty (2009) artikkeliin.

Pk-IFRS:n sisältö

35 lukua ja kuusi osa-aluetta

1. Peruskäsitteet ja periaatteet
2. Tilinpäätösinformaatioon esittämiseen liittyvät säännöt
3. Tilinpäätösasiakirjojen sisältö ja rakenteen kuvaus
4. Kirjaus- ja arvostusperiaatteet tase-erittäin
5. Pk-IFRS:n käyttöönottoon liittyvät ohjeet
6. Sanasto ja yhteenvetotaulukko

Standardiin liittyvät erilliset osat

1. Johtopäätösten perusteluosa
 2. Havainnollistava opas tilinpäätösasiakirjojen esittämisestä
-

Taulukko 1 Pk-IFRS: n sisältö (IFRS for SMEs 2009; Rätty 2009)

Pk-IFRS on suunniteltu yhtiöille, joilla ei ole julkista raportointivelvollisuutta (Suomela, 2010). Tämä tarkoittaa sitä, että niiden arvopaperit eivät ole julkisen kaupankäynnin kohteena (Suomela, 2010). Pk-IFRS-standardin laatimisen lähtökohtana on ollut noin 50 henkilöä työllistävät yritykset (Rätty, 2009). Sen erikoisuutena on kuitenkin se, ettei se sisällä yrityksen kokoon perustuvaa määritelmää pk-yrityksestä, vaan jokainen valtio voi itse määrittää rajat pk-IFRS:n käytölle (IASB 2012). Mikäli rajoja ei ole asetettu kansallisten toimielinten toimesta, IASB:n mukaan mikä tahansa yhteisö, joka täyttää seuraavat ehdot, voi soveltaa pk-IFRS:ää:

- 1) Sitä eivät saa käyttää ne yhteisöt, jotka käyvät kauppaa esim. omilla osakkeilla tai laskevat liikkeelle julkisessa kaupankäynnissä käytettäviä arvopapereita.
- 2) Sitä eivät saa käyttää myöskään rahoituslaitokset esim. pankit ja vakuutusyhtiöt.
(Kemp, 2009; IASB 2012)

Pk-IFRS:llä on kolme keskeistä tavoitetta. Verrattuna kansalliseen lainsäädäntöön, sen avulla halutaan erityisesti parantaa tilinpäätösinformaation vertailukelpoisuutta (Albu ym., 2010) ja taata tilinpäätöksen laatu (Pacter, 2007). Lisäksi sillä pyritään pienentämään pk- yrityksille koituvia kustannuksia, mikäli pk- yritykset siirtyvät kansainvälisen tilinpäätösstandardin käyttöön (Vasek, 2011).

Standardistosta tehdään uudelleenarviointi, ns. ”Comprehensive Review”, joka kolmas vuosi. Uudelleenarvioinnin tarkoituksena on arvioida pk-IFRS:n toimivuutta ja kartoittaa muutostarpeet. Ensimmäinen ”Comprehensive Review” aloitettiin 2012 kesäkuussa, jolloin IASB julkaisi ns. ”Request of Information”:in. Kyseisessä dokumentissa pyydetään käyttäjien ja asiantuntijoiden kommentteja ja mielipiteitä pk-IFRS:n muutosta kaipaavista kohdista. Keskusteluja on ollut mm. standardin laajuudesta, aineettomien hyödykkeiden kirjaamisesta, aineellisten hyödykkeiden uudelleenarvostamisesta ja tutkimus- ja kehitysmenojen kirjaamisesta. Tällä hetkellä uudelleenarvioinnissa on edetty muutosluonnoksen julkaisuun, joka on julkisesti komentoitavana vuoden 2014 maaliskuuhun saakka. (IASPLUS 2012; Joseph ym., 2013)

2.2. Pk-IFRS:n käyttöönotto Suomessa

Pk-IFRS:n käyttöönotto on edennyt Euroopassa vaihtelevasti. Mm. Iso-Britannia ja Ruotsi ovat aloittaneet pk-IFRS-normiston integroinnin kansalliseen lainsäädäntönsä. (Pacter, 2009; Niemistö, 2011; IFRS Foundation 2012; Joseph ym., 2013). Isossa-Britanniassa pk-IFRS:n sääntelyyn perustuva standardi nimeltä FRSME (Financial Reporting Standard for Medium-sized Entities) on tällä hetkellä valmisteilla (Pacter, 2009; Niemistö, 2011). Ruotsissa taas on jo vuonna 2012 hyväksytty suurille listaamattomille yhtiöille suunnattu BFNAR 2012-1-standardi, joka pohjautuu niin ikään pk-IFRS:n periaatteisiin (IFRS Foundation 2013). Niin Ison-Britannian, kuin Ruotsinkin standardeihin on tehty kansallisia muutoksia ja poikkeuksia maan lakeja ja käytäntöjä noudattaen sekä verotusta silmällä pitäen (Niemistö, 2011; IFRS Foundation 2013).

Suomessa pk-IFRS:n käyttöön on suhtauduttu vastahakoisesti. Suurin syy tähän on se, että pk-IFRS pohjautuu IFRS:ään, jonka arvopaperinäkökulma on vaikeasti sovitettavissa Suomen pk-sektoriin (Ahvenniemi, 2007). Lisäksi Suomessa kirjanpidon ja verotuksen välillä on perinteisesti ollut vahva sidos. Pk-IFRS:n mukainen tulos ei ole suoraan käytettävissä verotuksen pohjana, jolloin pk-IFRS:ää käyttävät yritykset joutuisivat laatimaan verotusta varten erillisen laskelman (Räty 2009).

Suomen tilinpäätössäännökset määräytyvät ensisijaisesti EU-lainsäädännön ja sieltä tulevien EU-direktiivien mukaan (Räty, 2009). Heinäkuussa 2013 julkaistiin uusi, EU:n vanhat 4. ja 7. yhtiöoikeudelliset direktiivit korvaava, tilinpäätös- ja kirjanpidodirektiivi. Uudessa direktiivissä ei valittu pk-IFRS:ää pakolliseksi tilinpäätösstandardiksi EU tasolla, vaan EU-jäsenmaat voivat päättää itse, ottavatko standardin käyttöön (Euroopan komissio 2013). Standardia ei vielä tällä hetkellä ole otettu käyttöön Suomessa (IFRS Foundation 2013b).

2.3. Mahdolliset pk-IFRS:n käyttäjät

Pk-IFRS on varteenotettava vaihtoehto nopeasti kasvaville ja kansainvälisille markkinoille pyrkiville pk-yrityksille (Ikäheimo ym., 2009; Miller, 2010; Bassemir ym., 2012; Eierle & Helduser, 2013). Listaamattomat yritykset, jotka tarvitsevat kansainvälistä rahoitusta, voivat nähdä pk-IFRS:n tarpeellisena (Eierle & Helduser, 2013). Tilinpäätöksen käyttäjät pystyvät paremmin mittaamaan ja vertaamaan yritysten suoritusastoa, mikäli yritykset käyttävät pk-IFRS:ää kansallisen raportointisäännösten sijaan (Eierle & Helduser, 2013). Parantamalla tilinpäätösinformaation kansainvälistä ymmärrettävyyttä ja vertailukelpoisuutta, Pk-IFRS voi helpottaa yritysten kansainvälisen rahoituksen saantia (Räty, 2009). Erityisesti sellaiset yritykset, joilla on sopimukselliset suhteet ulkomaalaisiin rahoittajiin, voivat hyötyä pk-IFRS:stä (Ikäheimo ym., 2009).

Kansainväliseen konserniin kuuluvat yritykset voivat myös hyötyä pk-IFRS:n tuomista mahdollisuuksista. Näillä yrityksillä on joko ulkomaalainen emoyhtiö tai ulkomaalaisia tytäryhtiöitä, jolloin kansainvälinen standardi vähentää ylimääräistä käännoistyötä kansallisen normiston ja IFRS normiston välillä. (Ikäheimo ym., 2009; Bassemir ym., 2012; Eierle & Helduser, 2013)

Pk-IFRS:ää voisivat käyttää myös yritykset, jotka ovat harkitsemassa listautumista. Monet kasvuyritykset näkevät oman liiketoimintansa kehityksen sellaisena, missä listautuminen ja täten IFRS:n käyttö tulee väistämättä eteen tulevaisuudessa. Näille yrityksille pk-IFRS antaa mahdollisuuden tutustua IFRS-ympäristöön etukäteen, jolloin siirtyminen varsinaisen IFRS:n käyttöön olisi huomattavasti helpompaa. Pk-IFRS:n toimiminen väliaskeleena kansallisen tilinpäätöslainsäädännön ja varsinaisen IFRS:n välillä pienentäisi siirtymävaiheessa myös kustannuksia. (Miller, 2010)

Pk-IFRS ei välttämättä sovellu pienemmille pk-yrityksille, sillä pk-IFRS:n käyttäminen vaatii ylimääräistä työtä varsinkin siirtymävaiheessa nykyiseen käytäntöön verrattuna (Ikäheimo ym., 2009). Ikäheimo ym. (2009) tekemän tutkimuksen mukaan ylimääräinen työ tulee lisääntyneestä tilinpäätösdatan keräämisestä ja prosessoimisesta ja yritysten taloushallinnon koulutuksen tarpeesta. Lisäksi lisätyötä aiheuttaa se, että verotusta varten tarvitaan erillinen laskelma. Pienimmillä yrityksillä ei välttämättä ole resursseja näiden pk-IFRS:n vaatimien muutosten toteuttamiseen.

3. Pk-yritys ja sen tilintarkastus Suomessa

Tässä luvussa tarkastellaan lähemmin pk-yritystä ja sen tilintarkastusta. Ensin esitetään pk-yrityksen määritelmä ja ominaispiirteet. Tämän jälkeen kuvataan pk-yritysten tilintarkastusvelvollisuus ja tilintarkastuksen erityispiirteitä, joilla voi olla merkitystä olennaisen virheellisyyden riskin kannalta. Lopuksi syvennytään olennaisen virheellisyyden käsitteeseen ja esitetään ne tekijät, jotka lisäävät olennaisen virheellisyyden riskiä.

3.1. Pk-yrityksen määritelmä

Kuten edellisessä luvussa tuotiin esille, pk-IFRS on suunnattu yksityisen sektorin pienille ja keskisuurille yrityksille. IASB ei kuitenkaan anna pk-yritysten luokittelukriteereitä, vaan valtiot määrittävät itse pk-yrityksen kriteerit.

Suomessa pk-yritysten määritelmä noudattaa EU-komission 1.1.2005 voimaantullutta luokitusta (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013). Tämän mukaan henkilökunnaltaan alle 50 henkilön yritykset, joiden liikevaihto on enintään 10 milj. euroa tai taseen loppusumma enintään 10 milj. euroa, ovat pieniä yrityksiä. Keskisuuren yrityksen määritelmän piiriin kuuluvat taas alle 250 henkilöä työllistävät yritykset, joiden liikevaihto on enintään 50 milj. euroa tai taseen loppusumma enintään 43 milj. euroa.

Henkilöstön määrä on ensisijainen luokittelukriteeri. Rahamääräisiä kriteereitä on kuitenkin käytettävä niin, että joko liikevaihdon tai taseen loppusumman kriteeri toteutuu (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013). Lisäksi yrityksen tulee täyttää riippumattomuuden peruste. Riippumattomia yrityksiä ovat ne, joiden pääomasta tai äänivaltaisista osakkeista 25 prosenttia tai enemmän ei ole yhden sellaisen yrityksen omistuksessa tai sellaisten yritysten yhteisomistuksessa, joihin ei voida soveltaa tilanteen mukaan pk-yrityksen määritelmää (Tilastokeskus 2013). Ohessa on taulukko pienten ja keskisuurten yritysten luokittelukriteereistä.

Yritysluokka	Henkilökunta	Liikevaihto	Taseen loppusumma
Pieni	alle 50	10 milj. euroa	10 milj. euroa
Keskisuuri	50- 249	50 milj. euroa	43 milj. euroa

Taulukko 2 Pk-yritysten luokittelu (Elinkeinoelämän keskusliitto 2013)

Tilastokeskuksen (2011) tuoreimman virallisen yritysrekisteritiedon mukaan vuonna 2011 pieniä ja keskisuuria yrityksiä oli Suomessa yhteensä yli 265 000 ilman maa-, metsä-, ja kalatalousyritysten mukaanlaskemista. Näistä pienyrityksiä, joihin lukeutuvat myös alle 10 työntekijää työllistävät mikroyritykset, olivat lähes 263 000. Keskisuuria yrityksiä oli vajaa 2500. Yli 250 henkilöä työllistäviä suuryrityksiä oli vain hieman yli 600. Tästä voidaan nähdä, että pk-yritykset muodostavat Suomen kansantalouden perustan.

2013 kesällä julkaistussa uudessa EU-tilinpäätösdirektiivissä on tehty 1.1.2005 voimaantulleeseen luokitukseen muutoksia pienten yritysten kohdalla (Euroopan komissio 2013). Muutokset tulevat kuitenkin Suomessa aikaisintaan voimaan vasta vuoden 2014 loppupuolella, kun työ- ja elinkeinoministeriön työryhmän ehdotus muutoksien täytäntöönpanosta valmistuu (TEM 2013).

3.2. Pk-yrityksen ominaispiirteet

Niukat resurssit ja toiminnan ydinalueisiin keskittynyt osaaminen

Pk-yrityksille ominaista, listayhtiöitä pienempinä, ovat niukat, taloudellista toimintaa rajoittavat resurssit (Di Gregorio, 2008). Resurssien niukkuus johtuu esimerkiksi siitä, että rahoituksen saanti on pk-yrityksissä rajoittunut, sillä heillä ei ole pääsyä julkisille pääomamarkkinoille, kuten listayhtiöillä (Berger & Udell, 2002).

Niukat resurssit aiheuttavat sen, että pk-yrityksillä ei usein ole mahdollisuutta ylläpitää asiantuntemusta ja pätevyyttä kaikilta liiketoimintansa osa-alueilta. Erityisesti taloushallinnon puolelta, kirjanpidon ja verotuksen osaamisessa on puutteita pk-yrityksen sisällä (Svanström 2013). Pk-yrityksissä joudutaankin usein turvautumaan yrityksen ulkopuolisiin asiantuntijapalveluihin, mikä nostaa kustannuksia (Svanström & Sundgren, 2012). Tarve ulkopuoliselle asiantuntijapalvelulle voi syntyä esimerkiksi käyvän arvon määrittämisestä. Käyvän arvon määrittäminen vaatii relevantteja markkinatietoja, joihin pk-yritykset eivät yleensä pääse käsiksi (Adela & Silvia, 2009).

Keskittynyt omistusrakenne

Verrattuna listayhtiöihin pk-yritysten omistus on usein keskittynyt muutamalle suurelle sijoittajalle (Langli & Svanström, 2013). Pk-yritysten suurimmat omistajat voivat olla aktiivisesti mukana yrityksen johtamisessa ja päivittäisessä päätöksenteossa (Chen ym., 2011). Tämä eroaa huomattavasti listayhtiöistä. Listayhtiöissä on yleensä laaja omistajapohja, eivätkä sijoittajat ole yhtiön jokapäiväisessä toiminnassa mukana. Keskittyneen omistuksen ongelmaksi voi syntyä se, että hallitsevassa asemassa olevat omistajat ajavat omaa etuaan muiden omistajien kustannuksella (Chen ym., 2011).

Pk-sektorilla on myös paljon perheyrityksiä. Sukulaissuhteet johdon ja omistajien välillä ovatkin hyvin yleisiä, mikä vahvistaa omistuksen keskittymistä (Hope ym., 2012).

Tilinpäätöksen pääkäyttäjinä lainanantajat

Yksityisen sektorin pk-yritysten tilinpäätöksen tärkeimpinä käyttäjinä ovat lainanantajat sijoittajien sijaan. Tämä johtuu siitä, että pk-yritykset eivät toimi julkisilla osakemarkkinoilla, toisin kuin listayhtiöt. Listayhtiöt hakevat rahoitusta osakesijoittajilta, osakesijoittajat taas käyttävät listayhtiöiden tilinpäätöksiä sijoituskohteiden arvioimiseksi. (Ball & Shivakumar, 2005; Hope ym., 2012)

Pk-yritykset hakevat toimintaansa rahoitusta lainanantajilta, jotka perustavat lainanantopäätöksensä tilinpäätöksen informaatioon (Berger & Udell, 2002; Albu ym., 2010). Suomessa pk-yrityksen hakiessa ulkopuolista rahoitusta, käännytään usein rahoituslaitosten puoleen (Yrittäjät 2013). Pankkilaina on selvästi yleisin rahoitusmuoto (Yrittäjät 2013). Yrittäjien (2013) pk-yritysbarmetrin mukaan 78 % pk-yrityksistä, jotka suunnittelevat rahoituksen hakemista, mainitsevat pankkilainan yhtenä vaihtoehtona.

3.3. Pk-yrityksen tilintarkastus

3.3.1. Pk-yrityksen tilintarkastusvelvollisuus

Tilintarkastusta sääntelee Suomessa tilintarkastuslaki, joka otettiin käyttöön 1.7.2007. Se on tarkoitettu yleislaiksi, mikä merkitsee sitä, että esimerkiksi jos osakeyhtiölaissa (OYL) on säädetty toisin osakeyhtiön tilintarkastuksesta, tätä säädöstä on käytettävä ja tilintarkastuslain tulee väistyä (Halonen & Steiner, 2010, 30).

Tilintarkastuslaki sisältää mm. tilintarkastajan velvollisuuksia ja valintaa, tilintarkastuksen sisältöä, tilintarkastajan valvontaa ja hyväksymistä koskevia säännöksiä (TilintL (13.4.2007/459)). Seuraavassa taulukossa on tuotu esille tilintarkastuslain määrittämän tilintarkastusvelvollisuuden ehdot.

Tilintarkastuslain mukaan tilintarkastusvelvollisuus koskee kaikkia niitä yhteisöjä, jos ei toisin muualla laissa säädetä, jotka täyttävät **vähintään kaksi seuraavista ehdoista:**

- 1) Taseen loppusumma on yli 100 000 euroa;
 - 2) Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto on yli 200 000 euroa; tai
 - 3) Yhteisöllä on keskimäärin yli kolme työntekijä
-

Taulukko 3 Tilintarkastusvelvollisuuden ehdot (TilintL 4 (20.12.2013/1046))

Pk-yritykset täyttävät nämä ehdot ja ovat näin tilintarkastusvelvollisia. Tilintarkastusvelvollisuus ei koske kuitenkaan maatalousyrittäjiä eikä yksityisiä elinkeinonharjoittajia. (Halonen & Steiner, 2010, 29)

Tilintarkastuslakia täydentävät tilintarkastusasetus, sääntelyelimet ja tilintarkastusalan kotimaiset ja kansainväliset ohjeistukset ja standardit. Tilintarkastusasetuksessa määritellään tarkemmat säännökset tilintarkastajarekisteristä (Halonen & Steiner, 2010, 29). Suomessa tilintarkastuslautakunta huolehtii tilintarkastajien hyväksymiseen ja hyväksytyjen tilintarkastajien toiminnan valvontaan liittyvästä ohjauksesta ja kehittämisestä tilintarkastuslain mukaisesti (TILA 2013). Suosituksia ja soveltamisohjeistuksia hyvästä tilintarkastustavasta antaa KHT-yhdistys (Halonen & Steiner, 2010, 37). KHT-yhdistyksen ohjeistukset on mukautettu Suomen tilintarkastuslainsäädäntöön ja ne perustuvat IFAC:n (International Federation of Accountants) laatimiin kansainvälisiin ISA (International Standards on Auditing) standardeihin (Niemi & Sundgren, 2012).

3.3.2. Pk-yrityksen tilintarkastuksen erityispiirteet

Eri luonteinen päämies- ja agentti-ongelma

Pk-yritykset tarvitsevat tilintarkastusta eri syistä kuin listayhtiöt. Yksi merkittävä ero on päämies- ja agentti-ongelman luonteen erilaisuus. Pk-yrityksissä, jossa omistusrakenne on keskittynyt ja omistajat mukana yrityksen johtamisessa, ei päämies- ja agentti-ongelmaa synny omistajan ja johdon välillä samalla tavalla kuin listayhtiöissä. Sen sijaan pk-yritysten päämies- ja agentti-ongelmat esiintyvät pääomistajien ja vähemmistöomistajien välillä esimerkiksi perhey yrityksissä perheeseen kuuluvien ja kuulumattomien välille. (Langli & Svantström, 2013)

Niemi ym. (2012) tutkimuksen mukaan pienet yksityiset yritykset ulkoistavat usein kirjanpitonsa tilitoimistoihin. Tämä voi johtaa informaation epäsymmetriaan omistajajohtajan ja tilitoimiston välillä. Tilintarkastuksen ajurina voikin näissä yrityksissä olla ulkopuolisen kirjanpitäjän valvominen (Niemi ym., 2012).

Tilintarkastajan tärkeä rooli pk-yrityksissä

Tilintarkastajalla voi olla tärkeämpi rooli pk-yrityksissä kuin listayhtiöissä (Ball & Shivakumar, 2005). Tilintarkastajan tärkeä rooli pk-yrityksissä voi johtua siitä, että tilintarkastusprosessi ja tilintarkastajien läsnäolo tuo huomattavaa lisäarvoa pk-yrityksille (Knechel ym., 2008).

Pk-yrityksissä kontrollit, rutiinit ja säännöt eivät ole yhtä kehittyneitä, kuin suurissa listayhtiöissä (Niemi ym., 2012). Tilintarkastajan tekemät havainnot tilintarkastusprosessissa mm. sisäisten kontrollien puutteista ja niistä tehdyt parannusehdotukset voivat kehittää yrityksen toimintaa (Knechel ym., 2008). Lisäksi tilintarkastajien läsnäolo antaa pk-yrityksen johdolle mahdollisuuden hyödyntää asiantuntemusta asioista, joista heillä itsellä on puutteellista tietämystä (Svanström & Sundgren 2012). Pk-yritysten johdolla on usein puutteellinen osaaminen kirjanpidollisissa ja verotukseen ja lakiin liittyvissä asioissa, joilloin tilintarkastajat voivat toimia heille näissä asioissa neuvonantajan roolissa (Svanström & Sundgren, 2012).

Pitkä ja läheinen tilintarkastussuhde

Pk-yrityksen tilintarkastuksen erityispiirteisiin kuuluu myös tilintarkastussuhteen pitkäaikaisuus (Langli & Svantström, 2013). Pk-yritykset voivat käyttää samaa tilintarkastajaa monia kymmeniä vuosia, mikä antaa tilintarkastajille mahdollisuuden yrityksen liiketoiminnan syvempään ymmärtämiseen ja toimimaan edellä mainitussa neuvonantajan roolissa (Collis, 2008).

Pitkäaikaisen ja läheisen suhteen avulla tilintarkastaja voi löytää helpommin virheellisyyksiä pk-yrityksestä. Tilintarkastajat tekevät tilintarkastusta suunniteltaessa kartoituksen tarkastettavan yhtiön riskialueista. He analysoivat asiakkaan ominaispiirteitä, tilinpäätöksen riskieriä ja toimialaa. Pitkäaikaisissa asiakassuhteissa tilintarkastajat pystyvät usein tunnistamaan riskialueet jo tilintarkastuksen suunniteluvaiheessa erityisesti tarkastelemalla asiakkaan aiempien vuosien virheellisyyksiä ja katsomalla, missä erissä suurimmat virheellisyyden riskit esiintyvät. (Houghton & Fogarty, 1991)

Pitkäaikaisella tilintarkastussuhteella on myös haittapuolensa. Sen myötä sosiaalinen kanssakäyminen tilintarkastajan ja yrityksen avainhenkilöiden välillä voi lisääntyä. Lisääntynyt sosiaalinen kanssakäyminen voi olla riski tilintarkastajan riippumattomuudelle. (Langli & Svantröm, 2013)

3.4. Olennainen virheellisyys tilintarkastuksessa

3.4.1. Olennaisuus ja olennaisen virheellisuuden riski

Olennaisuus

Tilintarkastuksessa olennaisuus on sidoksissa tilinpäätöksen virheellisyteen. Täten olennaisuuden määrittämisessä voidaan puhua olennaisen virheellisuuden määrittämisestä. Tilintarkastuksen tehtävänä ei ole löytää kaikkia virheellisyksiä, vaan kohtuullisella varmuudella varmistaa, ettei olennaisia virheellisyksiä esiinny tilinpäätöksessä. (Halonen & Steiner, 2010, 42, 45)

Eilifsen ym. (2010, 21) mukaan virheellisyys määritellään seuraavasti:

”Tilintarkastuksessa tilinpäätösraportoinnin elementin, tilin tai tilinpäätöserän saldon, lajin ja esittämisen erona siihen, miten sen saldon, lajin ja esittämisen olisi pitänyt olla tilinpäätösraportoinnin viitekehyksen alla.”

Toisin sanoen se voi tarkoittaa tositiedoista erkaatumista, tilinpäätöstandardin väärinkäyttöä, tarvittavan informaation sivuuttamista ja epäsäännöllisyyksien sisällyttämistä tilinpäätöksen raportointiin (Icerman & Hillison, 1991).

Virheellisyydestä tulee olennainen, jos se yksin tai sen yhdistelmänä voi kohtuullisesti odottaa vaikuttavan tilinpäätöksen käyttäjien taloudellisiin päätöksiin (ISA 320). Halonen & Steiner (2010, 45) mukaan virheellisyyttä pidetään olennaisena, kun

”Tilinpäätökseen sisältyy niin paljon korjaamattomista virheistä ja puutteista sekä väärinkäytöksistä aiheutuvia virheellisyksiä, että niiden yhteismäärä todennäköisesti vaikuttaisi tilinpäätösinformaation perusteella tekemiin taloudellisiin päätöksiin.”

Näitä taloudellisen päätöksen tekijöitä ovat mm. lainanantajat ja sijoittajat. Absoluuttista olennaisuutta ei voida tilintarkastuksessa määrittää. Olennaisuus on aina suhteellinen mm. yrityksen kokoon ja varallisuusrakenteeseen sekä toimialaan nähden ja perustuu tilintarkastajan ammatilliseen arvioon. (Icerman & Hillison, 1991; Keune & Johnstone, 2009; Eilifsen ym., 2010, 96).

Olennaisuuden arviointia helpottamaan on kuitenkin tehty yksinkertaistavia ”nyrkkisääntöjä”. Tilintarkastusyhteisöissä käytetään usein olennaisuusrajoja kokoon liittyvän olennaisuuden rajaamiseksi. Olennaisuusrajat ovat yleensä prosenttiosuuksia tietystä tilinpäätöskomponentista kuten tuloksesta, liikevaihdosta tai taseen loppusummasta. (Keune & Johnstone, 2009)

Tilintarkastusyhteisöt ovat kohtalaisen homogeenisia käytettyjen tilinpäätöskomponenttien ja olennaisuusrajojen prosenttiosuuksien suhteen (Eilifsen & Messier Jr, 2013). Tulos ennen veroja on yleisin lähtökohta olennaisuusrajoille. Olennaisuusrajana voi olla esimerkiksi 5 % tai 10 % tuloksesta ennen veroja (Eilifsen & Messier Jr, 2013). Mikäli tulos on negatiivinen tai lähellä nollaa, käytetään muita komponentteja olennaisuusrajan määrittämiseen (Tuttle ym., 2002). Tilintarkastajan on arvioitava kuitenkin yrityskohtaisesti, mitä tilinpäätöskomponenttia käytetään olennaisuuden määrittämiseen ja mikä on perustellusti oikea prosenttiraja olennaisuudelle (Keune & Johnstone, 2009). Tässä tilintarkastajan tulee käyttää kokemusta ja ammatillista harkintaa (Keune & Johnstone, 2009). Mikäli virheellisyys havaitaan, olennaisuusrajat toimivat vähimmäiskriteereinä arvioitaessa sitä, onko virheellisyydellä merkittävää vaikutusta tilinpäätöksen oikeellisuuteen (Icerman & Hillison, 1991).

Virheellisyyden kokoon perustuvan olennaisuuden lisäksi tiliintarkastajan tulee ottaa huomioon myös virheellisyyden laadullisia seikkoja. Tilintarkastajan on mm. huomioitava, kuinka merkittävä tilinpäätöksen erä on kyseessä. Esimerkkeinä olennaisista tilinpäätöseristä ovat toistuvat meno-, tulo- ja jaksotuserät. Toinen tärkeä huomion kohde on se, onko kyseessä rutiininomainen vai ei-rutiininomainen tapahtuma. Tiedonannon puuttuminen ei-rutiininomaisista tapahtumista voi olla olennainen, mutta saman määräinen rutiininomainen tapahtuma voi olla epäolennainen. Näiden lisäksi tilintarkastaja voi kysyä myös seuraavia laadullisia kysymyksiä: Muuttaako virheellisyys merkittävästi yhtiön tulosta? Onko mahdollista, että virheellisyydestä tulee olennainen tulevaisuudessa? (Ratcliffe & Grice Sr, 2002)

Olennaisen virheellisyyden riski

Olennaisen virheellisyyden riski on yksi osa-alue tilintarkastusriskin kokonaisuudessa. Tilintarkastusriski muodostuu olennaisen virheellisyyden riskistä ja havaitsemisriskistä (Halonen & Steiner, 2010, 45).

Olellaisen virheellisuuden riskillä tarkoitetaan riskiä siitä, että tilinpäätös on olellaisesti virheellinen ennen tilintarkastusta (Halonen & Steiner, 2010, 160). Havaitsemisriskillä tarkoitetaan taas riskiä siitä, ettei tilintarkastaja havaitse tilintarkastuksen suorituksen jälkeenkään virheellisyttä, joka on yksin tai yhdistettynä olellainen (Eilifsen ym., 2010, 78). Olellaisen virheellisuuden riski voidaan jakaa kahteen ryhmään: Toimintariskiin ja kontrolliriskiin (Eilifsen ym., 2010, 77). Toimintariski kuvataan seuraavasti:

”Liiketahtumien lajia, tilin saldoa tai tilinpäätöksessä esitettävää tietoa koskevan kannanoton alttius virheellisydelle, joka voisi olla olellainen yksin tai muihin virheellisyksiin yhdistettynä, ottamatta huomioon asiaa koskevia kontroleja.” (ISA 200.13(n))

Toimintariski liittyy siis erityisesti tilinpäätöserien tarkastukseen. Kontrolliriski koskee taas liiketoiminnan ja liiketoimintaprosessien valvontajärjestelmiä, joilla pyritään ehkäisemään toimintariskin virheellisyksiä. Se määritellään seuraavasti:

”Riski siitä, että yrityksen sisäinen valvonta ei estä tai havaitse ja korjaa ajoissa virheellisyttä, joka kannanotossa voi olla joko yksin tai yhdessä toisten virheellisyksien kanssa.” (Halonen & Steiner, 2010, 46)

Toimintariskin ja kontrolliriskin alla olellainen virheellisyys voi syntyä joko virheestä tai väärinkäytöksestä (Eilifsen ym., 2010, 87). Virheellä tarkoitetaan tahatonta virheellisyttä tilinpäätöserien saldoissa tai tilinpäätöksen tiedonannossa. Väärinkäytöksellä tarkoitetaan taas tahallista virheellisyttä, jossa joku taho pyrkii laittomin keinoin saavuttamaan epäoikeutettua hyötyä (Eilifsen ym., 2010, 87). Esimerkiksi varojen väärinkäyttäminen ja vilpillinen taloudellinen raportointi ovat yleisimpiä väärinkäytöksiä tilinpäätöksessä (Halonen & Steiner, 2010, 48).

Virheen ja väärinkäytöksen erottaminen on kuitenkin monesti haasteellista. Tilintarkastaja voi havaita virheellisuuden, mutta sen motiivia, joka ratkaisee sen, onko kyseessä virhe vai väärinkäytös, on usein vaikea selvittää (Eilifsen ym., 2010, 87). Lisäksi virhe ja väärinkäytös voivat olla molemmat niin olellaisia kuin epäolellaisiakin (Halonen & Steiner, 2010, 45).

Oheissa on kuvio tilintarkastusriskin osatekijöistä. Kuvio pohjautuu Halonen & Steinerin (2010, 46) teoksen tilintarkastusriskin kuvioon, mutta tässä kuviossa korostetaan olellaista virheellisyttä tilintarkastusriskin kokonaisuudessa tutkielman painopisteen mukaisesti.

Kuvio 1 Olellaisen virheellisuuden riski tilintarkastusriskin kokonaisuudessa (Halonen & Steiner, 2010, 46)

3.4.2. Olellaisen virheellisuuden riskiä lisäävät tekijät

Harkinnanvaraiset asiat

Merkittävä olellaisen virheellisuuden riskiin vaikuttava tekijä on harkinnanvaraiset erät (Houghton & Fogarty, 1991). Harkinnanvaraisilla erillä tarkoitetaan niitä tilejä tai tilinpäätöksen eriä, joiden kirjanpidolliset kirjaukset perustuvat arvioihin. Arvio on yleensä subjektiivinen ja monesti monimutkainen. Siihen liittyy merkittäviä epävarmuustekijöitä esimerkiksi tulevaisuuden odotuksista. Lisäksi arvionvaraisia eriä koskevat kirjanpidolliset laskentaperiaatteet vaativat usein tulkintaa (Halonen & Steiner, 2010, 225). Jos tilinpäätöksen harkinnanvarainen erä perustuu oikeudenkäynnin lopputulokseen, käypään arvoon passiivisilla markkinoilla tai mikäli käyvän arvon laskentamallit ja niiden oletukset eivät ole luotettavia tai heti saatavilla, riski olellaisesta virheellisyydestä kasvaa. (Eilifsen ym., 2010, 103)

Raportointistandardin harkinnanvaraiset joustokohdat voivat lisätä tilinpäätöksen harkinnanvaraisten erien määrää ja tätä kautta olellaisen virheellisuuden riskiä. Joustokohdat voivat kannustaa myös tilinpäätöksen manipulointiin, joka voi tapahtua esimerkiksi jaksotuserien kautta. Jaksotuserissä tapahtuvilla muutoksilla mm. saamisissa tai varastossa, on tärkeä merkitys yhtiön tuloksen kannalta. Vaikutus myyntituottoihin ja näihin

liittyviin ostokuluihin ja tätä kautta myyntivoittoon on suuri. Täten mikäli jaksutuserissä on arvionvaraisuutta, se voi johtaa väärinkäytöksiin yrityksessä. (Dechow ym., 2011)

Yrityksen taseessa voi esiintyä myös ns. pehmeitä varoja, jotka ovat alttiita oletuksille, arvioille ja ennustuksille. ”Pehmeitä varoja” ovat mm. brändiarvo, tieto, henkilöstön osaaminen ja maine. Ne eivät siis ole käteisvaroja eivätkä maata, rakennuksia, koneita ja kalustoja. Dechow ym. (2011) tutkimuksen mukaan pehmeiden varojen osuus kaikista varoista on korkea virheellisyyksiä sisältävissä yrityksissä. (Dechow ym., 2011)

Ei-rutiininomaiset liiketapahtumat

Olennaisen virheellisyyden riski liittyy myös ei-rutiininomaisiin liiketapahtumiin. Kun ei-rutiininomaisia tapahtumia on paljon, voidaan puhua lisääntyneestä olennaisen virheellisyyden riskistä. Ei-rutiininomaisilla liiketapahtumilla tarkoitetaan sitä, että jokin tapahtuma on luonteeltaan tai kooltaan tavanomaisesta poikkeava yhtiön liiketoiminnassa. Riski syntyy esimerkiksi sen aiheuttamista monimutkaisista laskelmista tai laskentaperiaatteista, manuaalisten vaiheiden suurenevasta määrästä tai siitä, että jokin yksittäinen henkilö puuttuu normaalia enemmän kirjanpitokäsittelyyn liittyviin ratkaisuihin. (Halonen & Steiner, 2010, 224- 225)

Ei-rutiininomaisuus tarkoittaa siis systemaattisuuden puuttumista. Mitä systemaattisemmin tapahtumat kirjataan ja mitä toistuvammin ne tehdään, sitä vähemmän niissä esiintyy virheitä. Jos tapahtuman kirjaamisessa joudutaan turvautumaan esimerkiksi muistiokirjauksiin, virheen esiintymisen riski kasvaa. Houghton & Fogarty (1991) tutkimuksen mukaan kaksi yleisintä virhetyyppiä ovatkin kirjanpidon kirjausvirheet ja tilinpäätösstandardin virheellinen soveltaminen. (Houghton & Fogarty, 1991)

Suuri yrityskoko

Aiemman tutkimuksen mukaan yrityksen koolla on yhteys virheellisyyksien esiintymisen määrään (Houghton & Fogarty, 1991; Keune & Johnstone, 2009; Dechow ym., 2011). Dechow ym. (2011) tutkimuksessa tarkasteltiin yritysten oman pääoman kokoa suhteessa virheellisyyksien esiintymiseen ja havaittiin, että virheellisyyksiä esiintyi keskisuurissa ja suurissa yrityksissä pieniä yrityksiä enemmän. Keune & Johnstonen (2009) mukaan tämä voi johtua siitä, että keskisuurilla ja suurilla yrityksillä on usein pienempiä yrityksiä monimutkaisemmat toiminnot ja enemmän kirjanpitotilejä ja liiketapahtumia, jotka johtavat virheellisyyksien suurempaan riskiin. Lisäksi aivan suurimmat pörssiyritykset ovat jatkuvasti

median, analyytikoiden ja sijoittajien suurennuslasin alla. Täten virheellisyydet havaitaan helpommin kuin pienimmissä yrityksissä, joihin ei kohdistu yhtä paljon seurantaa (Dechow ym., 2011).

Dechow ym. (2011) tuo tutkimuksessaan esille myös kasvuyritykset. Tutkimuksen mukaan melko uusissa yrityksissä, jotka ovat kasvuorientoituneita ja jotka tekevät merkittäviä investointeja aineettomiin hyödykkeisiin ovat vakaita yrityksiä riskisempiä olennaisen virheellisyyden kannalta.

Riskialttiit toimialat ja tilinpäätöserät

Yrityksen toimiala vaikuttaa myös olennaisen virheellisyyden riskiin. Tutkimusten mukaan tietyillä toimialoilla esiintyy muita toimialoja enemmän virheellisyyksiä (Houghton & Fogarty, 1991; Keune & Johnstone, 2009; Dechow ym., 2011). Houghton & Fogarty (1991) tutkimuksessa rahoitus -, kiinteistö- ja vakuutusalaan sekä valmistus -, kaivos- ja öljyteollisuuteen kohdistuvat suurimmat virheellisyyden riskit. Dechow ym. (2011) puolestaan tuo esille tietokonelaitteiden ja -ohjelmistojen valmistusteollisuuden. Tietokonelaitteiden ja -ohjelmistojen valmistusteollisuudessa tilinpäätöksen virheellisyyksien määrä on huomattavan suuri verrattuna alan kokoon, mikä usein johtuu alan nopeasta kasvusta (Dechow ym., 2011).

Houghton & Fogarty (1991), Icerman & Hillison (1991) ja Keune & Johnstone (2009) ovat tutkineet virheellisyyksien esiintymistä eri tilinpäätöserissä. Tutkimustulokset osoittavat, että tietyissä tilinpäätöserissä esiintyy muita tilinpäätöseriä enemmän virheellisyyksiä. Houghton & Fogarty (1991) tutkimuksen mukaan virheellisyyksien todennäköisyys on suuri liiketoiminnan kulukirjauksissa ja jaksotuserissä. Keune & Johnstone (2009) tutkimus puolestaan osoittaa, että leasing-erissä esiintyy paljon virheellisyyksiä. Edelleen Icerman & Hillison (1991) nostaa esille varastosaldot. Tutkimuksen mukaan varastosaldoissa virheellisyyksien todennäköisyys on suuri (Icerman & Hillison, 1991).

4. Pk-IFRS:n ja FAS:n erot

Tässä luvussa esitetään keskeisiä eroja pk-IFRS- ja FAS-normiston välillä. Kirjallisuus- ja artikkelikatsauksen perusteella (mm. Suomela & Tiihonen, 2007; Haaramo & Rätty, 2009; Honkamäki, 2009; Suomela, 2010) erot voidaan jakaa periaatteellisiin eroihin, tilinpäätöksen esittämistä koskeviin eroihin ja arvostus-, kirjaamis- ja jaksotuseroihin.

4.1. Yleiset periaatteet

Pk-IFRS:n lähestymistapa tilinpäätökseen on lähtökohtaisesti erilainen suomalaisen FAS-säännöstöön verrattuna. Pk-IFRS on standardipohjainen. Se pohjautuu viitekehykseen, joka perustuu yleisesti hyväksytyihin periaatteisiin ja käytännön tarpeisiin (IFRS for SMEs 2009). FAS:n lähtökohtana on taas teoriapohjainen kirjanpitolaki, joka pohjautuu meno-tulo-teoriaan (Pajunen, 2010, 12).

Pk-IFRS on arvostuskäytäntöjen suhteen IFRS:n ja FAS:n välimaastossa. Arvostuksen lähtökohtana on alkuperäinen hankintameno (Suomela, 2010). Tietyissä tase-erissä edellytetään kuitenkin käypään arvoon arvostamista (Suomela, 2010). Esimerkkeinä hankintamenoon arvostamisesta ovat mm. aineellisten ja aineettomien käyttöomaisuushyödykkeiden ja perusrahoitusinstrumenttien arvostaminen. Käyttöomaisuushyödykkeiden kuten rakennusten, koneiden ja patenttien, ja perusrahoitusinstrumenttien kuten rahavarojen, velkainstrumenttien ja osakkeiden ensimmäinen kirjaus arvostetaan pääsääntöisesti vain hankintamenoon (Haaramo, 2010). Osakkeiden kohdalla ensimmäisen kirjauksen jälkeen arvostaminen tehdään kuitenkin käypään arvoon, jos käypä arvo on luotettavasti arvioitavissa (Honkamäki, 2009).

Pk-IFRS:ssä on tiettyjä eriä, joissa käypään arvoon arvostaminen on pakollista. Esimerkiksi rahoitusleasingsopimuksella vuokratut hyödykkeet ja yrityskaupoissa hankitut varat ja velat on arvostettava käypään arvoon (Suomela, 2010). Sijoituskiinteistöt voidaan ensimmäisen kirjauksen jälkeen arvostaa käypään arvoon, mikäli se on luotettavasti arvioitavissa (Haaramo, 2010). FAS:ssa noudatetaan erityistä varovaisuutta ja konservatiivisuutta. Osakesijoituksia lukuun ottamatta pääperiaatteena on arvostaa tase-erät hankintamenoon. (Salmi, 2006, 106)

Pk-IFRS-normiston selkeänä periaattellisenä erona FAS:iin nähden on myös sen tuoma erilainen näkökulma tilinpäätöksen laatimiseen. Pk-IFRS perustuu sijoittajien näkökulmaan, kun taas suomalainen FAS-käytäntö velkojien suojaan (Salmi, 2006, 106). Lisäksi pk-IFRS:n mukaisen tilinpäätöksen painopiste on taseessa ja taseen arvostuksessa. FAS-säännöstössä tilinpäätöksen painopiste on tuloslaskelmassa ja erityisesti jakokelpoisen tuloksen laskemisessa, johon IFRS-normisto ei ota ollenkaan kantaa (Salmi, 2006, 106).

Honkamäen (2009) mukaan pk-IFRS on FAS:iin verrattuna myös selkeästi yksityiskohtaisempi ja säännellympi. Mm. vuokrasopimusten (rahoitusleasingsopimukset ja muut vuokrasopimukset), omaisuuserien uudelleenarvostusten, työsuhde-etuuksien, rahoitusinstrumenttien ja sijoituskiinteistöjen arvostus- ja jaksotusperiaatteissa pk-IFRS sisältää huomattavasti tiukempaa sääntelyä ja rajoitetumpaa valinnanvapautta.

Lisäksi merkittävä ero pk-IFRS:n ja FAS:n periaatteissa liittyy verotukseen. Pk-IFRS on kehitetty IASB:n toimesta yleiseen tarkoitukseen tarkoitettuja tilinpäätöksiä varten. Pk-IFRS:n mukainen tilinpäätös laaditaan siis niille sidosryhmille, jotka eivät voi vaatia heidän erityistarpeisiinsa räätälöityä informaatiota. (IFRS for SMEs 2009; Rätty, 2009). Tästä johtuen pk-IFRS:n tehtävänä ei ole verotettavan tulon eikä voitonjakokelpoisen tulon määrittäminen vaan yleisesti sidosryhmiä tyydyttävän informaation tuottaminen (Rätty, 2009). Pk-IFRS:n näyttämä tulos ei sellaisenaan sovellu verotuksen pohjaksi, vaan tarvitaan erillisiä laskelmia ja oikaisuja jakokelpoisten varojen määrittämistä ja verotusta varten (Ahvenniemi, 2007; Rätty, 2007). FAS:ssa taas on totuttu, että verotus pohjautuu tiukasti kirjanpitoon ja tilinpäätöksen tulokseen (Rätty, 2009).

4.2. Tilinpäätöksen esittäminen

Pk-IFRS:n mukaan tilinpäätökseen kuuluu tase, tuloslaskelma, oman pääoman muutoslaskelma, rahavirtalaskelma ja liitetiedot (IFRS for SMEs 3.18.). Toimintakertomusta ei ole pk-IFRS:ää soveltavalla yrityksellä velvollisuutta laatia (Suomela & Tiihonen, 2007). Seuraavaksi käydään läpi nämä tilinpäätöksen osat ja katsotaan, miten niiden esittäminen pk-IFRS:ssa eroaa FAS:n mukaisesta esittämisestä.

Tase

Tase voidaan esittää pk-IFRS:ssä päinvastaisessa likvidisyysjärjestyksessä. Päinvastainen likvidisyysjärjestys tarkoittaa sitä, että lyhytaikaiset varat ja velat esitetään ennen pitkäaikaisia. Lyhytaikaisia varoja ovat esimerkiksi pankkisaamiset ja kassavarat. Lyhytaikaisia velkoja ovat esimerkiksi ostovelat. (Haaramo, 2010)

Pk-IFRS:n mukaisessa taseessa ei ole tasekaavavaatimuksia. Pk-IFRS määrää ainoastaan tietyt erät, jotka on pakko esittää tilinpäätöksessä. Tilinpäätöksen laatijan täytyy kuitenkin itse lisätä eriä, väliotsikoita tai välisummia, mikäli ne ovat tarpeen yrityksen rahoitusaseman ymmärtämiseksi. Erityisiä muotovaatimuksia ei näistä kuitenkaan ole. (IFRS for SMEs 4.2-4.3.)

FAS:n mukaan tase esitetään sellaisessa likvidisyysjärjestyksessä, jossa pitkäaikaiset varat ja velat ovat ennen lyhytaikaisia. Lisäksi FAS:ssa on määrätty tasekaavat, joita on noudatettava tilinpäätöstä laadittaessa. (KPA 1:6 (30.12.1997/1339))

Tuloslaskelma

Pk-IFRS:ssä esitetään ns. laaja tuloslaskelma. Laajassa tuloslaskelmassa kaikki oman pääoman muutokset, omistajien pääomapanoksia ja voitonjakoa omistajille lukuun ottamatta, esitetään tuloslaskelmassa. Laaja tuloslaskelma voidaan laatia kahdella tavalla. Yritys voi joko tehdä yhden laajan tuloslaskelman tai se voi laatia kaksi laskelmaa, joista toinen on varsinainen tuloslaskelma ja toinen ns. muun laajan tuloksen eriä koskeva laskelma. Muun laajan tuloksen laskelman eriä ovat ulkomaan rahanmääräisten tuloslaskelmien muuntamisesta syntyneet muuntoerot, etuus pohjaisista työsuhde-etuuksista syntyneet vakuutusmatemaattiset voitot ja tappiot ja rahoituksellisten suojausinstrumenttien käyvän arvon muutokset. Mikäli näitä muun laajan tuloslaskelman eriä ei ole, voidaan tilinpäätöksessä käyttää tavallista tuloslaskelman termiä laajan tuloslaskelman sijaan. (IFRS for SMEs 5.1. -5.10.; Haaramo, 2010)

Pk-IFRS:n mukainen tuloslaskelma esitetään pääasiallisesti ilman muotovaatimuksia. Pk-IFRS asettaa esittämiseksi kuitenkin yhden vaatimuksen: "Satunnaiset erät" -termiä ei saa käyttää, sillä sitä ei tunneta pk-IFRS standardistossa. (IFRS for SMEs 5.10.; Suomela & Tiihonen, 2010)

FAS-normisto ei sisällä laajan tuloslaskelman käsitettä. Kaikkia oman pääoman muutoksia, kuten eräitä laskennallisia arvoja, ei välttämättä näytetä tuloslaskelmassa, vaan ne voidaan esittää suoraan omassa pääomassa (Haaramo, 2010). FAS:ssa on tuloslaskelmalle myös tietyt

muotovaatimukset tuloslaskelmakaavoineen. Lisäksi "satunnaiset erät" -termin käyttö on FAS:ssa sallittua. (KPA 1: 1, 4 (30.12.1997/1339); KPA 1:2-3 (30.12.2004/1313))

Oman pääoman muutoslaskelma

Pk-IFRS:n mukaan pk-yrityksen on laadittava oman pääoman muutoslaskelma. Muutoslaskelma tulee tehdä joko erillisenä laskelmana tai tuloslaskelman yhteydessä kertyneiden voittovarojen laskelmana (Haaramo, 2010). Jotta oman pääoman muutoslaskelma voitaisiin tehdä osana tuloslaskelmaa, sen on täytettävä kaksi kriteeriä:

- 1) Yrityksellä ei ole muita laajan tuloslaskelman eriä ja
- 2) oman pääoman muutokset syntyvät ainoastaan tuloslaskelman voitosta ja tappiosta, osinkojen maksusta, aikaisempiin tilikausiin kohdistuneiden virheiden korjaamisesta tai laatimisperiaatteiden muutoksista.

(Haaramo, 2010)

FAS-säännöstö ei edellytä erillisen oman pääoman muutoslaskelman laatimista tai esittämistä (Suomela & Tiihonen, 2007). Oman pääoman muutoksen tiedot esitetään kuitenkin liitetiedoissa (Honkamäki, 2009).

Rahavirtalaskelma

Pk-IFRS:n mukaan pk-yrityksen tulee laatia pakollisena rahavirtalaskelma, joka näyttää rahavirran muutokset. Muutokset tulee esittää erikseen liiketoiminnasta, investoinneista ja rahoituksesta. (IFRS for SMEs 7.1.)

FAS:ssa käytetään termiä "rahoituslaskelma", mutta sisällöltään se vastaa pk-IFRS:n rahavirtalaskelmaa (KPA 2: 1 (30.12.2004/1313)). FAS:n mukaan rahoituslaskelma ei ole pakollinen. Ne yritykset, jotka ovat yksityisiä osakeyhtiöitä tai osuuskuntia ja jotka ylittävät vähintään kaksi seuraavista kokorajoista, ovat kuitenkin velvollisia laatimaan rahoituslaskelman:

- 1) Liikevaihto tai sitä vastaava tuotto 7 300 000 euroa;
- 2) taseen loppusumma 3 650 000 euroa;
- 3) palveluksessa keskimäärin 50 henkilöä.

(KPL 3:1, 9 (30.12.2004/1304))

Liitetiedot

Pk-IFRS:n liitetiedoissa tulee kertoa ensinnäkin se, että tilinpäätös noudattaa kokonaisuudessaan pk-IFRS-standardia (IFRS for SMEs 8.4a; Suomela & Tiihonen, 2007). Liitetiedoissa tulee raportoida myös tärkeistä tilinpäätöksen laadintaperiaatteista (IFRS for SMEs 8.5.). Harkinnanvaraisista eristä, joissa johto on käyttänyt omaa harkintaansa ja arvioihin perustuvista epävarmuustekijöistä, joiden muutoksista seuraavalla tilikaudella voi syntyä olennainen riski, täytyy myös kertoa liitetiedoissa (IFRS for SMEs 8.6., 8.7.). Lisäksi liitetiedoissa pitää tuoda esille mahdolliset yritykseen kohdistuvat ulkopuoliset pääomavaatimukset, kuten rahoittajien asettamat kovenanttiehdot yrityksen lainoille (Suomela & Tiihonen, 2007). Pk-IFRS:n liitetietovaatimukset ovat FAS-normistoa yksityiskohtaisemmat ja laajemmat. (Suomela & Tiihonen, 2007; Honkamäki, 2009)

Toimintakertomus

Kuten tämän alaluvun alussa mainittiin, toimintakertomusta ei tarvitse pk-IFRS:ssä laatia. FAS:ssa toimintakertomus on laadittava, mikäli rahavirtalaskelman esittelyn yhteydessä kuvatut kokorajat ylittyvät. Vaikka yritys ei ylitä kokorajoja, sen on FAS:ssa kaikesta huolimatta esitettävä liitetietoina ne toimintakertomuksen tiedot, jotka on määrätty osakeyhtiölaissa. (Suomela & Tiihonen, 2007)

4.3. Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöt

Pk-IFRS:n ja FAS:n arvostus-, kirjaamis- ja jaksotuserot liittyvät omaisuuserien arvonalentumiseen, liikearvon poistoon, tutkimus- ja kehittämismenoihin, vuokrasopimuksiin, sijoituskiinteistöihin, rahoitusinstrumentteihin, rahoituskuluihin, varauksiin, varaston arvostukseen ja yrityshankintoihin sekä työsuhde-etuuksiin.

Omaisuuserien arvonalentuminen

Omaisuuserien arvonalentumisten kirjaamisessa on eroja pk-IFRS:n ja FAS:n välillä. Pk-IFRS-standardin 27 luvun mukaan omaisuuseriä, niin vaihto-omaisuutta kuin käyttöomaisuutta (mm. rahoitusleasingsopimuksia) tulee seurata ja suorittaa arvonalentumistestaus aina, kun on viitteitä arvonalentumisesta. Pk-IFRS:n 27 luvun piiriin ei kuitenkaan lukeudu

laskennalliset verot, työsuhde-etuudet, rahoitusinstrumentit, sijoituskiinteistöt ja biologiset hyödykkeet, joilla on omat säännöksensä pk-IFRS:ssä (IFRS for SMEs 27.1.).

Vaihto-omaisuuden arvonalentumista seurataan pk-IFRS:ssä vertaamalla kirjanpitoarvoa sen jälleenmyyntiarvoon vähennettynä myynnin kuluilla. Mikäli kirjanpitoarvo on suurempi kuin kuluilla vähennetty jälleenmyyntiarvo, arvonalentuminen tulee heti kirjata tulosvaikutteisesti kuluksi. Tulosvaikutteinen arvonalentuminen on myös mahdollista, mikäli olosuhteet muuttuvat ja jälleenmyyntiarvo palautuu (IFRS for SMEs 27.2.-27.4.).

Käyttöomaisuuksissa omaisuuserän kirjanpitoarvoa verrataan omaisuuserästä saatavaan kerrytettävissä olevaan rahamäärään. Kerrytettävissä olevana rahamääränä käytetään omaisuuserän käypää arvoa vähennettynä myynnistä aiheutuvilla kuluilla tai tulevien kassavirtojen nykyarvoa, mikäli se on suurempi (IFRS for SME 27.11.-27.15.; Haaramo, 2010). Jos kirjanpitoarvo on suurempi kuin kerrytettävissä oleva rahamäärä, erotus kirjataan arvonalentumisena heti tulosvaikutteisesti kuluksi. Jos kuitenkin käypä arvo tai kassavirtojen nykyarvo on suurempi kuin kirjanpitoarvo, arvonalentumistappiot tulee palauttaa tulosvaikutteisesti (Suomela & Tiihonen, 2007). Pk-IFRS:ssä liikearvon arvonalentumat eivät ole sallittuja (Haaramo, 2010).

FAS-normisto sanoo, että vain hyödykkeistä, joissa sen tulevaisuudessa kerryttämä tulo on pysyvästi taseen kirjanpitoarvoa pienempi, tulee kirjata arvonalentuminen. Tämä tarkoittaa sitä, että arvonalentumisen tekeminen ei ole FAS:ssa sallittuja. (Suomela & Tiihonen, 2007)

Liikearvon poisto

Pk-IFRS:ssä liikearvo poistetaan vaikutusaikanaan (Honkamäki, 2009). Liikearvon vaikutusaika oletetaan olevan kymmenen vuotta, mutta kirjanpitovelvollisella on mahdollisuus osoittaa jokin muu vaikutusaika, jos sellaiseen on tarvetta (IFRS for SMEs 19.23.).

FAS-normiston mukaan liikearvo poistetaan oletusarvoisesti viidessä vuodessa. Pidempää poistoaikaa voidaan perusteltaessa käyttää, mutta kuitenkin niin, että maksimipoistoaika on 20 vuotta (KPL 5:9.1 (13.7.2001/629)).

Tutkimus- ja kehittämismenot

Pk-IFRS- normisto määrää, että tutkimus- ja kehittämismenot tulee aina kirjata tulosvaikutteisesti kuluksi. Tämä tarkoittaa sitä, että niiden aktivointi taseeseen ei ole missään olosuhteissa sallittua. (IFRS for SMEs 18.14.)

FAS- normiston mukaan tutkimusmenot kirjataan aina tilikauden kuluksi. Toisin kuin pk-IFRS:ssä, kehittämismenot saadaan kuitenkin aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen. Edellytykset kehittämismenojen aktivoinnille ovat seuraavat:

- 1) Kirjanpitovelvollisella on kirjallinen suunnitelma ja tarvittavat voimavarat kehittämishankkeen loppuunsaattamiseen sekä sen kohteena olevan hyödykkeen markkinoimiseen tai hyödyntämiseen omassa toiminnassa;
- 2) kehittämishankkeen kohteena oleva hyödyke on yksilöity;
- 3) kirjanpitovelvollinen voi luotettavasti selvittää kehittämishankkeeseen kohdistettavat menot; sekä
- 4) kehittämishankkeen kohteena olevan hyödykkeen taloudellisuus tai kannattavuus on osoitettavissa todennäköiseksi.

(Kauppa ja teollisuusministeriö 4 (50/1998))

Mikäli kehittämismenoja aktivoidaan, poistetaan ne viidessä vuodessa tai enintään vaikutusaikanaan 20 vuodessa (KPL 5: 8 (30.12.2004/1304)).

Vuokrasopimukset

Vuokrasopimukset jaotellaan pk-IFRS:ssä rahoitusleasingsopimukseen ja muihin vuokrasopimukseen (Suomela & Tiihonen, 2007). Mikäli hyödykkeen omistamiselle ominaiset olennaiset riskit ja hyödyt siirtyvät vuokraajalle, on kyse rahoitusleasingsopimuksesta. Jos ne taas jäävät vuokranantajalle, puhutaan muista vuokrasopimuksesta (Honkamäki, 2009).

Rahoitusleasingsopimuksessa taseeseen aktivoidaan sekä omaisuuserä että sitä vastaava rahoitusvelka. Tuloslaskelman kuluksi tulevat rahoitusvelan korkokulut ja lainanlyhennykset sekä omaisuuserän suunnitelman mukaiset poistot. Muissa vuokrasopimuksissa hyödykkeet käsitellään ajan kulumisen perusteella tuloslaskelman kuluina, eikä taseeseen tehdä aktivointitoimenpiteitä. (Honkamäki, 2009)

Suomen kirjanpitosäännöstyössä ei ole tällä hetkellä lainkaan rahoitusleasingisopimukseen perustuvaa lähestymistapaa. FAS ei siis luokittele vuokrasopimuksia rahoitusleasingisopimukseen ja muihin vuokrasopimukseen, vaan käsittelee kaikkia vuokrasopimuksia muina vuokrasopimuksina. Vuokrasopimukset kirjataan ajan kulumisen perusteella kuluksi tuloslaskelmaan riippumatta siitä, onko kyseessä rahoitusleasing vai ”tavallinen” vuokrasopimus. (Suomela & Tiuhonen, 2007; Honkamäki, 2009)

Sijoituskiinteistöt

Pk-IFRS:n mukaan sijoituskiinteistöksi luetaan sellaiset kiinteistöt, joiden pääasiallinen tarkoitus on tuottaa vuokratuottoja tai muulla tavalla arvonnousua. Monesti yhtiöillä on omassa käytössä olevia kiinteistöjä tai myytäviä kiinteistöjä, mutta pk-IFRS:ssä nämä kiinteistöt eivät ole sijoituskiinteistöjä. (Honkamäki, 2009; IFRS for SMEs 16.2.)

Sijoituskiinteistöjen kirjaaminen ja arvostaminen pk-IFRS:ssä toteutetaan joko hankintamenopohjaisena järjestelynä tai käypään arvoon arvostamisena. Kaikki sijoituskiinteistöt arvostetaan hankintahetkellä hankintamenoon. Tämän jälkeen arvostaminen tehdään käypään arvoon, mikäli käypä arvo on luotettavasti ja kustannustehokkaasti saatavilla. Jos käypää arvoa ei voida kustannustehokkaasti määrittää, sijoituskiinteistöt tulee aina arvostaa hankintamenoon. (Honkamäki, 2009; IFRS for SMEs 16.1., 16.5.-16.7.)

Nykyisessä FAS:ssa ei tunneta tällaista sijoituskiinteistöjen määritelmää (Honkamäki, 2009). FAS:n mukaan pysyvät vastaavat arvostetaan aina hankintamenoon, joten käypään arvoon arvostaminen ei ole mahdollista (KPL 5:5 (30.12.2004/1304)).

Rahoitusinstrumentit ja rahoituskulut

Rahoitusinstrumentit jaetaan pk-IFRS:ssä kahteen ryhmään: Perusrahoitusinstrumentteihin ja muihin rahoitusinstrumentteihin (Haaramo, 2010). Perusrahoitusinstrumentteihin kuuluvat rahavarat, velkainstrumentit, ulkopuolisen antama lainasitoumus ja sijoitukset kanta- ja etuosakkeisiin, joihin ei liity vaihto- tai lunastusvelvollisuutta (IFRS for SMEs 11.8.). Muita rahoitusinstrumentteja ovat esimerkiksi rahoitusjohdannaiset, joihin kuuluvat valuutta- tai korkoterminit ja -optiot (Haaramo, 2010). Perusrahoitusinstrumentit arvostetaan ja jaksotetaan hankintahetkellä hankintamenoon. Hankintahetken jälkeinen arvostaminen ja jaksottaminen tehdään osakkeiden kohdalla käypään arvoon ja

velkainstrumenttien kohdalla efektiivisen koron menetelmällä hankintamenoon (IFRS for SMEs 11.13., 11.14.). Muut rahoitusinstrumentit arvostetaan aina käypään arvoon tulosvaikutteisesti (IFRS for SMEs 12.7., 12.8.).

FAS-normisto on rahoitusinstrumenttien kohdalla pääpiirteittäin samanlainen kuin pk-IFRS, vaikka ei olekaan yhtä yksityiskohtainen arvostussäännöissä (Suomela & Tiihonen, 2007). Velkainstrumenttien, kuten laina- ja myyntisaamisten sekä osto- ja pankkivelkojen arvostamisessa on kuitenkin eroja (Haaramo, 2010). FAS:ssa ei tunneta pk-IFRS:n käyttämää efektiivisen koron menetelmää velkainstrumenttien hankintamenoa jaksottamisessa (KPL 5:2 (30.12.1997/1336); KPL 5:2a (30.12.2004/1304)).

Rahoituskulujen kirjaamisen osalta pk-IFRS:n ja FAS:n välillä on eroja. Rahoituskuluja ei saa pk-IFRS:n mukaan aktivoida osaksi hyödykkeen hankintamenoa, vaan on aina kirjattava kuluksi tuloslaskelmaan. FAS:ssa rahoituskulujen aktivointi osaksi hyödykkeen hankintamenoa on taas tietyin edellytyksin mahdollista. (Honkamäki, 2009).

Varaukset

Pk-IFRS:n mukaan varaus on velvoite, jonka toteutumisaikajankohta tai toteutuva määrä on epävarma. Varaus kirjataan silloin, kun yrityksellä on raportointipäivänä aikaisemman tapahtuman seurauksena velvoite ja on todennäköistä, että se tulee suorittaa (Haaramo, 2010). Ehtona on myös, että velvoite on luotettavasti arvioitavissa (Haaramo, 2010). Lisäksi velvoitteen täytyy perustua lakiin tai kirjanpitovelvollisen sitoumukseen sivullista kohtaan (Haaramo, 2010). Pk-IFRS ei tunne vapaaehtoisia varauksia (Haaramo & Rätty, 2009, 364).

Suomen kirjanpitosäännöstö on varauksen määritelmän suhteen samankaltainen kuin pk-IFRS (Honkamäki, 2009). Se ei ole kuitenkaan yhtä tiukka varauksen kirjaamisen suhteen (Suomela & Tiihonen, 2007). Esimerkiksi uudelleenjärjestelyvaraus voidaan suomalaisen laskentakäytännön mukaan kirjata aikaisemmin kuin pk-IFRS:ssä (Suomela & Tiihonen, 2007). Suomalainen kirjanpitolaki tuntee myös vapaaehtoiset varaukset. Vapaaehtoiset varaukset perustuvat elinkeinoverolainsäädäntöön, joka edellyttää verotukselta hyväksyttävän varauksen tekemistä myös kirjanpidossa. Näiden varausten muodostaminen perustuu puhtaasti tuloksen järjestelyyn, joita käsitellään tilinpäätöksessä tilinpäätössiirtoina (KPL 5:15 (30.12.1997/1336); KILA (2002/1694)).

Varaston arvostus

Pk-IFRS:ssä varaston arvo määritellään käyttämällä FIFO (first in first out)- tai painotetun keskiarvon-menetelmää. Samanlaisista varastoista on kuitenkin käytettävä samaa laskentamenetelmää. LIFO (last in first out)-menetelmän käyttö ei ole sallittua pk-IFRS:ssä. (IFRS for SMEs 13.18.; Pacter, 2009)

FAS:ssa voidaan käyttää FIFO- ja painotetun keskiarvon- menetelmää. Pk-IFRS:stä poiketen, myös LIFO-menetelmän käyttö on sallittua (KPL 4:5 (30.12.1997/1336)).

Yrityshankinnat

Yrityshankintojen ja yritysten yhdistämisten arvostaminen tapahtuu pk-IFRS:ssä hankintamenomenetelmää käyttäen (Suomela & Tiihonen, 2007; Haaramo, 2010). Tässä menetelmässä hankitun yrityksen hankintameno kohdistetaan sen yksilöitävissä oleviin varoihin ja velkoihin, jotka on arvostettu käypään arvoon. Se osa hankintamenosta, joka ylittää tämän käypään arvoon arvostetun nettovarallisuuden, muodostaa liikearvon (Suomela & Tiihonen, 2007).

FAS:ssa voi tietyissä tilanteissa käyttää hankintamenomenetelmän lisäksi ns. pooling-menetelmää (Honkamäki, 2009). Erona hankintamenomenetelmään on se, että sitä sovellettaessa taseeseen ei merkitä konserniaktiivaa tai -passiivaa eikä konserniliikearvoa tai konsernireservyä (KILA 2000). Lisäksi pooling-menetelmässä emoyrityksen konsernitilinpäätöksen vapaaseen omaan pääomaan sisältyy yhdistellyn tytäryrityksen ennen hankintaa kerryttämä voitto tai tappio (KILA 2000).

Työsuhde-etuudet

Pk-IFRS:n lähtökohtana on se, että työsuhde-etuuksista syntyvät menot kirjataan tasasuhteisesti kuluksi työssä olevien henkilöiden palvelusajalle. Työsuhde-etuudet jaotellaan lyhytaikaisiin työsuhde-etuuksiin, työsuhteen päättymiseen liittyviin työsuhde-etuuksiin ja muihin pitkäaikaisiin työsuhde-etuuksiin sekä irtisanomisten yhteydessä suoritettaviin työsuhde-etuuksiin. Nämä jaetaan vielä erikseen maksuperusteisiin ja etuusperusteisiin järjestelyihin. FAS:iin perustuva käytäntö ei tunne työsuhde-etuuksien jaottelua eikä etuusperusteista sääntelyä. Palkat ja muut henkilöstömenot kirjataan kuluksi silloin, kun ne syntyvät. (Suomela & Tiihonen, 2007)

4.4. Tiivistelmä eroista

Oheiseen taulukkoon on koottu tiivistetysti edellä läpi käydyt pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot.

PK-IFRS	FAS
Yleiset periaatteet	
Käypä arvo-ajattelu (osittain)	Hankintamenoajattelu
Sijoittajien suoja	Velkojien suoja
Tasekeskeinen	Tuloslaskelmakeskeinen
Tiukka sääntely, yksityiskohtainen ja rajoitettu valinnanvapaus	Löyhempi sääntely ja sallittu valinnanvapaus
Tilinpäätöksen ja verotuksen erillisyyttä	Verotus pohjautuu tilinpäätökseen
Tilinpäätöksen esittäminen	
Laaja tuloslaskelma	Ei laajaa tuloslaskelmaa
Ei sisällä erityisiä tuloslaskelma- ja tasekaavoja	Sisältää erityiset tuloslaskelma- ja tasekaavat
Erillinen oman pääoman muutoslaskelma	Ei oman pääoman muutoslaskelmaa, vaan tiedot esitetty liitetiedoissa
Pakollinen rahoituslaskelma	Pienimmät yhtiöt vapautettu rahoituslaskelman laatimisesta
Laajemmalla liitetietovaatimukset	Suppeammat liitetietovaatimukset
Ei toimintakertomusta	Toimintakertomus tiettyjen ehtojen täytyessä
Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöt	
Omaisuuksien arvonalentumisen palauttaminen (liikearvoa ei voi)	Vain pysyvät ja olennaiset arvonalentumiset, ei palautuksia
Liikearvon poisto taloudellisena vaikutusaikana tai kymmenessä vuodessa	Viidessä vuodessa tai taloudellisena vaikutusaikana, kuitenkin enintään 20 vuodessa
Tutkimus- ja kehittämismenot aina heti kuluksi	Kehittämismenot voi aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen
Vuokrasopimusten jaottelu rahoitusleasingopimukseen ja muihin vuokrasopimuksiin	Tuntee vain muut vuokrasopimukset, jotka kirjataan ajankulumisen perusteella kuluksi
Sijoituskiinteistöjen luokittelu ja kirjaaminen käypään arvoon	Ei vastaavaa luokittelua, eikä kirjausta käypään arvoon
Velkainstrumenttien jaksottaminen efektiivistä koron menetelmää käyttäen	Ei efektiivistä koron menetelmää jaksotuksessa
Rahoituskulut aina tulosvaikuttavasti kuluksi	Rahoituskulut voidaan aktivoida osaksi hyödykkeen hankintamenoa jos tietyt kirjanpitolain edellytykset täyttyvät
Varausten kirjaamisperusteet tiukemmat. Ei vapaaehtoisia varauksia	Tuntee vapaaehtoiset varaukset
Varaston arvostuksessa ei voi käyttää LIFO-menetelmää	LIFO-menetelmä sallittu
Yrityshankinnoissa vain hankintamenomenetelmä	Voi käyttää hankintameno- tai pooling-menetelmää
Työsuhte-etuuskien luokittelu ja etuusperusteinen järjestely	Ei luokittelua, eikä etuusperusteista järjestelyä

Taulukko 4 Pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot

5. Aikaisempi tutkimus – Tilinpäätösraportoinnin muutos ja harkinnan lisääntyminen

Tutkimuksia pk-IFRS:n käyttöönoton yhteydestä harkinnan lisääntymiseen ja tilintarkastusriskiin ei ole aikaisemmin tehty. Aikaisemmat tutkimukset aiheeseen liittyen on toteutettu varsinaisesta IFRS:stä. Niissä on tarkasteltu tilinpäätösraportoinnin muutoksen ja harkinnan lisääntymisen yhteyttä sekä niiden yhteisvaikutusta tilinpäätökseen.

Tilinpäätösraportoinnin muutos ja harkinnan lisääntyminen

Ahmed ym. (2013) ovat tutkineet uuden kansainvälisen tilinpäätösstandardin käyttöönoton vaikutusta tilinpäätöksen laatuun. Tutkimus vertaa IFRS:n käyttöönottoaneita maita maihin, jotka käyttävät omaa paikallista raportointistandardia.

Laadukkaassa tilinpäätöksessä yrityksen liiketoiminta on luotettavasti esitetty tärkeimmille sidosryhmille. Ahmed ym. (2013) mukaan tilinpäätöksen laatu on sidoksissa raportointistandardin laatuun. Laadukkaan raportointistandardin mittarina tutkimuksessa käytettiin harkinnanvaraisuutta. Tilinpäätös on sitä laadukkaampi, mitä vähemmän harkinnanvaraista tuloksentsausta ja tuloksenjärjestelyä mahdollistavia joustokohtia raportointistandardissa on. (Ahmed ym., 2013)

Ahmed ym. (2013) tutkimustuloksista nähdään, että IFRS:ää käyttäneissä yrityksissä mm. tuloksentsausta esiintyi huomattavasti enemmän kuin paikallista standardia käyttävissä yrityksissä. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että IFRS:n käyttö lisää harkintaa ja harkinnan lisääntyminen voi heikentää yritysten tilinpäätöksen laatua.

Callao & Jarne (2010) ovat tarkastelleet IFRS:n käytön vaikutusta tuloksenjärjestelyyn Euroopassa. Tätä tutkittiin selvittämällä, miten harkinnanvaraisten varausten määrä on muuttunut IFRS:n käyttöönoton jälkeen yritysten tilinpäätöksissä. Jos harkinnanvaraiset varaukset lisääntyivät IFRS:n käyttöönoton jälkeen, tarkoitti se tutkimuksessa myös lisääntyntä tuloksenjärjestelyä.

Callao & Jarne (2010) tutkimustulokset ovat samansuuntaiset Ahmed ym. (2013) kanssa. IFRS:n käyttöönoton jälkeen harkinnanvaraisten varausten määrä lisääntyi tilinpäätöksissä ja tätä kautta tuloksenjärjestelyä esiintyi enemmän yrityksissä. Tutkimustulokset viittaavat

siihen, että IFRS-standardi antaa harkinnan kautta enemmän mahdollisuuksia tuloksen manipulointiin verrattuna kansalliseen raportointikäytäntöön.

Hamberg ym. (2011) ovat puolestaan tutkineet IFRS-standardistoon kuuluvan IFRS 3:n käyttöönoton vaikutusta tilinpäätökseen Ruotsissa. IFRS 3-standardi koskee liiketoimintojen yhdistämistä ja sitä kautta syntyvän liikearvon käsittelyä. IFRS 3:ssa on korvattu historiallisiin kustannuksiin perustuva konservatiivinen lähestymistapa käypään arvoon perustuvalla lähestymistavalla. Liikearvosta suoritetaan säännöllisesti arvonalentumistestaus ja mikäli arvo todetaan alentuneen, siitä kirjataan arvonalennus. Vuosittaisia poistoja ei tehdä, mikä eroaa huomattavasti konservatiivisesta raportointikäytännöstä, jossa liikearvosta tehdään vuosipoistot. (Hamberg ym., 2011)

Hamberg ym. (2011) tutkimuksen mukaan IFRS 3:n käytön seurauksena yrityksissä on enemmän vaikeasti arvoitettavia aineettomia hyödykkeitä, joiden määrä on riippuvainen johdon harkinnanvaraisista päätöksistä. Tutkimuksessa havaittiin, että IFRS 3:n antaessa enemmän harkintamahdollisuuksia johdolle, liikearvoa aktivoitiin taseeseen huomattavasti enemmän. IFRS 3:a käyttävissä yrityksissä tehtiin myös liikearvon arvonalentumisia merkittävästi vähemmän kuin poistoja ja arvonalentumisia yhteensä paikallisen tilinpäätösraportoinnin käytön aikana.

Hamberg ym. (2011) tutkimus osoittaa, että IFRS 3:n käyttö johtaa suuremman tuloksen raportointiin verrattuna paikalliseen raportointistandardiin. Toisaalta raportoituun tulokseen liittyy myös aikaisempaa enemmän johdon harkintaa. Tutkimustulokset viittaavat siihen, että harkinnan lisääntyminen voi heikentää tilinpäätöksen informaatioarvoa.

Seuraavaksi siirrytään tutkielman empiiriseen osaan. Empiirisessä osassa esitetään aluksi tutkimusmenetelmät ja tämän jälkeen raportoidaan, millä pk- IFRS:n ja FAS:n välisillä eroilla on vaikutusta olennaisen virheellisyden riskiin tilintarkastajan näkökulmasta.

6. Tutkimusmenetelmä

Tässä luvussa perustellaan tutkimusmenetelmän ja sen toteuttamistavan valinta. Lisäksi luvussa kuvataan miten tutkimusaineistoa käsitellään ja analysoidaan tutkimustulosten saamiseksi.

6.1. Tutkimusmenetelmän valinta

Tutkielman tutkimusmenetelmänä käytetään laadullista tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään käsittelemään tapauksia ainutlaatuisina (Hirsjärvi ym., 2008, 160), minkä tavoitteena on syventyä jonkin käyttäytymisen merkitykseen ja kontekstiin (Hirsjärvi & Hurme, 2010, 35).

Kvantitatiivisesta tutkimuksesta poiketen, tieteelliset kriteerit täytetään laadullisessa tutkimuksessa aineiston laadun eikä määrän kautta (Eskola & Suoranta, 1998, 18). Siinä pyritään analysoimaan mahdollisimman perusteellisesti pieniä määriä tapauksista ilman kvantitatiiviselle tutkimukselle ominaista yleistettävyyden painetta (Eskola & Suoranta, 1998, 18). Laadullinen tutkimus tuokin esille tutkittavien havainnot tilanteista ja antaa parhaimmillaan mahdollisuuden heidän kokemuksiin ja tulevaisuuden odotuksiin liittyvien näkemysten huomioimisen (Hirsjärvi & Hurme, 2010, 27).

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään mahdollista yhteyttä pk-IFRS:n käyttöönoton ja olennaisen virheellisyuden riskin välillä. Laadullinen tutkimusmenetelmä valittiin, koska tutkimuksen tavoitteena on kuvata ja selittää vielä toteutumaton ja entuudestaan tuntematon ilmiötä. Teorian mukaan laadullisen tutkimuksen yksi tyypillisimmistä piirteistä on hypoteesittomuus. Sillä tarkoitetaan sitä, että tutkijalla ei ole lukkoonlyötyjä ennako-olettamuksia tutkimuskohteesta tai tutkimuksen tuloksista (Eskola & Suoranta, 1998, 19). Tällä tavoin laadullisen tutkimuksen lähtökohtana on ilmiön monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu, jossa pyrkimyksenä on paljastaa odottamattomia seikkoja (Hirsjärvi ym., 2008, 160). Hypoteesittomuus on myös tämän tutkimuksen perustana. Tällaiseen tutkimukseen laadullinen tutkimusmenetelmä on perusteltua.

Laadullisen tutkimuksen tutkimusmetodeina suositaan sellaisia menetelmiä, jossa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. Tärkeimpiä menetelmiä ovatkin mm. haastattelu ja dokumenttien ja tekstien analyysi. (Hirsjärvi ym., 2008, 160)

6.2. Tutkimusaineiston keräämisen ja analysoinnin toteutus

Tutkimusaineiston kerääminen toteutettiin haastatteluilla. Eskola & Suorannan (1998, 86) mukaan haastattelun tavoitteena on selvittää se, mitä jollakin on mielessä keskustelun kautta, tutkijan aloitteesta ja johdattamana. Haastattelun etuina pidetään sitä, että sen avulla voidaan saada ennestään tuntemattomiin tai vähän kartoitettuihin aihealueisiin monitahoista, syventävää ja selventävää tietoa (Hirsjärvi & Hurme, 2010, 35). Haastattelumenetelmä soveltuu hyvin tutkimukseen, sillä aiheesta ei ole vielä käytännön kokemusta.

Haastattelun käytöllä on kuitenkin myös rajoitteensa. Esimerkiksi on mahdollista, että haastattelut sisältävät virhelähteitä johtuen niin haastattelijasta, haastateltavasta kuin myös itse tilanteesta kokonaisuutena. Lisäksi haastateltavalla voi olla taipumus antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia tilannekohtaisesti. (Hirsjärvi ym., 2008, 201)

Haastattelumenetelmäksi valittiin puolistrukturoitu haastattelu. Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat. Valmiita vastausvaihtoehtoja ei kuitenkaan ole, vaan haastateltavat saavat vastata kysymyksiin vapaasti omin sanoin. Puolistrukturoitu haastattelu soveltuu hyvin tutkimukseen, sillä haastateltavalla on mahdollisuus kertoa aiheesta laajasti tuoden esille erilaisia mielenkiintoisia näkökulmia (Hirsjärvi ym., 2008, 200). Tutkimuksen haastattelumenetelmässä on myös teemahaastattelun piirteitä. Teemahaastatteluissa aihepiirit on etukäteen määrätty ja haastatteliija varmistaa, että ne käydään kaikki haastattelussa läpi. Teemahaastattelu ottaa huomioon sen, että ihmisten tulkinnat asioista voivat olla erilaisia ja he voivat antaa asioille erilaisia merkityksiä. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan toteudu teemahaastattelulle ominaista kysymysten järjestyksen ja laajuuden vaihtuvuutta. (Eskola & Suoranto, 1998, 87; Hirsjärvi & Hurme, 2010, 203)

Haastattelurunko lähetettiin kaikille haastateltaville hyvissä ajoin ennen haastatteluja, jotta he pääsisivät tutustumaan kysymyksiin etukäteen. Haastattelurunko rakentuu pk-IFRS:n ja FAS:n välisten erojen ympärille, jotka on jaettu kolmeen osaan: Periaatteellisiin eroihin, tilinpäätöksen esittämiseen liittyviin eroihin ja arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussääntöjen eroihin. Jokaisessa osassa esitetään yhteinen kysymys: Onko eroilla merkitystä olennaisen virheellisyyden riskin kannalta? Lisäksi haastattelurungossa esitetään lisäkysymys liittyen tutkielman toiseen alakysymykseen: Olisiko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä muita

tekijöitä, kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttavat olennaisen virheellisyyden riskiin?

Laadulliselle tutkimukselle on ominaista se, että aineiston kerääminen tapahtuu harkinnanvaraisella näytteellä (Eskola & Suoranta, 1998, 18). Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti eikä satunnaisotoksella (Hirsjärvi ym., 2008, 160).

Tutkimuksessa haastateltiin yhteensä viittä tilintarkastusalan asiantuntijaa. Haastattelut toteutettiin 9.9.- 11.10.2013 välisenä aikana yksilöhaastatteluina ja ne kestivät keskimäärin hieman yli tunnin. Haastateltavat vastasivat haastattelukysymyksiin anonyymisti. Anonyymisyydellä varmistettiin se, että haastateltavat pystyivät vapaasti ilmaisemaan omia mielipiteitään ilman edustamisen paineita. Haastattelut nauhoitettiin, jotta tulosten raportointi olisi mahdollisimman tarkkaa ja luotettavaa.

Kaikilla valituilla haastateltavilla on ollut pitkä tilintarkastusura ja heidän pk-yritystuntemus on vahvalla tasolla. Vahvalla pk-yritystuntemuksella tarkoitetaan sitä, että haastateltavalla on ollut jatkuvasti pk-yrityksiä tarkastettavana vuosia kestäneellä tilintarkastusurallaan. Neljällä haastateltavalla on vahva IFRS-tuntemus ja yhdellä IFRS-tuntemus on tyydyttävällä tasolla. Vahvan IFRS-tuntemuksen omaavilla on tarkasteltavina IFRS:ää käyttäviä pörssiyrityksiä ja he hallitsevat IFRS-normiston kattavasti. Tyydyttävän IFRS-tuntemuksen omaava taas kykenee tarvittaessa neuvomaan IFRS asioista, mutta hänellä ei ole päivittäistä kontaktia IFRS-maailmaan. Kaikkien haastateltavien pk-IFRS-tietämys on yleisellä tasolla. He tuntevat peruseriaatteet, mutta eivät sen yksityiskohtia.

Haastattelijoiden valinnalla on saatu mahdollisimman kokemusrikas joukko, joille tutkimuksen aihepiiri on tuttu. Oheisessa taulukossa on esitetty tiivistetysti haastateltavien kuvaus ja haastattelujen kesto.

	Koulutus	Työkokemus	Pk-yritys tuntemus	IFRS tuntemus	Pk-IFRS tuntemus	kesto
Henkilö A	KTM/KHT	13 vuotta tilintarkastusalalla	Vahva	Vahva	Pääperiaatteet	1h
Henkilö B	KTM/KHT	Yli 20 vuotta tilintarkastusalalla	Vahva	Tyydyttävä	Pääperiaatteet	1h 15min
Henkilö C	KTM/ Yo- merkonomi /KHT	Yli 20 vuotta tilintarkastusalalla	Vahva	Vahva	Pääperiaatteet	1h 10 min
Henkilö D	KTM/KHT	Yli 20 vuotta tilintarkastusalalla	Vahva	Vahva	Pääperiaatteet	1h 15 min
Henkilö E	KTM/KHT	14 vuotta tilintarkastusalalla	Vahva	Vahva	Pääperiaatteet	1h 10 min

Taulukko 5 Haastateltavien kuvaus ja haastattelujen kesto

Jokainen haastattelu litteroitiin eli muunnettiin tekstimuotoon. Litteroinnilla varmistettiin se, että haastattelun tulokset voitiin luotettavasti tulkita ja analysoida. Litteroinnin jälkeen tekstimuodossa olevista haastatteluista eroteltiin tutkimuksen kannalta olennaiset asiat.

Seuraavaksi analysoidaan asiantuntijoiden esittämät mielipiteet tuoden esille yhteneviä ja eroavia näkemyksiä. Näiden analyysien pohjalta pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin.

7. Tutkimustulokset

Tässä luvussa esitetään tutkimuksen tulokset. Ensin esitetään yleisten periaatteiden vaikutukset virheellisyyden riskiin, tilinpäätöksen esittämisen vaikutukset virheellisyyden riskiin ja arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännösten vaikutukset virheellisyyden riskiin. Tämän jälkeen raportoidaan muut olennaisen virheellisyyden riskiin vaikuttavat tekijät. Lopuksi esitetään yhteenvetävä tiivistelmä tutkimustuloksista.

7.1. Yleisiin periaatteisiin liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisyyden riskiin

Yleisistä periaatteista vain käyvän arvon käyttö ja tilinpäätöksen tiukemmat säännökset ja valinnanvapauden rajoittaminen nousivat esiin olennaisen virheellisyyden kannalta. Teoriaosassa mainituilla sijoittajien suojalla, tasekeskeisyydellä ja tilinpäätöksen ja verotuksen erillisyydellä ei ollut huomionarvoista merkitystä, joten ne jätetään raportoinnin ulkopuolelle.

Käyvän arvon käytön vaikutus virheellisyyden riskiin

Pl-IFRS:n käypään arvoon suuntaavalla ajattelulla on haastateltujen mukaan merkittävä vaikutus tilinpäätöksen laatimiseen, erityisesti omaisuuserien arvostukseen. Henkilöiden A ja B:n mielestä käypä arvo -ajattelu antaa selkeästi terveemmän pohjan taseen arvostamiselle kuin FAS:n hankintamenoajattelu. Hankintamenoon pohjautuvan taseen käyttäminen on käyvän arvon taseen käyttämiseen verrattuna varovainen lähestymistapa, jossa riski

yliarvostetusta taseesta on pieni. Se antaa kuitenkin epärealistisen kuvan yhtiön omaisuuserien nykyisestä arvosta.

”Käypä arvohan, niin kuin oikein määriteltynä kertoo selkeästi enemmän, miltä se tase tai siis mikä sen yhtiön arvo oikeasti on... tottakai tavallaan ne täytyy kuitenkin arvostaa säännönmukaisesti, ettei käy niin, että sinä arvostat korkean arvon jossain vaiheessa...sitten markkinat rämähtää alta ja se (korkea arvo) jää sinne taseeseen. Oikein sovellettuna käypä arvo kertoo paremmin missä mennään.” (Henkilö A)

”...Tämä historiallinen ”cost base” niin mitä se kertoo oikeasti? Jos jossain vaiheessa on poistettu kymmenessä vuodessa jotain omaisuutta, niin eihän se kerro mitään sen arvosta. Vasta kun esimerkiksi myyt sen, niin se ero tuloutuu...tavallaan hankintamenoon pohjautuva on hirveen turvallinen, kun poistetaan ja se (hakintameno) poistuu sieltä. Riski siitä, että tase on yliarvostettu, niin sitä harvemmin on, jos ollaan FAS ja ”cost base” puolella.” (Henkilö A)

Vaikka käypä arvo voi antaa paremman kuvan yhtiön asemasta, haastatellut olivat sitä mieltä, että sen käytön riskit realisoituvat juuri pk-yrityksissä ja ne voivat peilautua olennaisen virheellisyyslisäntymiseen. Käypä arvo on henkilö A:n mukaan ensinnäkin alttiimpi heilahteluille:

”Mutta tottakai siihen liittyy myös riskejä. Se tavallaan on alttiimpi heilahteluille, jos on esimerkiksi jotain käyttöomaisuutta tai kiinteistöjä.” (Henkilö A)

Käyvän arvon käyttö lisää myös selkeästi harkintaa. Virheellisyydet nousevat esiin, kun käyvän arvon vaihtelu ja sen seuraaminen tuottaa vaikeuksia pienillä voimavaroilla toimiville pk-yrityksille. Heille voi tulla ongelmaksi se, ettei osata ylläpitää käyvän arvon laskentaan vaadittavia laskelmia ja resurssit sekä osaaminen eivät välttämättä riitä laskentamallien ja määriteltyjen arvojen dokumentointiin. Lisäksi käyvän arvon määrittämisen laskentakaavoissa ja arvostusmalleissa voi tulla helposti virheitä. Tätä kautta tilinpäätös voi antaa olennaisesti virheellisen kuvan yhtiön taloudellisesta asemasta. Harkinnan lisääntyminen ei välttämättä aina tarkoita automaattisesti virheellisyyksien määrän kasvua vaan kyseessä voi olla myös todellista arvion muutosta.

”Ongelma pk-yrityksissä on se, kuka niillä on siellä, joka pystyisi ylläpitämään sitä laskentaa. Niillä ei ole resursseja tai osaamista ylläpitää sellaista toimintaa. Toki ne kuitenkin oppii, että eihän se mitään tiedettä ole, mutta sitä kautta voi siihen tulla sitten se riski, että dokumentaatio ei välttämättä riitä siihen. Se voisi asettaa tilintarkastajille haasteita, jos se on sellainen erä mistä ei löydy markkinanoteerausta. Tätä kautta sitten tase voi antaa virheellisen kuvan.” (Henkilö D)

”Käypä arvo lisää toki harkintaa useasti, jos ei ole mikään noteerattu pörssiosake yms., mutta ei harkinnan käyttö suoraan sano sitä, että se lisää virheitä... jos käypä arvo muuttuu puolen vuoden kuluttua, niin se voi olla myös arvion muutos, eikä virheen muutos. Virheiden muutos tulee esiin, jos on ihan väärä laskentakaava siellä takana. Siellä Excelissä on joku väärä kaava ja sitä kautta, jos jotakin omaisuuserää arvostettaisiin käypään arvoon, niin se riski siitä virheestä voisi kasvaa...summa summarum, jos pk-yrityksillä olisi omaisuuseriä ja jos ne arvostettaisiin käypään arvoon eikä ne käyvät arvot olisi suoraan noteerattuja hintoja, niin tokihan siellä aavistuksen se olennaisen virheellisyyden riski kasvaisi. On kuitenkin muistettava se, että onko kysymyksessä ollut arvion muutos vai aidosti virhe.” (Henkilö E)

Mikäli hyödykkeellä ei ole markkinoilla noteerattua hintaa, pk-yrittäjän osaaminen ja tietotaito eivät useinkaan riitä oikean käyvän arvon määrittämiseen. Virheellisyyksien välttämiseksi ulkopuolisen asiantuntijan tai arvioitsijan apu olisi välttämätöntä pk-yritykselle. Tällaisen asiantuntijan käyttäminen on kuitenkin hyvin kallista, eikä pk-yrittäjällä välttämättä ole voimavaroja tai halukkuutta maksaa siitä. Henkilö C toteaaakin, että jos ulkopuolista asiantuntijaa ei käytetä, pk-yrittäjän oma käyvän arvon määrittämisprosessi voi olla hyvin subjektiivista. Se perustuu usein enemmänkin tunteisiin kuin objektiiviseen näyttöön ja tämä lisää olennaisen virheellisyyden riskiä.

”Se käypä arvo ja sen kirjaaminen ja ikään kuin sen haarukoiminen, on pk-yrittäjälle hankalampi asia...luulen, että käypä arvo pk-yrityksessä siirtyy aika nopeasti subjektiiviseksi asiaksi pk-yrittäjälle. Ja kun mietitään sitä, millä tavalla pk-yrityksissä pienillä resursseilla haarukoidaan sitä käypää arvoa, se on varmasti sellainen niin kuin vaikea asia. Siinä pitäisi varmasti ulkopuolista asiantuntijaa käyttää ja tämän tyyppistä, mikä sitten nostaa pk-yrittäjälle niitä kustannuksia niin luulen, että objektiivinen käypä arvo on vaikea asia. Yrittäjällä voi olla subjektiivinen, hyvin voimakas näkökulma, että mikä on käypä arvo. Siihen liittyy tunteita enemmän kuin objektiivista kalkulointia ja näyttöä.” (Henkilö C)

Pk-IFRS:n tiukempien säännösten ja rajoitetun valinnanvapauden vaikutus virheellisyyden riskiin

Suurinosa haastatelluista olivat samaa mieltä siitä, että pk-IFRS-normistossa säännökset ovat tiukemmat ja valinnanvapaudet rajoitetummat kuin FAS:ssa. Henkilö B oli ainoa, joka ei ollut täysin samaa mieltä siitä, että pk-IFRS olisi tiukemmin säännelty. Hänen mukaan ainakin varsinainen IFRS-säännöstö antaa melko väljät menettelytavat. Henkilö D kiteyttää kuitenkin enemmistön näkemyksen toteamalla, että pk-IFRS:n perimmäinen tarkoitus on vertailukelpoisuuden parantaminen, joten valinnanvapauksia on pakko rajata.

Teoriassa pk-IFRS:ssä tapahtuva valinnanvapauden rajoittaminen voisi pienentää olennaisen virheellisuuden riskiä juuri pk-yrityksissä. Pk-yritysten puutteellinen taloushallinnon tietotaito ja osaaminen nousevat tässäkin esille. Kun valinnanvapaus yhdistetään tietotaito- ja osaamisvajeeseen, voi virheellisten valintojen tekeminen olla todennäköistä. Pk-IFRS:n yksityiskohtainen säännöstö voi toimia pk-yrityksille ikään kuin käsikirjana, jossa on vaikeampaa tehdä harkinnanvaraisia valintoja. Pk-IFRS:n valinnanvapauden rajoitus voi korvata pk-sektorin puutteita taloushallinnon ja kirjanpidon osaamisessa.

”Jos olisi näin, että pk-IFRS olisi yksityiskohtainen ja valinnavapaus rajoitettu, niin se on minun filosofian mukainen, ettei se anna sille yrittäjälle mahdollisuuksia vaihtoehtoihin...ikään kuin mennään tiettyä latua. Teoreettisena kysymyksenä se antaa mahdollisuuden siihen, että olennaisen virheellisuuden riski pienenee, kun ylipäätään tätä valinnanvapautta rajoitetaan. Nimenomaan pk-sektorilla tämä mielikuviutus jyllää, että juuri tämä osaaminen, tilitoimisto suhteessa heidän laskujaan maksavaan yrittäjään, on heikolla tasolla, että jos on hyvin yksiselitteinen ohjeisto, niin se pienentää sitä riskiä koko ajan.” (Henkilö B)

Henkilö E painottaa, että olennaisen virheellisuuden riskiin vaikuttaa sääntelyn määrä. Tämä ei hänen mukaansa ole sama asia kuin valinnanvapauden määrä. Mitä vähemmän sääntelyä, sitä enemmän on mahdollisuuksia perustella hyvän tavan mukaisena useampia arvostus- tai kirjaamismalleja. Tästä johtuen, kun pk-IFRS:ssä on enemmän sääntelyä, mahdollisuus perusteluille hyvän tavan mukaisina vähentyvät. Tämä pienentäisi olennaisen virheellisuuden riskiä.

”Onko valinnavapaus tai yksityiskohtainen, niin en minä sillä näe sinänsä (merkitystä). Enemminkin se, että sinulla ei FAS:ssa ole niin paljon sääntelyä, niin sinulla on tavallaan mahdollisuus perustella hyvän tavan kirjanpitokäsittelynä useampia tällaisia malleja. Sitä kautta (kun pk-IFRS:ssä on enemmän sääntelyä) tavallaan se virheen määrä voisi pienentyä.” (Henkilö E)

Toisaalta pk-IFRS:n tiukempi sääntely voidaan nähdä myös olennaisen virheellisuuden riskiä lisäävänä tekijä. Pk-yrityksissä voi kestää aikansa, kunnes uusi säännöstö omaksutaan osaksi rutiineja. Sitä ennen pk-IFRS:n käyttöönoton alussa, ns. siirtymävaiheessa, lisääntynyt sääntely voi tuoda pk-yrityksille ongelmia. Pk-yrittäjillä ei ole tarpeeksi IFRS-tietämystä, jolloin uuden standardin tiukempien vaatimusten mukaisen tilinpäätöksen laatiminen oikein voi olla haasteellista.

”Minä luulen, että tämä mahdollisuus voisi ikään kuin lisätä sitä (virheellisuuden riskiä) nimenomaan sen tietämättömyyden kautta ainakin siinä alkuvaiheessa. Siirtymäkauden ajan toisilla kestää pitempään toisilla lyhyempään sen (uuden säännöstön) oppiminen. Uskon, että yrityksille, mahdollisesti tilintarkastajille, joilla ei ole tarpeeksi suuri IFRS- tietämys, heille virheellisuuden riski tai riski ikään kuin ei- standardin mukaisen tilinpäätöksen hyväksymisestä on suurempi (pk-IFRS:ssä) kuin nykyisin tutuilla säännöksillä.” (Henkilö C)

Henkilö A esitti näkökulman siitä, että pk-IFRS:n rajoitetulla valinnanvapaudella, ykstyiskohtaisuudella tai tiukemmilla sääntelyillä ei välttämättä ole vaikutusta olennaisen virheellisuuden riskiin. Hänen mukaan, vaikka valinnanvapaus vähentyy pk-IFRS:ssä ja tätä kautta ns. raamit tarkentuisivat tilinpäätöksen laatimiselle, niin silti tilinpäätöksessä voi olla samat ongelmakohdat esimerkiksi varaston arvostukseen liittyen.

”FAS antaa liikkumavaraa tosi paljon, kun se on oikeasti aika väljästi kirjoitettu...mutta joo, minä ehkä tässä jotenkin helpotan asioita, mutta jotenkin vaan olettaisin, että ne ongelmat, esim. varastoon liittyen, on edelleen siellä yhtä lailla, vaikka sinne tulee jokin tavallaan raameja ympärille.” (Henkilö A)

7.2. Tilinpäätöksen esittämiseen liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisuuden riskiin

Tilinpäätöksen esittämiseen liittyvistä vaikutuksista huomionarvoisia olivat tuloslaskelma- ja tasekaavan puuttuminen, erillinen oman pääoman muutoslaskelma, pakollinen rahoituslaskelma ja lisääntyneet liitetietovaatimukset. Tulosten raportoinnin ulkopuolelle jätetään tutkielman teoriaosassa esille tuodut laaja tuloslaskelma ja toimintakertomuksen puuttuminen, sillä niistä ei saatu merkittäviä tuloksia.

Tuloslaskelma- ja tasekaavojen puuttumisen vaikutus virheellisuuden riskiin

Tuloslaskelma- ja tasekaavojen puuttuminen pk-IFRS:stä ei haastateltujen mukaan aiheuta merkittävää virheellisuuden riskiä. Haastateltavat uskovat, että tulos- ja tasekaavat muodostuvat loppujen lopuksi yhteneväksi, koska yhtiöt noudattavat melko samoja kaavoja markkinoiden odotuksia ja tilinpäätöskäyttäjien tarpeita mukaillen.

"Jotenkin luulen, että se (tuloslaskelma- ja tasekaava) kuitenkin muotoutuu aika yhteneväiseksi. Toki niin, että siellä on vaan ne muutamat rivit, mitkä ovat pakollisia ja sanotaan, että muut (rivit) täytyy pistää sinne sen mukaan, mikä on relevanttia. Siinä on riski se, että jää joku rivi esittämättä, joka olisi informatiivinen. Jotenkin minusta vaan tuntuu, että yhtiöt ikään kuin ainaki luulee tietävänsä, mitä markkinat odottaa ja mitä lukijat haluaa nähdä. Uskon, että sinne pistetään aika vanhan kaavan mukaan niitä rivejä, vaikka se ei olisikaan pakollista." (Henkilö A)

Pieni virheellisyyden riski voi aiheutua siitä, jos jokin informatiivinen rivi jää vahingossa tuloslaskelman tai taseen ulkopuolelle. Lisäksi tuloslaskelma- ja tasekaavan puuttuminen voi antaa mahdollisuuden tarkoitushakuiseen toimintaan, esimerkiksi tiettyjen erien painottamiseen. Haastatellut olivat kuitenkin yhtämieltä siitä, että nämä riskit eivät kuitenkaan tee tilinpäätöksestä olennaisesti virheellistä.

"En minä tiedä, kyllähän ryhmittely asioissa voisi tulla hölmöyksiä, mutta ei se sitä riskiä lisää tai vähennä." (Henkilö C)

"Varmasti tulisi esiintymään tiettyä tarkoitushakuisuutta siitä, että esitetään asiat korostaen tiettyjä seikkoja, mutta en minä usko, että tilinpäätöksen virheellisyyden kannalta on selkeää merkitystä asian kohdalla." (Henkilö B)

Erillisen oman pääoman muutoslaskelman vaikutus virheellisyyden riskiin

Pk-IFRS:n erillisen oman pääoman muutoslaskelman mukaantulolla ei nähdä merkittävää vaikutusta olennaisen virheellisyyden riskiin. Se ei haastateltujen mielestä tuo lisäinformaatioarvoa, sillä samat tiedot nähdään myös FAS:ssa liitetiedoissa. Haastateltujen mukaan erityisesti pienille yhtiöille ei ole merkitystä, missä oman pääoman muutoslaskelma esitetään, sillä se ei ole niille keskeinen laskelma.

"Se oman pääoman muutoslaskelma pienyhtiöissä on minun mielestä se ja sama onko se liitetiedoissa vai erillisenä laskelmana. Se ei tuo sinällään lisäarvoa kenellekään, että se on erillisenä laskelmana." (Henkilö A)

"Tämä oman pääoman muutoslaskelma, niin sehän näkyy aika pitkälti niissä oman pääoman laskelmissa liitetiedoissa. En näe sitä informaatioarvoa, että se olisi siinä tuloslaskelman lopussa." (Henkilö C)

Oman pääoman muutoslaskelman olemassaolo erillisenä tai liitetiedoissa nähdään kuitenkin tarpeellisenä. Henkilö D sanoo, että on tärkeää nähdä, mitä sinne omaan pääomaan on kirjattu ohi tuloslaskelman. Erityisesti IFRS-puolella voi olla transaktioita, esimerkiksi vähemmistökauppoja, jotka kirjataan suoraan omaan pääomaan. Näissä tapauksissa kattava oman pääoman muutoslaskelma on tarpeellinen.

"IFRS-puolella ja myös FAS-puolella pystyy esim. omaan pääomaan kirjaamaan virheoikaisuja. Onhan se tärkeätä, mitä siihen omaan pääomaan on kirjattu ohi tuloslaskelman, että se puoli on myös selvillä. Siinä mielessä ne (oman pääoman muutoslaskelmat) on hyödyllisiä laskelmia. IFRS-puolella voi olla transaktioita, jotka kirjataan suoraan omaan pääomaan. Niissä tehdään vähemmistökauppoja ja sellaisia, joita et edes saa viedä tuloslaskelman kautta." (Henkilö D)

Pakollisen rahoituslaskelman vaikutus virheellisyyden riskiin

Pk-IFRS:n tuoma pakollinen rahoituslaskelma nähdään teoriassa olennaisen virheellisyyden riskiä pienentävänä asiana. Haastatellut toivat esille erityisesti rahoituslaskelman suuren informaatioarvon ja sen, että siitä on tullut tärkeämpi laskelma IFRS:n myötä.

Rahoituslaskelma näyttää, kuinka hyvin investoinnit tuottavat rahaa. Sen avulla tilintarkastajat voivat tarkastuksen yhteydessä havaita onko esim. harkinnanvaraisissa taseerien kirjaamisissa tai arvostuksissa tehty realistisia arvioita. Mikäli tilinpäätöksessä olisi olennainen virhe, niin sen pitäisi heijastua myös rahoituslaskelmaan.

"Minun mielestä on hirveän hyvä, että on rahoituslaskelma. Se olisi yhtiön itsellekin hyvä laatia ainakin semmoinen, missä näkee, mistä (rahaa) menee ja mihin menee... sanotaan näin, että se on ainakin informatiivisempi lukijalle." (Henkilö A)

"Kyllähän ne (pakollinen rahoituslaskelma) sitä kautta pienentää sitä (olennaisen virheellisyyden riskiä). Sanotaanko näin, että onhan ne (rahoituslaskelma) sitten paljon informatiivisempia ja antaa enemmän tietoa yrityksestä...ja nimenomaan kun IFRS tuo niitä käyviä arvoja sinne enemmän niin, sitten sinä näet sen, että "cash is king". Sinä näet tavallaan sen reaali maailman, että, mitä rahavirtoja se yritys oikeasti tuottaa. Rahavirtalaskelma on tullut tärkeämpään asemaan tavallaan IFRS-tilinpäätöksen kautta, kun siellä on paljon enemmän niitä arvionvaraisia eriä kuin FAS:ssa. Kun taseeseen jää myös eriä, mikä ei poistu ollenkaan, niin on se hyvä rahavirtalaskelmasta katsoa, mitä se generoi se yhtiö." (Henkilö D)

"Mutta rahoituslaskelma, niin sen minä näen vaan hyvänä. Nimenomaan kassavirta, niin se pitäisi pk-yrityksissä nostaa esille vielä enemmän...minun mielestäni rahoituslaskelman informaatioarvo on todella suuri... kyllä se pienentäisi riskiä, koska jos tilinpäätöksessä on olennainen virhe, niin kyllä se rahoituslaskelmassakin pitäisi heijastua." (Henkilö C)

Vaikka rahoituslaskelma auttaa olennaisten virheellisyyksien havaitsemisessa, haastatellut esittivät kuitenkin epäilyksensä sille, että onko pk-yrityksissä osaamista laatia rahoituslaskelma oikein. Erityisesti pienimmillä yrityksillä on kokemusten mukaan usein vaikeuksia rahoituslaskelman laatimisessa. Mikäli rahoituslaskelmaa ei osata laatia, sen teoreettisesta informaatioarvosta ei ole käytännössä hyötyä. Haastatellut olivatkin sitä mieltä, että pakollisen rahoituslaskelman laatiminen yhdistettynä pk-yritysten vähäiseen kirjanpito-osaamiseen ja pieniin resursseihin oikeastaan lisää olennaisen virheellisyyden riskiä.

”Toisaalta meille se (rahoituslaskelma) on välillä hankala, kun pienimmät yhtiöt ei osaa laatia niitä kunnolla ja tavallaan meille se on riskialtias siinä ja aika usein yhtiöt tarvitsee siinä apua, että se saadaan kohdilleen...” (Henkilö A)

”Hyvä juttu olennaisen virheellisyyden kannalta olisi, että tällainen asia tulisi pakollisena mukaan. Mutta palataan taas tähän osaamistasoon, niin ei ainakaan yrittäjällä ole tarvittavaa osaamista. Heistä tuntuu tosi hassulta laatia rahoituslaskelma. Niin tässä on tämä osaamiskysymys, johon törmätään.” (Henkilö B)

Pienissä pk-yrityksissä taloushallintoa pääasiassa hoidetaan tilitoimistossa. Tilitoimistojen osaamistaso on kuitenkin usein vaatimatonta. Tällöin ei pelkästään pk-yrittäjän osaamisen puutteesta vaan myös tilitoimistojen vaihtelevasta osaamista voi syntyä virheitä rahoituslaskelman laatimisessa.

”Tämä on valitettava tosiasia, kun mietitään pk-yrityksen taloushallintoa. Sitä pääasiassa hoidetaan tilitoimistossa, niin tuo tilitoimistojen osaamistaso on valitettavan heikko. Ja osaaminen suurissa tilitoimistoissa on se, että henkilö A osaa huipusti kaiken, mutta henkilö B ei käytännössä osaa yhtään mitään. Niin tämä variaatio on niin suuri siellä tilitoimiston sisälläkin.” (Henkilö B)

Yhden näkemyksen mukaan voi olla myös mahdollista, että pk-IFRS:n tuoma rahoituslaskelman pakollisuus ei aiheuta muutosta pk-yritysten kirjanpidossa. FAS:ssa vain pienimmät pk-yritykset on vapautettu rahoituslaskelman laatimisesta. Pk-IFRS:n tuoma rahoituslaskelman pakollisuus toisi näin muutoksia vain pieniin pk-yrityksiin. Henkilö E:n mukaan pienimmät pk-yritykset eivät tulisi käyttämään pk-IFRS:ää ja näin rahoituslaskelman pakollisuus ei toisi suurempia muutoksia nykyiseen käytäntöön nähden.

”Minä näen, että jos on niin pieni yhtiö, että se KPL:n mukaan ei tarvitse tehdä rahoituslaskelmaa tai toimintakertomusta, silloin puhutaan jo aika pienestä yhtiöstä: Seitsemän miljoonaa tai alle tai tase kolme miljoonaa tai alle. En minä näe tässä vaiheessa tai lähitulevaisuudessa, että pienen yhtiön kannattaa ottaa mitään pk-IFRS:ää käyttöön. Kustannukset ovat jotakin liian korkeita sellaisen rahan hakemiseen.” (Henkilö E)

Liitetietovaatimusten lisääntymisen vaikutus virheellisyyden riskiin

Liitetietovaatimusten lisääntymisen vaikutus olennaiseen virheellisyyteen jakoi mielipiteitä. Näkemyksiä esitettiin niin virheellisyyden lisääntymistä kuin pienentymistä puoltavasti. Ne haastatellut, jotka tukivat olennaisen virheellisyyden riskin kasvua, esittivät myös toisistaan poikkeavia näkemyksiä siitä, millä tavalla virheellisyyden riski voisi lisääntyä.

Olennaisen virheellisyyden riskin lisääntyminen voisi johtua siirtymävaiheen rutiinin puutteesta. Pk-yritykset eivät välttämättä kykene siirtymävaiheessa varmistamaan sitä, että kaikki tarvittavat liitetiedot olisi esitetty. Pk-IFRS-standardiston tiukemmat vaatimukset, voivat tuottaa erityisesti pk-yrityksille vaikeuksia, johtuen heidän vähäisistä voimavaroista ja osaamisen puutteesta. Yhtiön oikean kuvan kannalta tärkeä asia voi jäädä liitetiedoista kertomatta. Esimerkiksi taseen ulkopuoliset järjestelyt, jossa on sitouduttu maksamaan jokin maksimisumma mm. tappioiden kattamiseen, ovat merkittäviä asioita, joiden kertomatta jättäminen voisi johtaa olennaiseen virheellisyyteen. Pk-yritykset tarvitsisivat ulkopuolista asiantuntija- apua liitetietojen käsittelyssä, jotta virheellisyyden riski ei kasvaisi.

”Tässä tietysti tilintarkastajan näkövinkkelistä pitäisi varmistua siitä, että aidosti ne oikeat asiat ovat siellä. Minä luulen, että siinä konversion (pk-IFRS:ään siirtymisen) yhteydessä pitää käydä yhteistyössä läpi (ne oikeat asiat), ettei vaan sillä tavalla, että katsotaan, miten joku muu muualla on kertonut ja kerrotaan ”about” samat, eikä mietitä ja räätälöidä sitä yhtiölle. Riskinä on se, että joku merkittävä asia jää pois.” (Henkilö A)

”Se (liitetiedot) antaa sitten väärän kuvan yhtiön tilinpäätöksestä, jos yhtiö on mukana järjestelyissä, eikä siitä sitten kerrota. Seuraavana vuonna joudutaan sitten maksumieheksi jossain järjestelyissä, joka ei ole ilmennyt liitetiedoissa, niin sitä kautta ne liitetiedot voi tavallaan olla tärkeysasemassa. Siihenkin voi sisältyä olennainen asiavirhe. Ei ole kerrottu jostain, vaikka se nimenomaan edellytetään IFRS tilinpäätöksen laatijalta.” (Henkilö D)

Mitä enemmän vaatimuksia liitetiedot sisältävät, sitä todennäköisemmin voi esimerkiksi väärä luku joutua lisääntyneiden liitetietojen sekaan. Lisäksi pienille pk-yrityksille tiukentuneet liitetietovaatimukset eivät tuo mitään lisäarvoa, vaan vain ylimääräistä työtä. Näille motivaatio laatia liitetiedot kunnolla voi laskea, jolloin olennaisten virheellisyyksien todennäköisyys kasvaa.

”No toki mitä enemmän vaatimuksia, niin niissä sitten teoreettisesti jo se virheen riski kasvaa. Mitä enemmän sinne lukuja laitetaan, niin sitä todennäköisemmin siellä saattaa joku luku olennaisesti olla pielessä.” (Henkilö E)

”Kyllä siinä voi olla pieni riski. Mutta en minä muuta näe kuin, että ei osata laatia tai ei laadita täydellisenä. Ja jos sellaisen, joka ei tarvitse laatia, olisi pakotettu laatimaan vielä hirveästi lisää liitetietoja, niin se motivaatio ikään kuin tehdä se kunnolla on varmasti pienempi ja sillä tavalla ikään kuin riskit kasvaa.”
(Henkilö C)

Henkilö B tuo esille vaihtoehdoisen näkökulman, jossa uuden standardin tiukentuneet liitetietovaatimukset voisivat pienentää olennaisen virheellisyden riskiä. Hänen mukaan pk-yritysten tilinpäätöksessä esiintyy virheitä tai puutteellisia tietoja usein juuri liitetiedoissa tällä hetkellä. Monesti virheet ja puutteellisuudet syntyvät siitä, että edellisen vuoden liitetietoja käytetään tämän vuoden liitetietojen laatimisen pohjana. Pk-IFRS:n tuomat uudet ja tiukentuneet liitetietovaatimukset voisivat uudistaa tätä liitetietojen laatimisprosessia ja mahdollistaa ns. puhtaalta pöydältä aloittamisen.

”Kyllä se (tiukentuneet liitetietovaatimukset) pienentää (olennaisen virheellisyden riskiä). Kun keskiverto tilitoimisto tai kirjanpitäjä aloittaa sen tilinpäätöksen laatimisen, niin se kaivaa edellisen vuoden tilinpäätöksen esiin ja täyttää puhtaasti sen liitetietoja. Virheellisyys esiintyy sitä kautta, että tähän uuteen tilinpäätöksen liitetietoihin jää vuoden vanhoja liitetietoja ja jos niitä ei tarkastuksen yhteydessä tarkasta, niin se menee ihan läpi sen näköisenä. Osittain virheelliset ja aika pitkälle puutteelliset tiedot on ihan arkipäivää. Jos ajattelee minun omaa keskivertotarkastusta, niin luvut (tase ja tulos) keskimääräisesti ottaen ovat oikein. Mutta sitten liitetietoja usein joudutaan korjaamaan kymmenestä tarkastuskerrasta varmaan seitsemässä tai kahdeksassa tapauksessa. Niin tässä taas törmätään osaamistasoon ja menettelytaitoon ja tämän tyyppisiin.” (Henkilö B)

7.3. Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöksiin liittyvien erojen vaikutukset olennaisen virheellisyden riskiin

Omaisuserien arvonalentumisen kirjaamiseen liittyvien erojen vaikutus virheellisyden riskiin

Suurin osa haastatelluista oli sitä mieltä, että omaisuserien arvotuserolla on vaikutusta olennaisen virheellisyden riskiin. Pk-IFRS:n tuoma harkinta omaisuserien arvonalentumisten palautuksen suhteen voi lisätä riskiä. Erityisesti se, missä vaiheessa palautetaan ja löytyykö sen taakse substanssia ja evidenssiä, voi olla hankalaa ja monimutkaista arvioida. Pk-yritysten pienillä resursseilla ja vajaalla tietämyksellä voi tähän arviointiprosessiin sisältyä hyvin todennäköisesti olennaisen virheellisyden mahdollisuus.

”Niin kyllä nämä arvostamisasiat ovat varmasti hankalia pk-yrityksissä. Kyllä tämä tekeminen ja palauttaminen voi lisätä (riskiä)... nimenomaan se, kuinka huolellisesti se tehdään ja millaisilla voimilla, mitkä ovat ne taustaoletukset ja kuinka hyvin se taustatyö tehdään. Ensin analysoidaan, sitten kirjataan ja sitten analysoidaan uudestaan ja mahdollisesti palautetaan tai kirjataan lisää, niin pienillä resursseilla ja pienemmällä tietämyksellä virheet todennäköisesti kasvaa.” (Henkilö C)

Henkilö B:n mukaan pk-yritykset voidaan jakaa ns. valveutuneisiin, hyvin menestyviin yrityksiin ja yrityksiin, joilla ei ole tarvittavaa osaamista liiketoiminnan tai taloushallinnon pyörittämisestä. Valveutuneille yrityksille omaisuuserien arvonalentumisen palautusmahdollisuus voisi tuoda mahdollisuuden näyttää tase sen todellisessa arvossa ja näin antaa positiivista viestiä myös rahoittajille. Suurin osa pk-yrityksistä kuuluu kuitenkin jälkimmäiseen ryhmään, jolloin lisävariaation tuominen omaisuuserien käsittelyyn voi lisätä olennaisen virheellisuuden mahdollisuutta.

”Tällainen kahtia jako: Valveutuneet hyvin menestyvät yritykset saattaa saada tästä sellaisen lisänäkökulman esittää tilinpäätöstä, että ne pystyvät sitten aidosti hyödyntämään myös sitä. Kun se todellinen käypä arvo on suurempi kuin kirjanpidossa, niin saadaan se todellinen hyöty...saadaan tase näyttämään todelliselta ja esimerkiksi viesti rahoittajille menevät oikeasuuntaisina. Sitten on tämä valitettavan iso joukko yrittäjiä, jotka edelleen vääntää sitä mutteria, eikä ajattale muuta kuin sitä, että kohta tässä on mutteri väännetty ja siirrytään seuraavaan mutteriin...jos tulee variaatioita lisää, niin sehän sitten antaa mahdollisuutta virheellisyyksiin.” (Henkilö B)

Lisäksi olennaisen virheellisuuden taustalla voi olla halua saada muutettua tulosta yhtiön kannalta suosiollisempaan suuntaan. Tällaista tilinpäätöksen keinotekoista ohjailua voi kuitenkin tapahtua myös FAS:ia käyttämällä. FAS:in arvonalentumisen olennaisuuden ja pysyvyyden vaatimus, ennen kuin sen voi kirjata, mahdollistaa yritysten ongelmien lykkäämisen myöhemmäksi.

”Tavallaan FAS:ssa on ihan hyvä, että niitä (omaisuuserien arvonalentumisia) ei palautella, koska on säännöt kuitenkin helpompi ajatella sillä tavalla, että ne kun on kerran kirjattu, niin ne pysyvät poissa. Taas pk-IFRS:ssä voi sitten tulla kirjatuksi tosiaan takaisin taseeseen. Siellä voi olla taustalla jotain halua saada sitä kautta muutettua tulosta pk-yrityksissä.” (Henkilö D)

”Mutta FAS:ssa minä en hirveästi pidä siitä, että siellä on nimenomaan se olennainen ja pitkäaikainen arvonalentuminen, niin vasta sitten kirjataan alas. Se antaa liikaa mahdollisuuksia sille, että lykätään ongelmia eteenpäin, että kyllähän IFRS vaatii nopeammin ja systemaattisesti seuraamaan tilannetta.” (Henkilö A)

Liikearvon poistoaikaan liittyvän eron vaikutus virheellisyden riskiin

Liikearvon poistajoissa pk-IFRS:n ja FAS:n määritelmien välillä on haastateltujen mukaan eroja sanamuodoissa, mutta käytännön soveltamisessa erot eivät ole kuitenkaan merkittävät. Molemmassa on samantyyppinen poistoon perustuva lähestymistapa liikearvoon. Poistojatkin voivat muodostua samanlaisiksi, sillä FAS:ssa voi käyttää viittä vuotta pidempää poistoaikaa, kuten pk-IFRS:ssä, mikäli sen perustelee. Yli viiden vuoden poistoaika FAS:ssa on itseasiassa asiantuntijoiden mukaan ihan tavallinen käytäntö. Olennaisen virheellisyden kannalta liikearvon poistoaikojen vähäisillä muodollisilla eroilla ei nähdä olevan merkitystä.

”En minä usko, että tässä on niin paljon eroa. Kyllä FAS:ssakin voi mennä sen yli 5 vuoden, kun löytyy perusteluita.” (Henkilö E)

Tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaamiseen liittyvien erojen vaikutus virheellisyden riskiin

Tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaaminen suoraan kuluksi vähentää jokaisen haastatellun mielestä olennaisen virheellisyden riskiä. Kuluksi kirjaamisella vältetään aktivointiin liittyvät riskit. FAS:ssa kehittämismenojen aktivointi taseeseen tiettyjen kriteerien täytyessä lisää selvästi harkintaa ja on osittain arvionvaraista. Se voi esimerkiksi antaa pk-yrityksille mahdollisuuden kirjata taseeseen sinne kuulumattomia eriä. Yhtiöiden kustannuspaikkakohtainen seuranta ei myöskään ole aina ajan tasalla ja taseeseen voi jäädä eriä, jotka eivät enää ole liiketoiminnan käytössä. Olennaisen virheellisyden riski on FAS:ssa näin huomattavasti suurempi.

”Jos siellä on tutkimus- ja kehittämismenoja aktivoitu, niin se aktivoitujen osalta lisää harkintaa siten, että onko siellä poistamattomalla hankintamenolla siellä taseessa arvoa vai ei. Se on osittain arvionvarainen kysymys ja liittyy osittain se virhekin. Tehtäisiin ihan väärää arvioita vaikkapa tulevaisuuden tuotto-odotuksista tai sitten ei vaikka jostain syystä muistettaisi tai siellä unohtuisi aktivoituihin kehittämis- ja tutkimusmenoihin joku sellainen hanke, mitä ei liiketoiminnassa sitten käytettäisi. FAS:ssa olennaisen virheen riski voisi olla suurempi, jos ei muistettaisi käydä sitä aineettomien hyödykkeiden rekisteriä läpi sen varalta, että onko siellä kaikki vielä liiketoiminnassa, onko siellä vielä tuotto-odotuksia.” (Henkilö E)

”Toki tuossa ongelma ei tule enää siinä IFRS vaiheessa, vaan näkisin, että ongelma tulee ennemminkin siinä FAS vaiheessa. Tukeeko pienemmän yhtiön kustannuspaikkakohtainen seuranta aidosti sitä, että voidaan aktivoida. Tuossa minä näkisin, että tilintarkastajan riski pienenee siinä, että taseeseen ei pumpata mitään, niin kuin sinne kuulumatonta tavaraa.” (Henkilö A)

Henkilö B:n kokemuksen mukaan yleensä pk-yrityksissä erityisesti kehittämismenon aktivoinnin dokumentointi ei ole tyydyttävällä tasolla. Tästä johtuen riski virheellisyydestä pienenee olennaisesti, kun aktivointiin ei anneta mahdollisuutta.

"En tiedä yhtään tapausta viimeisen kymmenen vuoden aikana kun olen tarkastanut yhtiötä, jossa on kehittämistoimintaa tai jossa on aktivoitu kehittämismenoja, että ne olisi tehty kiitettävällä tavalla. Ehkä hyvin harva on tehnyt tyydyttävällä tavalla. Liian suuri osa on tehnyt sillä tavalla, jossa voi esiintyä hyvinkin olennaista virheellisyyttä." (Henkilö B)

Henkilö C oli myös sitä mieltä, että pk-yrityksille aktivointien oikea dokumentointi voi olla hyvin haastavaa. Hän tuo kuitenkin esille mielenkiintoisen näkökulman siitä, että aktivointien kieltäminen voi aiheuttaa pienyritysten kehityksen kannalta ongelmia. Se voi esimerkiksi antaa väärän kuvan yrityksen pääomasta.

"Mutta toisaalta on sellaisia yrityksiä, jotka tekevät hienoa tuotetta, joka lähtee lentämään. Tällaisessa yrityksessä toimintaedellytykset katoaisivat aika nopeasti. Investoidaan paljon rahaa ja ikään kuin oma pääoma katoaa. Varovaisuuden mukaan tietysti pk-IFRS on parempi. Mutta jos me saadaan hyvin dokumentoitua ja yritys pystyy hyvin perustelemaan näiden TEM kriteerien mukaan, niin ei sekään huono asia ole." (Henkilö C)

Vuokrasopimusten käsittelyyn liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Tähän osaan vastasi neljä viidestä haastatelluista. Yksi haastatelluista ei halunnut tässä vaiheessa kommentoida asiaa, sillä vuokrasopimusten käsittelyssä on hänen mukaan paljon kiistanalaisia asioita ja epävarmoja tekijöitä.

Näkemyksensä antaneista kolme olivat sitä mieltä, että pk-IFRS:n uudennlaisella vuokrasopimusten käsittelyllä on vaikutusta olennaisen virheellisyyden riskiin. Pk-IFRS-standardin tuoma jaottelu rahoitusleasingsopimuksiin ja muihin vuokrasopimuksiin monimutkaistaa vuokrasopimusten käsittelyä. Rahoitusleasingsopimusten myötä vuokrasopimukset voidaan aktivoida taseeseen. Se edellyttää huomattavasti enemmän analyysejä tavalliseen FAS:n mukaiseen vuokrasopimusten kuluksi kirjaamiseen verattuna. Lisäksi analyysien toteuttaminen oikeanlaisia malleja käyttäen ja niiden tulkitseminen voi olla pk-yrityksillä suuri kynnyksilylitettäväksi.

”Kyllähän se lisää riskiä. Jaottelu tuo ja toisaalta se, että rahoitusleasingsopimusten käsittely on monimutkaisempi ja hankalampi ja työläämpi kuin tällaisen muun vuokrasopimuksen käsittely. Varmaan lisää riskiä kyllä virheelle, jos soveltaa pk-IFRS:ää ja olis näitä rahoitusleasingsopimuksia.” (Henkilö E)

Rahoitusleasingsopimusten käsittely tuo mukanaan myös lisää harkintaa ja arvioinvaraisuutta ja tällä tavalla olennaisen virheellisuuden riskiä. Rahoitusleasingien käyttö voi vaikuttaa tunnuslukuihin ja tätä kautta rahoituksen saantiin. Pk-yrityksissä voi esimerkiksi käydä niin, ettei haluta käsitellä tiettyjä järjestelyjä rahoitusleasingeinä, vaikka ne sen kriteerit täyttäisivätkin.

”Onhan se tietysti FAS:ssa helpompaa, kun ei tarvii tehdä näitä arvioita. Jos lähdetään sille tielle, että pk-IFRS:ssä ne (vuokrasopimukset) pitää käsitellä sen rahoitusleasingstandardin mukaisesti, niin se edellyttää analyyseja sopimuksista ja näistä. Sitten sinnehän tulee enemmän tavaraa taseeseen kuin aikasemmin...siinä on lähinnä kyse siitä, että ei haluta käsitellä rahoitusleasingeinä järjestelyjä, jotka täyttävät ne kriteerit, koska monta kertaa on vaikutus tunnuslukuihin. Sillä voi sitten olla vaikutus rahoituksen saantiin.” (Henkilö D)

Sijoituskiinteistön arvostukseen liittyvien erojen vaikutus virheellisuuden riskiin

Haastatellut olivat sitä mieltä, että pk-IFRS:n tuoma sijoituskiinteistöjen kirjaaminen käypään arvoon voi johtaa virheellisuuden riskin kasvuun pk-yrityksissä. Sinänsä käyvän arvon käyttö antaa oikeamman kuvan kiinteistöjen arvosta, mutta pk-yrityksissä se voi tuoda huomattavia haasteita. Virheellisuuden riskiä nostaa sijoituskiinteistöjen arvostuksessa se, että pk-yrityksillä ei ole resursseja tai osaamista hankkia säännöllisesti arvonmäärityksiä kiinteistökohteisiin. Näin taseessa voi olla loppujen lopuksi liian korkea arvo.

”Kyllä tässä on taas nimenomaan tämä arvostusasia ja objektiivinen näyttö. Se, miten tämä (käyvän arvon käyttö) otetaan vastaan ja miten tämä implementoidaan ja seurataan vuodesta toiseen...miten käypä arvo tässä tutkitaan ja miten huolellisesti sitä tutkitaan, niin kyllä tämä voi nostaa sitä olennaisen (virheellisuuden riskiä).” (Henkilö C)

”Kaikki tietää, että kun on hankintameno niin siihen voi liittyä arvonnousua tai ei riippuen vähän alueesta. Mutta se, että naulataan se, että tämä on käypä arvo, eikä ole tehty vuosittain sitä taustatyötä, että onko se käypä arvo vai ei, niin kyllä tässä voidaan antaa sitä virheellistä tietoa.” (Henkilö C)

*”Minä sanoisin, että sitä kautta kun ei ole niitä resursseja, niin on haastellisempaa pk-yrityksille sitten se arvostus. Jos käypä arvo pitää kuitenkin joka tapauksessa kertoa, niin voi olla pientä halua nostaa sitä (arvoa) tai antaa parempi kuva, mikä se sitten onkaan. Kyllä minä olisin pk-yrityksissä aika varovainen, ellei toiminta olisi sitten ammattimaista sijoituskiinteistöjen hallintaa. Se tietojen saanti käyvän arvon pohjalle voi kyllä olla haastellisempaa pk-yrityksille.”
(Henkilö D)*

Se, kuinka suuri ja olennainen virheellisyysriski on, riippuu siitä, käytetäänkö ulkopuolisia kiinteistön arvioitsijoita käyvän arvon pohjaksi ja siitä, missä ja minkälainen sijoituskiinteistö on kyseessä. Ulkopuolinen lausunto kiinteistön arvosta lähtökohtaisesti pienentää olennaisen virheellisyysriskiä. Lisäksi jos sijoituskiinteistönä on esimerkiksi pääkaupunkiseudulla sijaitsevat asunnot, niin arvonmäärittäminen voi olla helpompaa, jolloin riskit virheellisyydestä myös pienenevät.

*”Kuinka iso se virheen riski on, niin siihen vaikuttaa se, että kuinka ammattitaitoista pk-yrityksen taloushallinnon väki on ja toisaalta sitten se, että käyttäkö ne jotain talon ulkopuolisia kiinteistön arvioitsijoita siihen käyvän arvon pohjaksi. Jos ne käyttävät jotakin ulkopuolisia arvioitsijoita, niin se pienentää lähtökohtaisesti virheen riskiä. Ja sitten se, että kuinka merkittävästi olennaisen virheen riski kasvaisi, niin siihen vaikuttaisi varmaan se, että missä ja minkälainen se sijoituskiinteistö on. Jos se on vaikka pääkaupunkiseudulla oleva asunto tai pieni liikekiinteistö, niin varmaan käypään arvoon liittyvä problematiikka on pienempi kuin jossain maakunnassa oleva teollisuuskiinteistö tai vastaavaa.”
(Henkilö E)*

Henkilö E:n mukaan pk-yrityksissä on kuitenkin suhteellisen vähän sijoituskiinteistöjä. Näin ollen olennaisen virheellisyysriski koskisi enimmäkseen mm. varakkaimpia perheyrittäjiä, joilla sijoituskiinteistöjä on enemmän.

*”Joillakin varakkaimmilla perheyrittäjillä tai vastaavaa on (sijoituskiinteistöjä). Heillä voi olla jotain vuokralla olevia sijoituskiinteistöjä tai sijoituskiinteistön tyyppisiä, mutta ehkä niiden määrä on sitten suhteellisen marginaalinen.”
(Henkilö E)*

Velkainstrumenttien arvostukseen ja jaksotukseen liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Haastateltujen mukaan pk-IFRS:ssä käytetty efektiivinen korko velkainstrumenttien arvostuksessa ja jaksotuksessa on vieras suurimmalle osalle pk-yrityksistä. Henkilö B:n mukaan pk-yrityksen taloushallinnon tai kirjanpitoa hoitavan tilitoimiston osaamistaso velkainstrumenttien suhteen ei myöskään ole vaadittavalla tasolla. Tämä aiheuttaa vaikeuksia efektiivisen koron käytössä.

”Käytin termiä efektiivinen korko siellä talousjohtajalla ja totesin, että on parempi olla käyttämättä sellaista termiä. Sovittiin sitten tietynlainen menettelytapa tässä asiassa...niin tässä taas törmätään siihen osaamistasoon pk-sektorilla. Tämä osaaminen on melko selkeätä tuon liikearvon kohdalla, mutta sitten kun käsitellään rahoitusinstrumentteja, niin osaamistaso ei vaan ole riittävä yrittäjän tai tilitoimiston puolella.” (Henkilö B)

FAS:ssa esimerkiksi pankkilainen kirjanpito voi olla kuitenkin hyvin samanlainen efektiivisen koron menetelmään verrattuna, vaikka käytetään eri termejä. Haastatellut olivatkin sitä mieltä, että vaikka efektiivisen koron menetelmän käyttö voi aluksi olla vieras, niin se on kuitenkin nopeasti hallittavissa. Tilintarkastajat voivat myös auttaa pk-yrityksiä laskelmien tekemisessä. Lisäksi pk-yrityksissä lainat ja muut velkainstrumentit ovat yleensä yksinkertaisia, jolloin efektiivisen koron menetelmän soveltaminen näihin ei pitäisi tuottaa suurempia hankaluuksia. Olennaisen virheellisyyden kannalta efektiivisen koron menetelmän käytöllä ei näin ollen ole loppujen lopuksi suurta merkitystä.

”Terminä se efektiivisen koron menetelmä on varmasti vieras, eihän sellaista ole FAS:ssa, mutta asiallisesti, niin se efektiivisen koron menetelmä ei välttämättä poikkea juuri yhtään siitä, mitä me ollaan KPL:n puolella tehty esim. jonkun tavallisen pankkilainan kirjanpidon osalta. Se menee tavallaan samalla tavalla sitten. Eroja voi tulla lähinnä, jos siihen lainaan liittyy jotain merkittäviä järjestelypalkkioita, niin miten ne järjestelypalkkiot sitten huomioidaan. Se (efektiivinen korko) on toki uusi ja hieman vaatisi varmaan opettelua yrityksissä, jotka ottaisivat tämän pk-IFRS:n käyttöön. Mutta ottaen huomioon, että pk-yrityksissä ne rahoitusinstrumentit ja lainat ovat hyvin yksinkertaisia, on otettu pankista lainaa ja siihen maksettu korko, niin jo hyvin pienen päivityksen jälkeen pystyisi taloushallinto efektiivistä korkoa käyttämään.” (Henkilö E)

”Siinä minä en näe sillä tavalla isoa riskiä, koska yleensä me voidaan tuottaa yhtiöille se laskelma ja sitä vaan jaksotellaan siitä. Se ei ole mikään iso rutistus sen arvon saaminen jaksotuksen alkuhetkellä.” (Henkilö D)

Rahoituskulujen kirjaamiseen liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Rahoituskulujen kirjaaminen suoraan kuluksi pk-IFRS:ssä nähdään virheellisyyden riskin kannalta turvalliselta vaihtoehdolta. Samalla tavalla kun tutkimus- ja kehittämismenojen kohdalla, FAS:ssa mahdollistettu kulujen aktivointi tuo lisää harkintaa, mikä on erityisesti pk-yrityksille vaikea yhtälö. Tämän mahdollisuuden poistaminen pienentäisi virheellisyyden riskiä.

”Kyllä se pienentäisi sitä riskiä, koska sinulla on enemmän niitä arvionvaraisia eriä siellä taseessa (FAS:ssa). Tavallaan, kun ne menevät kuluksi (pk-IFRS:ssä), niin ne ovat pienentämässä omaa pääomaa ja sitä kautta näyttää sitten sen taloudellisen aseman sellasena, ehkäpä realistisempuna.” (Henkilö D)

Virheellisyyden riski ei kuitenkaan ole olennainen. FAS:ssa aktivoitavissa olevien rahoituskulujen osuus hankintamenosta on hyvin pieni.

”Se varmaan riippuu siitä, että jos FAS:ssa kirjaa kuluksi, niin eihän siinä sitten mitään eroa ole, että se on sitten sama asia. Jos FAS:ssa sitten aktivoitaisiin korkokuluja osaksi hyödykkeitä, niin yleensä se aktivoitavien korkokulujen osuus ei ole kovinkaan merkittävä kokonaishankintamenosta, että en minä tässä näe mitään olennaiseen virheellisyyteen liittyvää riskin lisäystä.” (Henkilö E)

Varausten kirjaamisperusteisiin liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Yhden haastatellun mielestä mitä tiukemmat varauksen kirjaamiskriteerit, sitä paremmin se ehkäisee virheellisyyksien syntymistä. Tämän mukaan pk-IFRS:n tiukemmat kirjaamiskriteerit voisivat pienentää virheellisyyden riskiä. Henkilö D jatkaa myös, että mikäli käytetään löyhempiä varauksen kirjaamiskriteerejä, niin siitä voisi syntyä tuloksen ohjaukseen liittyvää tarkoituksenhakuisuutta. Tilintarkastajien olisi kiinnitettävä tässä tapauksessa erityistä huomiota varausten perusteisiin.

”FAS:ssa on niin voimakkaana se varovaisuuden periaate. Vaikka juuri tänä vuonna tavoitteita ei ole saavutettu, niin leivotaan sitten varovaisuuden periaatteen pohjalta näitä varauksia uudelleenjärjestelyyn. Ensi vuonna voi sitten näyttää hyvää tulosta ja palkitseminen onkin sitten paljon helpompaa. Semmoista rajanvetoa voi olla. Sitten pitäisi kiinnittää huomiota tilintarkastuspuolella, että onko perusteet varauksille.” (Henkilö D)

Vaikka FAS:ssa voidaan helpommin hyväksyä varauksen kirjaaminen pk-IFRS:ään verrattuna, ei FAS:ia käyttävät yritykset voi kuitenkaan kirjata varauksia miten tahtoo. Varauksilla täytyy olla peruste ja tarkka substanssi. Lisäksi FAS:n sallima vapaaehtoisen varauksen kirjaamisen edellytykset ei pk-yrityksissä yleensä täyty. Nämä asiat huomioiden riskejä olennaiselle virheellisyydelle ei pitäisi FAS:ssa olla yhtään enempää kuin pk-IFRS:ssä.

”Ensinnäkin varauksia ei voi missään kirjata suin päin. Kyllä varauksilla täytyy olla peruste ja tarkka substanssi. En minä tässä (FAS:ssa) näe suurempaa riskiä olennaiselle virheelle (verrattuna pk-IFRS:ään), jos tämä pidetään mielessä.” (Henkilö C)

”Vapaaehtoisia varauksia pystyy tekemään kirjanpitolain puolella tietyissä tilanteissa. Puhutaan investointitoimintavarauksesta tai jostain muusta varauksesta. Mutta ei näitä tavallisella pk-yrityksellä ole juuri koskaan, joten en minä näe, että tällä olisi mitään relevanttia merkitystä.” (Henkilö E)

Varaston arvostusmenetelmiin liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

LIFO-menetelmän kieltäminen nähdään virheellisyyden kannalta hyvänä asiana. Periaatteessa LIFO-menetelmän käyttö voisi mahdollistaa spekuloinnin varaston arvolla, jos esimerkiksi halutaan näyttää varaston arvo korkeampana kuin sen todellinen arvo. Pk-IFRS:n kieltäessä LIFO-menetelmän käytön, voisi olennaisen virheellisyyden riski pienentyä.

”Minä olen törmännyt siihen (LIFO) vaan sellaisissa tapauksissa jossa on haluttu spekuloida varaston arvolla. On tietyllä tarkoituksella FAS:in puolella haettu sitä arvoa, joka on edullisin sen yhtiön kannalta. Tässä tapauksessa, mikä minulle tulee mieleen on se, että tietoisesti halutaan näyttää se varaston arvo korkeampana, kuin todellisuudessa se käypä arvo on. Eli spekuloitu sillä asialla. Tämä (pk-IFRS) poistaisi sitten sen mahdollisuuden varaston arvostuksessa. Edelleen se, että kun palikoita on mahdollisimman vähän, niin myös virheitä on mahdollisimman vähän.” (Henkilö B)

Haastatellut toivat esille kuitenkin sen, että Suomessa LIFO-menetelmää ei käytetä juuri lainkaan. Tästä johtuen sen käytön kieltämisellä pk-IFRS:ssä ei ole käytännön merkitystä Suomen pk-yrityksille olennaisen virheellisyyden kannalta.

”Siitä on kyllä ziljoona vuotta, että minä olen törmännyt yhteenkään yhtiöön, joka olisi soveltanut LIFO:a. Minä luulen, että sitä ei kauhean laajasti sovelleta ja minun mielestä on vaan hyvä, ettei sitä sovelleta, koska jotenkin sillä voi peittää ne vanhat ongelmat. Minun mielestä tuo on vaan hyvä asia.” (Henkilö A)

Yrityshankinnan arvostusmenetelmiin liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Haastatellut totesivat, että pk-IFRS:ssä kielletyn ja FAS:ssa sallitun pooling-menetelmän käytöllä yrityshankinnoissa ei ole olennaisen virheellisyyden kannalta relevanttia merkitystä Suomessa. Sen käytön kieltäminen pk-IFRS:ssä on teoriassa olennaisen virheellisyyden riskiä pienentävä asia, sillä se vähentää spekuloinnin mahdollisuutta. Yksikään haastateltu ei ole kuitenkaan viime vuosina törmännyt sitä käyttävään yritykseen Suomessa. Lisäksi pooling-menetelmän tiukoista kriteereistä johtuen, sillä on hyvin rajoitettu käyttäjäkunta.

”Hyvin vähän on käytetty pooling-menetelmää. Mutta sama edelleen, kun palikoita on vähemmän niin se pienentää tuota olennaisen virheellisyyden riskiä. Tässäkin pooling- menetelmä antaa mahdollisuuden tietynlaiseen spekulointiin. Se ei anna yhtenäistä mittaristoa yritysten välillä.” (Henkilö B)

Työsuhde-etuuksien käsittelyyn liittyvien erojen vaikutus virheellisyyden riskiin

Työsuhde-etuuksien käsittelyn osalta, haastatellut olivat sitä mieltä, että pk-IFRS:ssä esitelty menetelmä tuo huomattavia muutoksia nykyiseen FAS:n mukaiseen käytäntöön. Nämä uudenlaiset menettelytavat ja termistö voivat vaatia monimutkaisia ja arviointiin perustuvia laskelmia. Pk-yrityksille se voi merkitä olennaisen virheellisyyden riskin kasvua. Ensinnäkin työsuhde-etuuksien täysin uudenlainen luokittelujärjestelmä pk-IFRS:ssä voi tuoda mm. luokitteluvirheitä pk-IFRS:n käytön alkuvaiheessa.

”...Nämä (työsuhde-etuuksien luokittelu) ovat ikään kuin uusia termejä suomalaisessa tuloslaskelmassa, jos ja kun se tehdään IFRS:n mukaan. Voihan se olla, että luokittelu virheitä voisi tämän myötä tulla.” (Henkilö C)

Henkilö B toteaa, että FAS:n mukainen kirjanpitokäytäntö työsuhde-etuuksien suhteen on huomattavasti selkeämpi ja yksinkertaisempi. Se sopiikin pk-yrityksille, niiden osaamistasoon ja tietotaitoon nähden paremmin.

”Ehkä tässä olennaista on se, mitä FAS:n puolella on. Siellä ei ole luokittelua, jolloin kirjataan suoraan tuloihin kun syntyvät. Ei tunneta tällaista erilaista järjestelyä ollenkaan, jolloin se on huomattavasti selkeämpi tuon olennaisen virheellisyyden riskin kannalta.” (Henkilö B)

Erityisesti etuuspohjainen järjestely pk-IFRS:ssä maksuperusteisen sijaan voi tuoda merkittäviä muutoksia kirjanpitokäsittelyyn ja myös lisäkustannuksia pk-yrityksille. Etuuspohjaisessa järjestelyssä tilinpäätöksen luvut työsuhde-etuuksista voisivat muuttua oleellisesti. Esimerkiksi eläkejärjestelyissä etuuspohjainen käsittely vaatisi aktuaarien laskemista, jolloin se on huomattavasti monimutkaisempi prosessi kuin, mitä FAS:ssa on totuttu läpikäymään. Arvioita tulevista eläkevelvoitteista ja mahdollisista varojen järjestelyistä pitäisi tehdä etuuspohjaisessa järjestelyssä enemmän, mikä nostaa olennaisen virheellisyyden riskiä. Henkilö E totesi, että tämä riski olisi relevantti erityisesti keskisuurille pk-yrityksille, joilla on tytäryhtiöitä ulkomailla, joissa etuuspohjainen eläkejärjestely on pääasiallinen menetelmä.

"...Jos pk-yrityksellä olisi esimerkiksi toimintoja jossain ulkomailla, jossa eläkejärjestely toimisi, että olisi tällainen etuuspohjainen järjestely, niin tässähan voisi olla dramaattinen vaikutus siihen FAS:n mukaisen tilinpäätöksen ja pk-IFRS-tilinpäätöksen välillä. Jos olisi sellainen etuusperusteinen järjestelmä ja vaikka tytäryhtiö Norjassa...niin silloinhan ne luvut muuttuisivat merkittävästi ja toisaalta arvioita tulevien eläkevelvoitteiden ja mahdollisesti järjestelyjen varoihin liittyen tulisi selkeästi tehtyä enemmän kuin tässä FAS-kirjanpidossa" (Henkilö E)

"Tämän minä näen, että tietyille pk-yrityksille, jotka olisivat jo isohkoja Suomessa ja joilla alkaisi olla ulkomaisia tytäryrityksiä, niin nämä työsuhde-etuudet nimenomaan eläkejärjestelyjen osalta voisivat aiheuttaa merkittäviä lisäkustannuksia ja täysin uutta kirjanpitokäsittelyä yhtiön taloushallinnolle kuin, mitä on aikaisemmin totuttu. Suomessa on kirjattu ne eläkemenot sen mukaan, mitä on laskuja tippunut ja siinä mielessä kirjaus on yksinkertaista. Jos mennään etuuspohjaiseen käsittelyyn, niin vaadittaisiin aktuaarien laskemista näistä eläkevelvollisuuksista ja kustannuksista, jolloin kirjanpito monimutkaistuisi selkeästi." (Henkilö E)

Ilman ulkomaisia tytäryhtiöitäkin voi pk-yrityksille tulla vaikeuksia pk-IFRS:n työsuhde-etuuksiin liittyvän kirjanpitokäytännön suhteen. Kirjausmenetelmät, esimerkiksi lisäeläkesopimusten tai muiden pitkäaikaisten työsuhde-etuuksien suhteen, ovat pk-IFRS:ssä usein myös etuusperusteisia. Kuten yllä mainittiin, näiden käsittely on monimutkaista, jolloin olennaisen virheellisyyden riski voi kasvaa.

"Jos kotimaisesti jollakin henkilöstössä olisi jotain lisäeläkesopimuksia, niin nämähän on etuuspohjaisia järjestelyjä, jolloin kirjanpitokäsittely pk-IFRS:ssä poikkeaisi merkittävästi tästä FAS:n käsittelystä. Samoin, jos olisi tällaisia pitkäaikaisia muita työsuhde-etuuksia, jossa annettaisiin kymmenen vuoden palveluksen jälkeen kuukauden loma tai kultakello tai vastaava, niin niiden laskentakäsittely olisi pk-IFRS:ssä huomattavasti monimutkaisempaa kuin, mitä on FAS:ssa. Siinä mielessä se olennaisen virheen riski kasvaisi, koska se standardisto on jo luonteeltaan monimutkaisempi ja hankalampi." (Henkilö E)

7.4. Muut olennaisen virheellisyysriskiin vaikuttavat tekijät

Haastattelujen perusteella pk-IFRS:n ja FAS:n erilaiset erot eivät ole pk-IFRS:n käyttöönotossa ainoita olennaiseen virheellisyysriskiin vaikuttavia tekijöitä. Pk-IFRS:ää todennäköisesti käyttävät pk-yritykset voivat olla alttiimpia olennaiselle virheellisyydelle, johtuen heidän yritysraakenteesta, liiketoimintamallista ja toimialasta.

Pk-IFRS:ää potentiaalisesti käytettäviä pk-yrityksiä ovat haastateltujen mukaan mm. nopeasti kasvavat yritykset, jotka pyrkivät kansainvälistymään tai jotka hakevat kansainvälistä rahoitusta. Näissä yrityksissä organisaation sisäiset kontrollit eivät välttämättä pysy kasvun vauhdissa mukana. Nopeasti kasvavat yritykset voivat olla startup-vaiheessa. Heillä voi olla kireä rahoitus ja puutetta tarvittavasta henkilökunnasta. Näille yrityksille voi käydä niin, että toimintaa ohjaavat järjestelmät eivät enää sovellu organisaation kasvavan volyymin tarpeisiin. Nämä tekijät voivat nostaa olennaisen virheellisyysriskiä.

”Ehkä se, että jos on kireä rahoitus tai että olet startup-vaiheessa niin nämä voivat olla (virheellisyyttä kasvattavia asioita). Yleensä se tulee juuri siitä, että ne (pk-IFRS yritykset) kasvava sitten niin nopeasti, että omat kontrollit ei ehdi seurata perästä. Tavallaan se, että kontrollit, jotka kuusi kuukautta sitten toimivat, niin ei enää riitä. Sinulla on liian vähän henkilökuntaa ja järjestelmät eivät tue sitä. Se (olennainen virheellisyys)tulee ihan sitä kautta.” (Henkilö A)

Kun pk-IFRS:ää käyttävät yritykset laajenevat nopeasti, niiden toiminnan ennakoitavuus laskee. Ennakoitavuuden laskiessa analyttisten ja järkevyydestarkastelujen tekeminen voi olla hankalaa niin yrityksen johdolle, taloushallinnolle kuin myös tilintarkastajalle. Olennaisen virheellisyysriski kasvaa tämän johdosta.

”Se ei liity sinällään IFRS-standardistoon, mutta jos esim. voimakkaasti laajennetaan, niin se ympäristö muuttuu. Kyllähän se virheen riski selkeästi kasvaa verrattuna tilanteeseen, että sulla on stabiili konsernirakenne ja stabiili liiketoimintamalli, niin se toiminnan ennakoitavuus...otsaluullakin näkee (stabiileissa malleissa), että onko menty trendin mukaisesti. Mutta jos sinä hankit useita tytäryrityksiä vuodessa ja sun liiketoiminta kasvaa riittävästi, niin siinä sen analyttisen ja otsaluutarkastelun perusteella järkevyydestarkastelun tekeminen on selkeästi hankalampaa niin johdolle, taloushallinnolle kuin tilintarkastajille. Kyllä se riskin määrää lisää.” (Henkilö E)

Kasvavissa yrityksissä toiminnan painopiste on usein kasvun ylläpitämisessä. Tällöin ajatellaan, että kunhan kasvua saadaan aikaiseksi, niin taloushallinnon kontrollit pystytään myöhemmin rakentamaan. Tällainen ajatusmalli voi hyvinkin lisätä olennaisen virheellisuuden riskiä.

”Useasti se, että on kova vauhti päällä... niin (fokus) on enemmän siinä eteenpäin menemisessä johdon näkökulmasta... taloushallinto tulee sitten heti seuraavana, kun on saatu tämä kasvu aikaiseksi...”. (Henkilö E)

Toimialalla on myös merkittävä vaikutus olennaisen virheellisuuden riskiin. Kasvat yritykset voivat toimia aloilla, joissa myydään esimerkiksi osaamista ja verkkopalveluja ja joissa toiminta on projektiluontoista. Näillä aloilla hinnoittelu voi olla hankalaa ja projekteissa voidaan käyttää valmiusasteen mukaista tuloutusta, jossa olennaisia virheellisyyksiä voi syntyä tulojen jaksotuksessa.

”Toisaalta sekin, että ollaanko me sellaisessa bisneksessä, missä me myydään hyödykkeitä ja myydään rautaa vai ollaanko me sellaisessa bisneksessä, jossa me myydään osaamista tai verkkopalveluita, joille sitten se hinnan asettaminen on haasteellisempaa. Sellaisella toimialalla, jossa on näitä projekteja, johon sovelletaan tätä valmiusasteen mukaista tuloutusta, niin kyllähän sitten tavallaan tilinpäätöksen oikeellisuutta pitää miettiä ihan eri näkökohdista. Ja ne riskitkin kasvavat.” (Henkilö D)

Lisäksi henkilön D mukaan ihan uudet toimialat, joihin uusia kasvuyrityksiä sijoittuu, voivat olla olennaisen virheellisuuden kannalta riskialttiita. Toimialalla, josta ei ole käytännön kokemusta ja evidenssiä ansaintalogiikasta voi tapahtua usein virheellisyyksiä. Esimerkiksi rahoituslalla, missä käytetään monimutkaisia rahoitusinstrumentteja, voi olennaisen virheellisuuden riski olla suurempi kuin vaikailla teollisuusaloilla.

”Jos ollaan rahoituslalla, missä sitten halutaan käyttää eksoottisia rahoitusinstrumentteja, niin onhan se sitten olennaisen virheen riski vähän isompi sellaisessa. Kyllä sillä toimialalla on vaikutusta (olennaisen virheellisuuden esiintymiseen).” (Henkilö D)

7.5. Tiivistelmä tutkimustuloksista

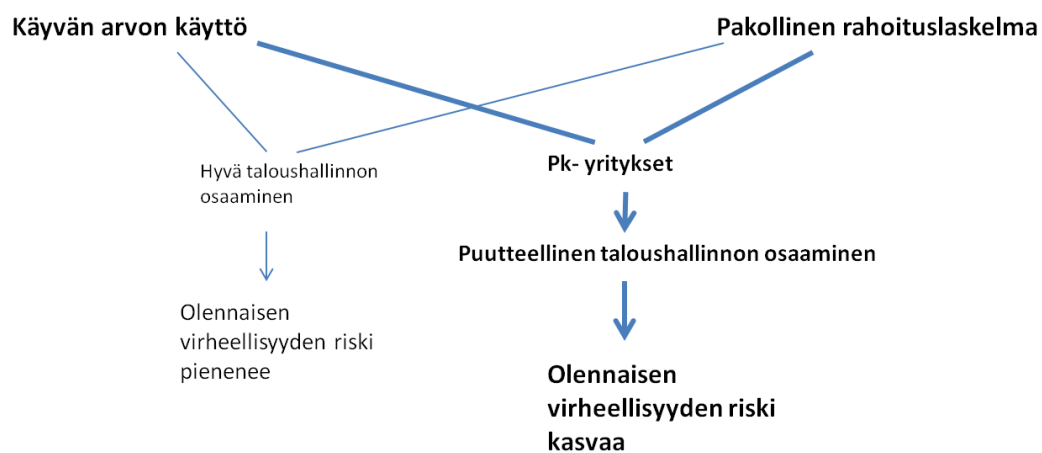
Seuraavassa taulukossa on esitetty tummennettuna ne pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot, joilla on haastattelujen perusteella merkitystä olennaisen virheellisyyden riskin kannalta.

Pk-IFRS	FAS
Yleiset periaatteet	
Käypä arvo-ajattelu (osittain)	Hankintamenoajattelu
Sijoittajien suoja	Velkojien suoja
Tasekeskeinen	Tuloslaskelmakeskeinen
Tiukka sääntely, yksityiskohtainen ja rajoitettu valinnanvapaus	Löyhempi sääntely ja sallittu valinnanvapaus
Tilinpäätöksen ja verotuksen erillisuus	Verotus pohjautuu tilinpäätökseen
Tilinpäätöksen esittäminen	
Laaja tuloslaskelma	Ei laajaa tuloslaskelmaa
Ei sisällä erityisiä tuloslaskelma- ja tasekaavoja	Sisältää erityiset tuloslaskelma- ja tasekaavat
Erillinen oman pääoman muutoslaskelma	Ei oman pääoman muutoslaskelmaa, vaan tiedot esitetty liitetiedoissa
Pakollinen rahoituslaskelma	Pienimmät yhtiöt vapautettu rahoituslaskelman laatimisesta
Epäajammat liitetietovaatimukset	Suppeammat liitetietovaatimukset
Ei toimintakertomusta	Toimintakertomus tiettyjen ehtojen täytyessä
Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöt	
Omaisuuksien arvonalentumisen palauttaminen (liikearvoa ei voi)	Vain pysyvät ja olennaiset arvonalentumiset, ei palautuksia
Liikearvon poisto taloudellisena vaikutusajana tai kymmenessä vuodessa	Viidessä vuodessa tai taloudellisena vaikutusajana, kuitenkin enintään 20 vuodessa
Tutkimus- ja kehittämismenot aina heti kuluksi	Kehittämismenot voi aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen
Vuokrasopimusten jaottelu rahoitusleasingsopimuksiin ja muihin vuokrasopimuksiin	Tuntee vain muut vuokrasopimukset, jotka kirjataan ajankulumisen perusteella kuluiksi
Sijoituskiinteistöjen luokittelu ja kirjaaminen käypään arvoon	Ei vastaavaa luokittelua, eikä kirjausta käypään arvoon
Velkainstrumenttien jaksottaminen efektiivistä koron menetelmää käyttäen	Ei efektiivistä koron menetelmää jaksotuksessa
Rahoituskulut aina tulosvaiikutteisesti kuluksi	Rahoituskulut voidaan aktivoida osaksi hyödykkeen hankintamenoa jos tietyt kirjanpitolaian edellytykset täyttyvät
Varausten kirjaamisperusteet tiukemmat. Ei vapaaehtoisia varauksia	Tuntee vapaaehtoiset varaukset
Varaston arvostuksessa ei voi käyttää LIFO-menetelmää	LIFO-menetelmä sallittu
Yrityshankinnoissa vain hankintamenomenetelmä	Voi käyttää hankintameno- tai pooling-menetelmää
Työsuhde-etuuksien luokittelu ja etuusperusteinen järjestely	Ei luokittelua, eikä etuusperusteista järjestelyä

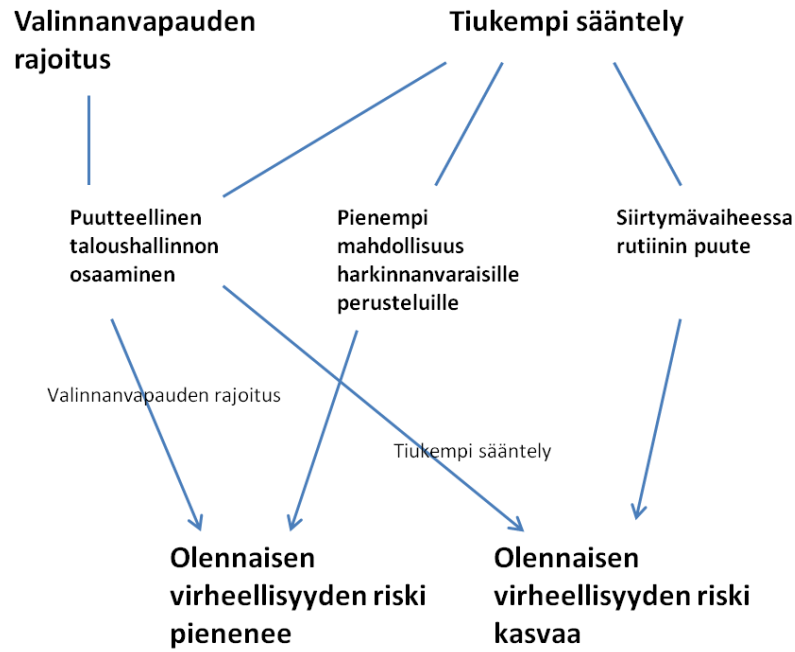
Taulukko 6 Olennaisen virheellisyyden kannalta merkittävät pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot

Tutkimustuloksista voidaan nähdä, että periaatteellisilla eroilla pk-IFRS:n ja FAS:n välillä on olennaisen virheellisyyden kannalta merkitystä. Käyvän arvon käyttö kasvattaa todennäköisesti pk-yritysten puutteellisen osaamisen johdosta olennaisen virheellisyyden riskiä. Yleisellä tasolla tiukemmalla sääntelyllä ja valinnanvapauden rajoittamisella voidaan nähdä niin olennaista virheellisyyttä lisääviä kuin vähentäviä vaikutuksia.

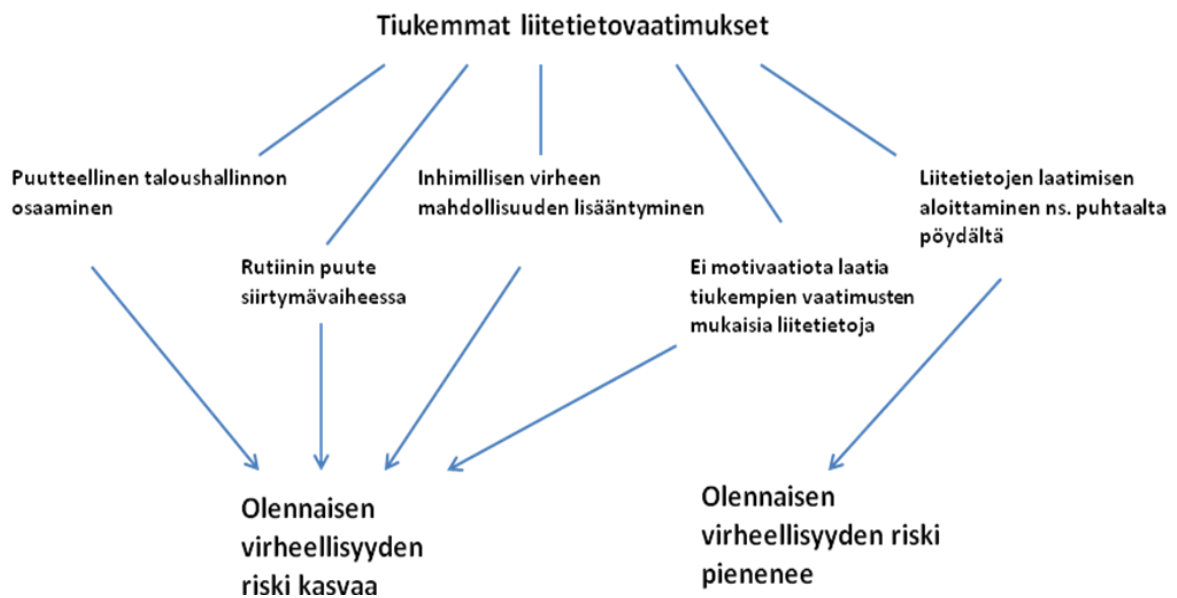
Tilinpäätöksen esittämiseen liittyvistä eroista lähinnä pakollisella rahoituslaskelmalla ja liitetietojen tiukemmillä vaatimuksilla nähdään olevan vaikutusta olennaiseen virheellisyyteen. Samalla tavalla kuin käyvän arvon käyttö, pakollinen rahoituslaskelma kasvattaa pk- yrityksissä olennaisen virheellisyyden riskiä, koska pk-yritysten osaaminen ei välttämättä riitä rahoituslaskelman laatimiseen oikein. Liitetietojen tiukemmat vaatimukset taas heijastelevat osittain periaatteellista eroa tiukemmasta sääntelystä ja valinnanvapauden rajoittamisesta. Tiukemmillä vaatimuksilla voidaan nähdä niin olennaista virheellisyyttä pienentäviä kuin myös lisääviä näkökulmia. Muilla tilinpäätöksen esittämiseen liittyvillä eroilla, oman pääoman muutoslaskelmalla sekä tulos- ja tasekaavojen puuttumisella, ei nähty olevan olennaista yhteyttä virheellisyyden riskiin. Kuviossa 2 on esitetty käyvän arvon käytön ja pakollisen rahoituslaskelman yhteys olennaiseen virheellisyyteen. Kuvio 3 kuvaa tiukemman sääntelyn ja valinnan vapauden rajoituksen yhteyttä olennaiseen virheellisyyteen. Tiukempien liitetietovaatimusten yhteys olennaiseen virheellisyyteen on esitetty kuviossa 4.

Kuvio 2 Käyvän arvon käytön ja pakollisen rahoituslaskelman yhteys olennaiseen virheellisyyteen

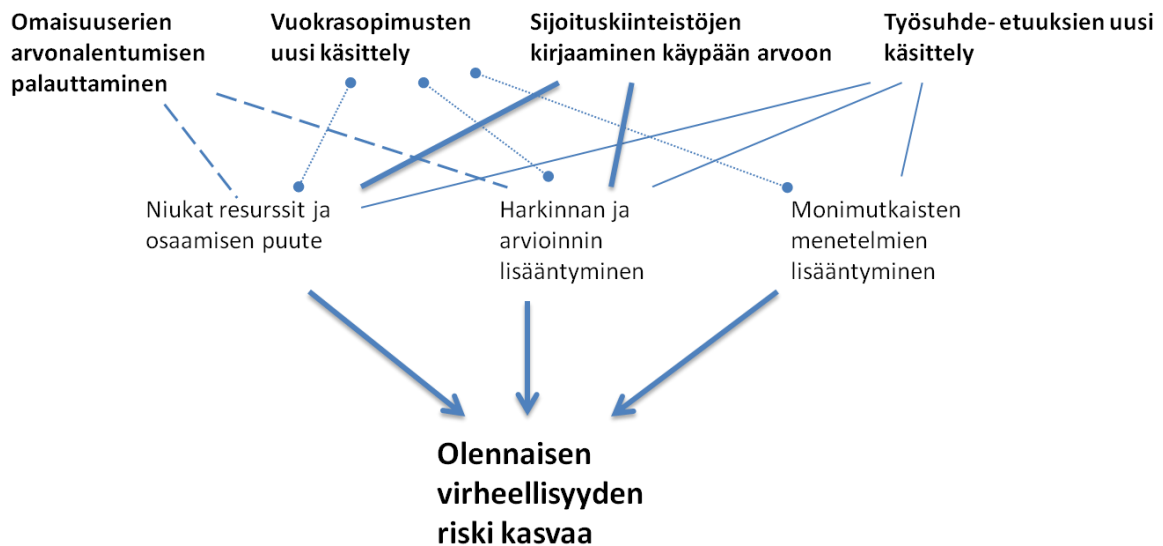

Kuvio 3 Tiukemman sääntelyn ja valinnanvapauden rajoituksen yhteys olennaiseen virheellisyyteen

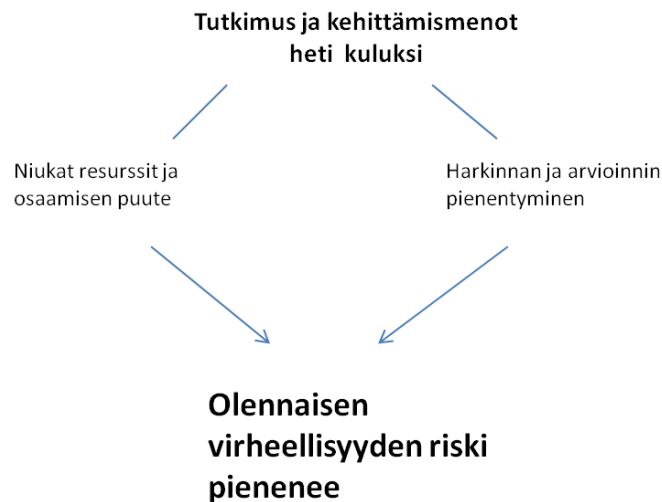

Kuvio 4 Tiukempien liitetietovaatimusten vaikutus olennaiseen virheellisyyteen

Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotuseroista omaisuuserien arvonalentumisen palauttamisen mahdollisuus, vuokrasopimusten uusi käsittely, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaaminen ja työsuhde-etuuksien uusi käsittely lisäävät pääsääntöisesti olennaisen virheellisyden riskiä. Ne tuovat lisää harkintaa ja monimutkaisuutta tilinpäätöksen laatimiseen. Tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaaminen kuluksi nähdään ainoana erona, joka selkeästi vähentäisi olennaisen virheellisyden riskiä. Kuviossa 4 kuvataan omaisuuserien arvonalentumisen palauttamisen mahdollisuuden, vuokrasopimusten uuden käsittelyn, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaamisen ja työsuhde-etuuksien uuden käsittelyn yhteyttä olennaiseen virheellisyteen. Kuvio 5 esittää tutkimus- ja kehittämismenojen yhteyttä olennaiseen virheellisyteen.

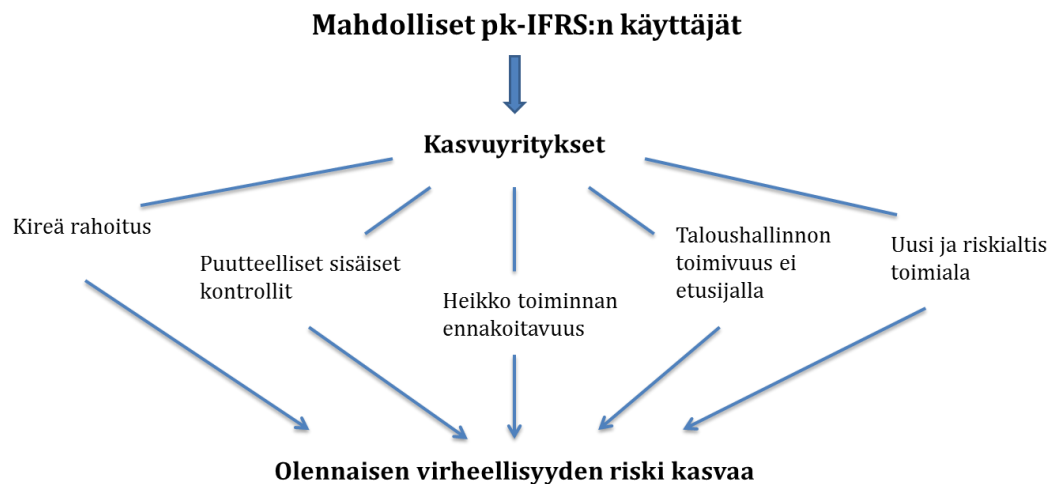
Kuvio 5 Omaisuuserien arvonalentumisen palauttamisen mahdollisuuden, vuokrasopimusten uuden käsittelyn, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaamisen ja työsuhde-etuuksien uuden käsittelyn yhteys olennaiseen virheellisyteen

Kuvio 6 Tutkimus- ja kehittämismenojen yhteys olennaiseen virheellisyyteen

Muilla arvostukseen, kirjaamiseen ja jaksotukseen liittyvillä eroilla ei ole merkittävää vaikutusta olennaisen virheellisuuden riskiin. Liikearvon poistoaajoissa ja varauksen kirjaamiskriteereissä ei nähdä olevan suurta eroa nykyiseen käytäntöön verrattuna. Velkainstrumenttien efektiivisen koron menetelmä on nopea ja helppo omaksua ja rahoituskulut ovat kooltaan niin pieniä, ettei niillä nähdä olevan olennaista merkitystä, vaikka uusi kirjaamistapa suoraan kuluksi pienentäisi virheellisuuden riskiä. Lisäksi varaston arvostuksessa LIFO-menetelmän kieltämisellä ja yrityshankinnoissa pooling-menetelmän kiellolla ei ole käytännön merkitystä Suomessa, sillä niitä ei nykyisen FAS-säännöksen piirissäkään käytetä.

Tulosten analyysin perusteella pk-IFRS:ää käyttävien pk-yritysten ominaispiirteillä ja toimialalla on vaikutusta olennaisen virheellisuuden riskiin. Pk-IFRS:ää mahdollisesti käyttävät yritykset ovat voimakkaasti kasvavia yrityksiä, joilla voi ensinnäkin olla ongelmia rahoituksen saamisessa. Heillä voi olla myös sisäisen kontrollin puutteita, heidän toimintaa on vaikea ennakoida ja heille taloushallinnon toimivuus ei ole etusijalla. Nämä asiat lisäävät olennaisen virheellisuuden riskiä. Lisäksi kasvuyritykset sijoittuvat usein toimialoille, kuten rahoituslalle, joissa virheellisuuden riski on muita aloja suurempi. Nämä tulokset vastaavat Dechow ym. (2011) tutkimusta. Dechow ym. (2011) tutkimuksen mukaan erityisesti kasvuyrityksiin liittyy huomattavaa virheellisuuden riskiä ja tietyt toimialat ovat virheellisuuden kannalta riskialttiimpia kuin toiset. Oheisessa kuviossa on esitetty tiivistetysti mahdollisten pk-IFRS:n käyttäjien ja olennaisen virheellisuuden yhteyttä.

Kuvio 7 Pk-IFRS:n käyttäjien ja olellaisen virheellisuuden yhteys

8. Keskustelua ja johtopäätökset

8.1. Keskustelua

Pk-IFRS ja harkinnanvaraisuus

Aikaisemmissa tutkimuksissa Callao & Jarne (2010), Hamberg ym. (2011) ja Ahmed ym. (2013) toivat esille tilinpäätösraportoinnin muutoksen yhteyden harkinnan lisääntymiseen. Näiden tutkimusten mukaan varsinaisen IFRS:n käyttöönotto lisää harkintaa ja harkinnanvaraiset joustokohdat IFRS:ssä heikentää tilinpäätöksen laatua ja informaatioarvoa.

Tämän tutkimuksen tulokset pk-IFRS:n tuomista muutoksista ovat samansuuntaiset. Haastatteluissa kävi ilmi, että suuri osa pk-IFRS:n merkityksellisistä eroista FAS:iin nähden lisäävät harkinnan ja tulkinnan mahdollisuutta. Esimerkiksi omaisuuserien arvonalentumisen palauttaminen pk-IFRS:ssä on harkinnanvaraista, mihin liittyy epävarmoja oletuksia palauttamisen ajankohdasta ja määrästä. Käyvän arvon käyttäminen sijoituskiinteistöjen arvostuksessa perustuu pk-yrityksissä usein subjektiiviseen näkemykseen, missä käyvän arvon laskentamalleja ei ole tai ne eivät ole luotettavia. Lisäksi monet kiinteistöt voivat olla passiivisilla markkinoilla, mikä lisää arvostuksen epävarmuutta.

Haastattelujen perusteella harkinnan ja tulkinnan lisääntyminen yhdistettynä pk-yritysten niukkoihin resursseihin, lisää olennaisen virheellisuuden todennäköisyyttä. Tulokset antavat näin tukea myös Dechow ym. (2011) tutkimustulokselle, että tilinpäätösstandardin harkinnanvaraiset joustokohdat voivat johtaa olennaisen virheellisuuden riskin kasvuun.

Pk-IFRS:n tuomista muutoksista FAS:iin nähden tuli esiin, harkintaa lisäävien erien lisäksi, kaksi erää, jotka pienentävät harkintaa. Aikaisemmissa tutkimuksissa harkintaa pienentäviä eria ei, varsinaisen IFRS:n tuomista muutoksista paikalliseen tilinpäätösraportointiin nähden, havaittu (Callao & Jarne, 2010; Hamberg ym., 2011; Ahmed ym., 2013). Kehittämismenojen kirjaaminen suoraan kuluksi pk-IFRS:ssä pienentää aineettomien varojen määrää taseessa ja poistaa tehokkaasti arviointien ja tulkintojen mahdollisuutta. Näin kehittämismenojen kuluksi kirjaaminen vähentää olennaisen virheellisuuden riskiä. Tämä on samansuuntainen havainto, kuin Dechow ym. (2011) tutkimustulos, kun ”pehmeiden varojen” osuus yrityksen varoista on suuri, virheellisuuden riski kasvaa. Rahoituskulujen kirjaamisella kuluksi on myös sama harkintaa pienentävä vaikutus. Se ei kuitenkaan haastattelujen perusteella vaikuta virheellisuuden riskiin olennaisesti, johtuen rahoituskulujen määrällisestä pienuudesta tilinpäätöksen kokonaisuudessa.

Pk-IFRS ja ei-rutiininomaiset erät

Houghton & Fogarty (1991) mukaan ei-rutiininomaiset erät vaikuttavat olennaisen virheellisuuden esiintymiseen. Kun tulee huomattava määrä uusia kirjaustapoja ja jos ne eivät ole entuudestaan tuttuja, voi olennaisen virheellisuuden riski kasvaa. Tämä tuli selvästi esille haastattelujen tuloksista. Pk-IFRS:n käyttöönoton siirtymävaiheessa, johtuen juuri siitä, etteivät uudet käytännöt ole vielä osa rutiinia, olennaiset virheellisuudet ovat mahdollisia. Esimerkiksi liitetietovaatimusten tiukentuminen pk-IFRS:ssä voi siirtymävaiheessa aiheuttaa sen, että jotain vaadittuja tärkeitä asioita puuttuu liitetiedoista kokonaan.

Halonen & Steiner (2010, 225) mukaan ei-rutiininomaisilla tapahtumilla voidaan tarkoittaa myös monimutkaisten laskentaperiaatteiden ja -mallien käytön huomattavaa kasvua. Tutkimuksen tuloksista nähdään, että pk-IFRS:n käyttöönotto lisää monissa erissä laskentamenetelmien ja -kaavojen monimutkaisuutta. Esimerkiksi rahoitusleasingsopimukset ovat hankalia, työläitä ja monimutkaisia käsitellä. Niihin liittyy analyysejä, joiden toteuttaminen oikeanlaisia periaatteita käyttäen on hyvin vaikea prosessi. Tämä vastaa Keune & Johnstone (2009) tutkimusta, jossa havaittiin, että leasingsopimuksissa virheellisuuden riski on korkea.

Työsuhde-etuuksien käsittely pk-IFRS:ssä tuo mukanaan täysin uudenlaisen luokittelujärjestelmän sekä uuden työsuhde-etuuksien etuus pohjaisen järjestelyn. Nämä ovat FAS:n käytäntöön nähden huomattavasti vaikeampia käsitellä ja ovat pk- yrityksille täysin vieraita asioita. Toisaalta kehittämismenojen aktivointimahdollisuuden poistaminen vähentää monimutkaisia laskelmia. Tällä tavalla, teorian mukaisesti, ei-rutiinomaisten tapahtumien lisääntyminen voi nostaa ja niiden vähentyminen alentaa olennaisen virheellisyden riskiä pk-IFRS:n käyttöönotossa.

Tutkimustuloksista nähdään myös se, että mikäli ei-rutiininomainen tapahtuma ei aiheuta huomattavaa monimutkaisten laskentaperiaatteiden lisäystä, olennaisen virheellisyden riski ei välttämättä kasva. Esimerkiksi velkainstrumenttien efektiivinen korko on pk- yrityksille uusi asia, mutta sen ei nähdä aiheuttavan olennaista virheellisyden riskiä. Tämä johtuu siitä, että efektiivisen koron menetelmä ei ole asiantuntijoiden mukaan monimutkainen ja se on helppo opetella. Tulos- ja tasekaavojen puuttuminen pk-IFRS:ssä on myös uusi, ei-rutiininomainen asia pk- yrityksille. Niiden puuttuminen ei lisää kuitenkaan pk-yritysten taloushallinnon työmäärää, eikä aiheuta suuria muutoksia kirjausperiaatteissa, jolloin sillä ei ole vaikutusta olennaisen virheellisyden riskiin.

Pk-IFRS ja osaamisen puute

Pk-yrityksen ominaispiirteistä osaamisen puute ja niukat resurssit nousivat tutkimustuloksissa olennaisen virheellisyden kannalta keskeisiksi. Omistusrakenteen keskittyneisyydellä ja lainanantajan tilinpäätöksen pääkäyttäjänä olemisella ei tulosten perusteella ole yhteyttä olennaiseen virheellisyteen. Kirjallisuuskatsauksessa mm. Berger & Udell (2002) ja Svanström (2013) toivat esille, että rajoitetuista resursseista johtuen pk- yrityksillä ei ole valmiuksia ylläpitää asiantuntemusta erityisesti taloushallinnosta. Ilman resurssien rajoittuneisuutta ja osaamisen puutteita monet pk-IFRS-normiston tuomat uudet käytännöt voisivat antaa paremman kuvan yhtiön todellisesta taloudellisesta asemasta ja tuloksesta ja tällä tavalla pienentää olennaisen virheellisyden riskiä.

Esimerkiksi pakollisen rahoituslaskelman laatiminen osaavissa käsissä toisi paljon informaatioarvoa ja auttaisi havaitsemaan virheellisyyksiä. Rahoitusleasingien käyttö antaisi taas paljon paremman kuvan yhtiön todellisista sitoumuksista. Pk-yrityksissä osaamisen puute kuitenkin kumoo nämä pk-IFRS:n hyödyt virheellisyden kannalta. Lisäksi pk-yrityksen puutteellinen osaaminen ja resurssien niukkuus yhdistettynä käyvän arvon arvostamisen harkinnanvaraisuuteen ja vaativiin laskelmiin lisäävät olennaisen virheellisyden riskiä.

Pk-IFRS ja virhe ja väärinkäytös

Eilisen ym. (2010, 87) mukaan virheellisyys voidaan jakaa tahattomiin virheisiin ja tahallisiin väärinkäytöksiin. Haastattelujen perusteella pk-IFRS:n käyttöönotto vaikuttaa pääasiassa virheen riskiin. Virheet syntyvät usein osaamisen puutteen ja mm. tiukentuneiden liitetietovaatimusten ja lisääntyneiden monimutkaisten laskentakaavojen yhdistelmänä.

Haastateltavat toivat kuitenkin esille esimerkkejä tietyistä pk-IFRS:n tuomista muutoksista, jotka saattavat vaikuttaa myös väärinkäytöksen riskiin. Omaisuuserien arvonalentumisen palauttamisen mahdollistaminen antaa mahdollisuuden tuloksen manipulointiin. Tämä on samansuuntainen havainto Callao & Jarne (2010) tutkimustulosten kanssa, jotka viittasivat siihen, että uuden kansainvälisen tilinpäätösstandardin käyttöönotto antaa enemmän mahdollisuuksia tuloksen manipulointiin verrattuna kansalliseen raportointistandardiin. Toisaalta tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaaminen suoraan kuluksi pienentää väärinkäytöksen riskiä antamalla pk-yrityksille vähemmän mahdollisuuksia viedä taseeseen sinne kuulumattomia eriä.

Pk-IFRS ja asiantuntija-apu

Tutkimustulosten perusteella pk-IFRS:n käyttöönotto vaatii pk-yrityksiltä enemmän taloushallinnon osaamista. Kuten edellä on tuotu esille, pk-yritysten resurssit eivät kuitenkaan riitä osaamisen ylläpitämiseen. Aiemman tutkimuksen mukaan pk-yritykset joutuvat usein turvautumaan ulkopuolisen asiantuntijan neuvonantoon kirjanpitoon, lainsäädäntöön ja verotukseen liittyvissä asioissa (Svanström & Sundgren, 2012). Pk-IFRS:n monimutkaisemmat ja monelta osin vaikeammat laskentamenetelmät voisivat johtaa siihen, että ulkopuolista apua tarvittaisiin entistä enemmän. Collis (2008) ja Langli & Svanström (2013) mukaan pk-yritysten tilintarkastuksen erityispiirteisiin kuuluu se, että tilintarkastussuhde on pitkä ja läheinen. Usein tilintarkastaja toimii myös neuvonantajan roolissa. Pk-IFRS:n käyttöönotto voisi merkitä yhä syvempää ja pitkäaikaisempaa suhdetta tilintarkastajan ja pk-yrityksen välillä. Tällä voisi olla olennaisen virheellisyyden riskiä pienentävä vaikutus.

8.2. Johtopäätökset

Tutkielman tavoitteena oli selvittää vaikuttaako pk-IFRS:n käyttöönotto olennaisen virheellisuuden riskiin Suomessa tilintarkastuksen näkökulmasta. Johtopäätöksenä voidaan sanoa, että pk-IFRS tuo muutoksia, joilla on vaikutusta olennaisen virheellisuuden riskiin. Suurin osa muutoksista liittyy harkinnan lisääntymiseen, ei-rutiininomaisten monimutkaisten menetelmien kasvuun tai sääntelyn tiukentumiseen. Yhdistettynä pk-yritysten niukkoihin resursseihin ja osaamisen puutteeseen olennaisen virheellisuuden riski voisi kasvaa. Tutkimustulosten perusteella ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöstä siitä, että olennaisen virheellisuuden riski kasvaisi pk-IFRS:n käyttöönoton seurauksesta. Tietyillä muutoksilla voidaan nähdä niin virheellisyyttä lisääviä kuin vähentäviä vaikutuksia.

Tutkielman toisena tavoitteena oli selvittää onko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä muita tekijöitä, kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttavat olennaisen virheellisuuden riskiin. Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että pk-IFRS:n käyttäjät, ns. kasvuyritykset, voivat olla alttiimpia virheellisyyksille, johtuen kasvuyrityksille ominaisista toimintatavoista ja toimialasta. Lisäksi pk-IFRS:n käyttöönotto voisi aiheuttaa sen, että tilintarkastajien neuvonantajan rooli voimistuu, jolloin olennaisen virheellisuuden riski pienenesi pk-yrityksissä.

9. Yhteenveto ja jatkotutkimuksen aiheet

Tässä tutkielmassa on analysoitu kirjallisuuden ja asiantuntijahaastattelujen pohjalta pk-IFRS:n käyttöönoton ja olennaisen virheellisuuden yhteyttä Suomessa tilintarkastajan näkökulmasta. Tutkielman empiiriaosassa on kiinnitetty erityisesti huomiota pk-IFRS:n ja FAS:n eroihin ja erojen merkitykseen olennaisen virheellisuuden kannalta. Tutkielman teoriaosassa on tuettu empiiristä tutkimusta kuvaamalla tutkimuksen keskeiset komponentit: Pk-IFRS, pk-yritys ja olennainen virheellisyys tilintarkastuksessa. Tutkimuksen pohjaksi on esitetty myös pk-IFRS:n ja FAS:n väliset erot sekä aiemmat tutkimukset tilinpäätösraportoinnin muutoksesta ja sen yhteydestä harkinnan lisääntymiseen.

Pk-IFRS:n mahdollisia käyttäjiä ovat nopeasti kasvavat globaaleille markkinoille pyrkivät pk-yritykset. Nämä yritykset tarvitsevat kansainvälistä rahoitusta tai ovat osa kansainvälistä organisaatiota. Lisäksi Pk-IFRS voi toimia pk-yrityksille väliaskeleena varsinaiseen IFRS:ään siirtymisessä.

Pk-yritysten ominaispiirteisiin kuuluu ensinnäkin resurssien niukkuus ja osaamisen keskittyminen liiketoiminnan ydinalueisiin. Toiseksi pk-yritysten omistusrakenne on usein keskittynyt ja kolmanneksi tilinpäätöksen pääkäyttäjinä ovat sijoittajien sijaan lainanantajat. Pk-yrityksen tilintarkastuksen erityispiirteisiin lukeutuu puolestaan tilintarkastajan ja yrityksen pitkäaikainen ja läheinen suhde, tilintarkastajan tärkeä neuvonantajan rooli taloushallinnon asioissa ja päämies-agentti-ongelmien erilaisuus verrattuna listayhtiöihin.

Olennaisten virheellisyysriskin lisääntyminen on kytköksissä erityisesti harkinnanvaraisten erien ja ei-rutiininomaisten tapahtumien lisääntymiseen tilinpäätöksessä. Olennaisten virheellisyysriskillä on myös yhteys kasvuyrityksiin ja tiettyihin toimialoihin sekä tilinpäätöseriin. Nopeasti kasvavat yritykset ovat usein muita yrityksiä alttiimpia virheellisyyksille. Tietyillä toimialoilla, kuten rahoitus- ja vakuutusalailla, virheellisyyksiä esiintyy muita toimialoja enemmän. Lisäksi eräissä tilinpäätöserissä, esimerkiksi leasing-erissä esiintyy paljon virheellisyyksiä.

Pk-IFRS:n ja FAS:n välillä on yleisiin periaatteisiin, tilinpäätöksen esittämiseen sekä arvostukseen, kirjaamiseen ja jaksotukseen liittyviä eroja. Aikaisemmissa tutkimuksissa tuotiin esille, että tilinpäätösraportoinnin muutos voi johtaa harkinnan lisääntymiseen. Harkinnan lisääntyminen puolestaan voi heikentää tilinpäätöksen laatua ja informaatioarvoa sekä lisätä tuloksen manipuloinnin mahdollisuutta.

Tutkimuksessa havaittiin, että yleisistä periaatteista käyvän arvon käytöllä ja tiukemmalla sääntelyllä ja valinnanvapauden rajoittamisella on vaikutusta olennaisen virheellisyysriskiin. Tilinpäätöksen esittämiseen liittyvistä eroista pakollisen rahoituslaskelman mukaantulo ja liitetietovaatimusten tiukentuminen nähtiin merkityksellisenä olennaisen virheellisyysriskin kannalta. Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotuseroista omaisuuserien arvonalentumisen palautusmahdollisuus, vuokrasopimusten uusi käsittely, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaaminen ja työsuhde-etuuksien uusi käsittely sekä tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaaminen suoraan kuluksi olivat olennaisen virheellisyysriskin kannalta merkittäviä.

Tutkimuksessa löydettiin useita syitä pk-IFRS:n tuomien muutosten ja olennaisen virheellisuuden yhteydelle. Nämä syyt olivat samansuuntaisia kirjallisuuden ja aikaisemman tutkimuksen kanssa. Käyvän arvon käyttö ja pakollinen rahoituslaskelma nähdään pääasiallisesti olennaisen virheellisuuden riskiä kasvattavina tekijöinä johtuen pk-yritysten heikosta taloushallinnon osaamistasosta. Valinnanvapauden rajoittaminen yhdistettynä pk-yritysten heikkoon taloushallinnon osaamistasoon taas pienentää olennaisen virheellisuuden riskiä. Riippuen näkökulmasta tiukempi sääntely ja tiukemmat liitetietovaatimukset voivat kasvattaa tai pienentää olennaisen virheellisuuden riskiä.

Omaisuserien arvonalentumisen palautusmahdollisuus, vuokrasopimusten uusi käsittely, sijoituskiinteistöjen käypään arvoon kirjaaminen ja työsuhde-etuuksien uusi käsittely kasvattavat olennaisen virheellisuuden riskiä pk-yrityksissä. Tämä johtuu siitä, että pk-yrityksissä on usein niukat resurssit ja osaamisen puutetta, uudistukset lisäävät harkintaa ja arviointia sekä ei-rutiinomaisia monimutkaisia menetelmiä. Tutkimus- ja kehittämismenojen kirjaaminen suoraan kuluksi taas pienentää olennaisen virheellisuuden riskiä, sillä pk-yrityksen toimiessa niukoilla resursseilla, harkinnan ja arvioinnin vähentyminen pienentävät virheellisyyksien mahdollisuutta.

Kasvuyritykset ovat pk-IFRS:n mahdollisia käyttäjiä. Niille ominaista on kireä rahoitus, puutteelliset sisäiset kontrollit, heikko toiminnan ennakoitavuus ja puutteellisesti toimiva taloushallinto. Kasvuyritykset sijoittuvat usein myös uusille ja virheellisuuden kannalta riskialttiille toimialoille. Nämä kaikki tekijät lisäävät olennaisen virheellisuuden riskiä.

Tämä tutkielma on tuonut uutta tietoa ja ymmärrystä pk-IFRS:n käytön vaikutuksista tilinpäätökseen ja tilintarkastukseen. Tutkimuksen rajoitteet liittyvät siihen, että tulokset esittävät haastateltujen subjektiivisia näkemyksiä. Tutkielmassa havaitut syy-seuraussuhteet voisivat kuitenkin toimia lähtökohtana tutkimuksille, joissa havaittuja yhteyksiä tarkastellaan tilastollisin menetelmin. Jatkotutkimuksen voisi toteuttaa tutkimalla suurella kansainvälisellä aineistolla pk-IFRS:n käyttöä yrityksissä. Tutkimuksessa voisi esimerkiksi tarkastella sitä, esiintyykö pk-IFRS:ää käyttävissä yrityksissä enemmän olennaisia virheellisyyksiä verrattuna paikallista raportointisääntöjä käyttäviin yrityksiin. Toinen kiinnostava aihe voisi liittyä pk-IFRS:n käyttöönottoon ja tilintarkastuspalkkioihin. Jatkotutkimuksessa voisi tutkia näiden välistä yhteyttä.

Lähdeluettelo

Adela, D. & Silvia, N. C. 2009. Controversies over fair value accounting: The case of SMEs. *Journal of Modern Accounting & Auditing*, Vol. 5, No. 5, pp. 38-46.

Ahmed, A. S., Neel, M. & Wang, D. 2013. Does Mandatory Adoption of IFRS Improve Accounting Quality? Preliminary Evidence. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 30, No. 4, pp. 1344-1372.

Ahvenniemi, J. 2007. Pk-IFRS:lle viileä vastaanotto. *Tilisanomat*, Vol. 28, No.2, pp. 3.

Albu, C., Albu, N. & Fekete, S. 2010. The Context Of The Possible IFRS For SMEs Implementation In Romania: An Exploratory Study. *Accounting and Management Information Systems*, Vol. 9, No. 1, pp. 45-71.

Aurora, B. B. C. & Cosmina, P. M. 2010. The International Financial Reporting Standard for Small and Medium- sized entities: Pros, Cons and Challenges. *REVISTA ECONOMICĂ*, Vol 6, No. 53, pp. 96-105.

Ball, R. & Shivakumar, L. 2005. Earnings quality in U.K. private firms: Comparative loss recognition timeliness. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 39, No. 1, pp. 83-128.

Bassemir, M. 2012. Why Do Private Firms Adopt IFRS? *Working Paper*, Lokakuu, Goethe University Frankfurt.

Berger, A. N. & Udell, G. F. 2002. Small Business Credit Availability and Relationship Lending: the Importance of Bank Organisational Structure. *The Economic Journal*, Vol. 112, pp. 32-53.

Bertoni, M. & De Rosa, B. 2010. The evolution of financial reporting for private entities in the European Union. *Working Paper*, Tammikuu, University of Trento & University of Trieste.

Callao, S. & Jarne, J.I. 2010. Have IFRS Affected Earnings Management in the European Union? *Accounting In Europe*, Vol. 7, No. 2, pp. 159-189.

Chen, F., Hope, O-K., Li, Q. & Wang, X. 2011. Financial reporting quality and investment efficiency of private firms in emerging markets. *The Accounting Review*, Vol. 86, No. 4, pp. 1255–1288.

Chiao, Y. C., Yang, K. P. & Yu, C. M. J. 2006. Performance, internationalization, and firm-specific advantages of SMEs in a newly-industrialized economy. *Small Business Economics*, Vol. 26, No. 5, pp. 475-492.

Collis, J. 2008. Directors' views on accounting and auditing requirements for SMEs. *Department of Business, Enterprise and Regulatory Reform*, UK, pp. 1-68.

Dechow, P. M., Ge, W., Larson, C. R. & Sloan, R. G. 2011. Predicting Material Accounting Misstatements. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 28, pp. 17–82.

Di Gregorio, D., Musteen, M. & Thomas, D. E. 2008. Offshore outsourcing as a source of international competitiveness for SMEs. *Journal of International Business Studies*, Vol. 40, No. 6, pp. 969-988.

Eierle, B. & Helduser, C. 2013. What Drives SMEs Need to Provide Internationally Comparable Accounting Information?-Empirical Evidence from Germany. *Working Paper*, Toukokuu, University of Bamberg.

Eilifsen, A. & Messier Jr, W. F. 2013. Materiality Guidance of the Major Auditing Firms. *Working Paper*, Kesäkuu, Norwegian School of Economics & University of Nevada Las Vegas.

Eilifsen, A., Messier, W.F., Glover, S.M. & Prawitt, D.F. 2010. Auditing & Assurance services-Second International edition. McGraw-Hill, UK.

Elinkeinoelämän keskusliitto. 2013. Pk-yrityksen määritelmä. [verkkodokumentti].

[viitattu 11.9.2013] Saatavilla:

http://www.ek.fi/ek/fi/yrittajyys_ym/yrittajyys/tietoa_pk-yrityksista/pk_maaritelma.php

Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Osuuskunnan VASTAPAINO, Tampere.

Euroopan komissio. 2013. Financial reporting obligations for limited liability companies (Accounting Directive) – frequently asked questions. [verkkodokumentti]. [viitattu 7.8.2013] Saatavilla: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-540_en.htm

Evans, L., Gebhardt, G., Hoogendoorn, M., Marton, J., Di Pietra, R., Mora, A. & Wagenhofer, A. 2005. Problems and opportunities of an international financial reporting standard for small and medium-sized entities: The EAA FRSC's comment on the IASB's discussion paper. *Accounting in Europe*, Vol. 2, No. 1, pp. 23-45.

Haaramo, V. & Rätty, P. 2009. Kansainvälinen tilinpäätöskäytäntö IFRS-raportointi. 3. uudistettu painos, WSOYpro, Helsinki.

Haaramo, V. 2010. Pk-yritysten IFRS-tilinpäätösstandardit. *Verotus*, Vol. 3, pp. 331-337.

Halonen, K. & Steiner, M.L. 2010. Tilintarkastusprosessi käytännössä. WSOYpro, Helsinki.

Hamberg, M., Paananen, M. & Novak, J. 2011. The Adoption of IFRS 3: The Effects of Managerial Discretion and Stock Market Reactions, *European Accounting Review*, Vol. 20, No. 2, pp. 263-288.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2010. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö, Gaudeamus Helsinki University Press, Helsinki.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Saajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13.- 14. osin uudistettu painos, Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Honkamäki, T. 2009. Kirjanpitolain ja IFRS for SMEs-standardin eroavaisuuksista. *Tilintarkastus*, No. 5, pp. 68-71.

Hope, O-K., Langli, J.C. & Thomas, W.B. 2012. Agency conflicts and auditing in private firms. *Accounting, Organizations, and Society*, Vol. 37, pp. 500–517.

Houghton, C. & Fogarty, J. 1991. Inherent Risk. *Auditing: A Journal of Practise & Theory*, Vol. 10, No. 1, pp. 1-21.

IASB. 2009. Basis for Conclusions: IFRS for SMEs. [verkkodokumentti]. [viitattu 23.7.2013]
Saatavilla: <http://eifrs.iasb.org/eifrs/sme/en/IFRSforSMEsBasisforConclusions.pdf>

IASB. 2012. A Guide to the IFRS for SMEs (Maaliskuu). [verkkodokumentti].
[viitattu 23.7.2013]
Saatavilla: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/Guidancemicrosizedentities.aspx>

IASPLUS. 2012. IFRS for SMEs Comprehensive Review 2012-2014. [verkkodokumentti].
[viitattu 12.12.2013] Saatavilla: <http://www.iasplus.com/en/projects/narrow-scope/ifrs-for-smes-comprehensive-review-2012>

Icerman, R. & Hillison, W. 1991. Disposition of Audit-Detected Errors: Some Evidence on Evaluative Materiality. *Auditing: A Journal of Practise & Theory*, Vol. 10, No. 1, pp. 22-34.

IFRS for SMEs. 2009. [verkkodokumentti]. [viitattu 23.7.2013]
Saatavilla: <http://eifrs.iasb.org/eifrs/sme/en/IFRSforSMEs2009.pdf>

IFRS Foundation. 2012. IFRS for SMEs Fact Sheet (Syyskuu). [verkkodokumentti].
[viitattu 34.7.2013]
Saatavilla: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Documents/1209SMEFactSheet.pdf>

IFRS Foundation. 2013. IFRS application around the world: Jurisdictional Profile: Sweden. [verkkodokumentti]. [viitattu 6.10.2013] Saatavilla: <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/Jurisdiction-profiles/Sweden-IFRS-Profile.pdf>

IFRS Foundation. 2013b. IFRS application around the world: Jurisdiction Profile: Finland. [verkkodokumentti]. [viitattu 1.2.2014] Saatavilla: <http://www.ifrs.org/Use-around-the-world/Documents/Jurisdiction-profiles/Finland-IFRS-Profile.pdf>

Ikäheimo, S., Ojala, H., Riistama, V. & Stening, E-M. 2009. The IFRS for SMEs: New standard for all SMEs or only for born internationals? *Working Paper*, Aalto University of Business.

ISA 200. Overall Objectives of the Independent Auditor and the Conduct of an Audit in Accordance with International Standards on Auditing.

ISA 320. Materiality in planning and performing an audit.

Joseph, C., Deborah, L. & Deborah, L Seifert. 2013. Is IFRS for SMEs a Beneficial Alternative for Private Companies? The IASB's Comprehensive Review. *CPA Journal*, Helmikuu, pp. 32-35.

Kauppa ja teollisuusministeriön päätös kehittämismenojen aktivoimisesta taseeseen (50/1998)

Kemp, S. 2009. A look at IFRS for SMEs. *Charter*, Vol. 80, No. 10, pp. 64-66.

Keune, M. & Johnstone, K. 2009. Staff Accounting Bulletin No. 108 Disclosures: Descriptive Evidence from the Revelation of Accounting Misstatements. *Accounting Horizons*, Vol. 23, No. 1, pp. 19-53.

Kirjanpitoasetus (30.12.1997/1339)

Kirjanpitoasetus (30.12.2004/1313)

Kirjanpitolaki (13.7.2001/629)

Kirjanpitolaki (30.12.1997/1336)

Kirjanpitolaki (30.12.2004/1304)

Kirjanpitolautakunta (2002/1694)

Kirjanpitolautakunta. 2000. Yleisohje konsernitilinpäätöksen laatimisesta.

Knechel, W.R., Niemi, L. & Sundgren, S. 2008. Determinants of Auditor Choice: Evidence from a Small Client Market. *International Journal of Auditing*, Vol 12, pp. 65–88.

Langli, J. C. & Svanström, T. 2013. Audits of private firms. *Working Paper*, Tammikuu, Norwegian Business School.

Litjens, R., Bissessur, S., Langendijk, H. & Vergoossen, R. 2012. How do preparers perceive costs and benefits of IFRS for SMEs? Empirical evidence from the Netherlands. *Accounting in Europe*, Vol. 9, No. 2, pp. 227-250.

Miller, Robert S. 2010. Is IFRS for SMEs For Your Company? *Financial Executive*, Vol. 26, No. 5, pp. 16.

Neag, R., Masca, E. & Pascan, I. 2009. Actual Aspects Regarding the IFRS for SME- Opinions, Debates And Future Developments. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, Vol. 11, No. 1, pp. 32-42.

Niemi, L. & Sundgren, S. 2012. Are Modified Audit Opinions Related to the Availability of Credit? Evidence from Finnish SMEs. *European Accounting Review*, Vol. 21, No. 4, pp. 767-796.

Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. 2012. Drivers of voluntary audits in Finland: To be or not to be audited? *Accounting and Business Research*, Vol. 42, No. 2. pp. 169-196.

Niemistö, A. 2011. Miten PK-IFRS:n käyttöönotto etenee EU:ssa? *Tilintarkastus*, Vol. 4, pp. 10-13.

Pacter, P. 2007. Should US private companies use IFRS for SMEs. *Financial executive*, Vol. 23, No. 8, pp. 16-17.

Pacter, P. 2009. Adopting IFRS for SMEs Feedback from around the Globe. *Financial Executive*, Vol. 25, No. 8, pp. 14-15.

Pajunen, K. 2010. The International Financial Reporting Standards from the Perspective of the Finnish Accounting Thought: Three Essays, Dissertations in Social Sciences and Business Studies, University of Eastern Finland, Kuopio.

Ratcliffe, T. & Grice Sr, J. 2002. Evaluating Audit Differences. *CPA Journal*, Vol. 72, No. 1, pp. 28-35.

Räty, P. 2007. PK-yritysten IFRS – tilannekatsaus. *Tilisanomat*, No. 3, pp. 20-25.

Räty, P. 2009. Pienten ja keskisuurten yritysten IFRS valmistui - mikä merkitys Suomelle? *Tilisanomat*, No. 6, pp. 26-30.

Salmi, I. 2006. Mitä tilinpäätös kertoo? 4. painos, Edita, Helsinki.

Stroughal, J., Pasekova, M. & Mullerova, L. 2010. Is Harmonization of SMEs Reporting Really Necessary? A Case of Central and Eastern European Countries. *Journal of Business & Economics*, Vol. 2, No. 1, pp. 48-63.

Strouhal, J., Buiga, A. & Deaconu, A. 2012. SMEs Financial Reporting: Attitudes Towards IFRS for SMEs. *Studia Universitatis Babeş Bolyai-Oeconomica*, Vol. 57, No. 1, pp. 101-122.

Suomela, M. & Tiihonen, J. 2007. Kevennetty IFRS-normisto pk-yrityksille. *Tilintarkastus*, Vol. 51, No. 3, pp. 26-32.

Suomela, M. 2010. Pienille ja keskisuurille yrityksille tarkoitettu kansainvälinen tilinpäätösstandardi. *IFRSview*, Joulukuu, pp. 38-40.

Svanström, T. & Sundgren, S. 2012. The demand for Non-Audit Services and Auditor-Client Relationships - Evidence from Swedish Small and Medium-Sized Companies. *International Journal of Auditing*, Vol. 16, pp. 54-78.

Svanström, T. 2013. Non-audit Services and Audit Quality: Evidence from Private Firms. *European Accounting Review*, Vol. 22, No. 2, pp. 337-366.

Tilastokeskus. 2011. Yritysrekisterin vuositilasto 2011. [verkkodokumentti].

[viitattu 17.11.2013] Saatavilla: http://www.stat.fi/til/syr/2011/syr_2011_2012-11-26_fi.pdf

Tilastokeskus. 2013. Pk-yritys. [verkkodokumentti]. [viitattu 18.11.2013]

Saatavilla: http://www.stat.fi/meta/kas/pk_yritys.html

Tilintarkastuslaki (13.4.2007/459)

Tilintarkastuslaki (20.12.2013/1046)

Tilintarkastuslautakunta. 2013. Toiminta. [verkkodokumentti]. [12.12.2013]
Saatavilla: <http://tilintarkastuslautakunta.fi/tilintarkastuslautakunta/toiminta>

Tuttle, B., Collier, M. & Plumlee, R. D. 2002. The effect of misstatements on decisions of financial statement users: An experimental investigation of auditor materiality thresholds. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 21, No.1, pp. 11-27.

Työ- ja elinkeinoministeriö. 2013. Kirjanpitolain muutokset- työryhmä asetettu ajalle 1.9.2013- 30.11.2014. [verkkodokumentti]. [viitattu 1.9.2013]
Saatavilla: http://www.tem.fi/yriytykset/kirjanpito/ajankohtaista_kirjanpitolain_muutokset_tyoryhma_asetettu_ajalle_1.9.2013_-_30.11.2014

Vasek, L. 2011. IFRS for SMEs a new challenge for worldwide financial reporting. *International Journal of Management Cases*, Vol. 13, No. 4, pp. 115-120.

Yrittäjät. 2013. Pk-yrittäjäbarometri kevät 2013. [verkkodokumentti]. [viitattu 15.11.2013]
Saatavilla: http://www.yrittajat.fi/File/b1546478-dd88-45e2-a707bef08df8ab41/pk_barometri_kevat_2013.pdf

Haastattelut:

Henkilö A 9.9.2013
Henkilö B 18.9.2013
Henkilö C 20.9.2013
Henkilö D 20.9.2013
Henkilö E 11.10.2013

Liitteet

Haastattelurunko

Taustatiedot

- Koulutus
- Työkokemus
- Asema/titteli
- Pk-yritys tuntemus
- IFRS tuntemus
- Pk-IFRS tuntemus

OSA 1: Yleistä tutkimuksen osa-alueista

Pk-IFRS

- Kannattaako pk-yrityksen siirtyä pk-IFRS:n käyttöön? Miksi joku pk-yritys haluaisi ottaa vapaaehtoisesti kansainvälisen standardin käyttöön?
- Miten koet pk-yritysten tilinpäätösten kansainvälisen harmonisoinnin. Onko hyvä vai huono asia?
- Uskotko pk-IFRS:n laajempaan käyttöön Suomessa? Onko yhtiössä varauduttu sen laajempaan käyttöön?

Pk-yrityksen tilintarkastus

- Mikä on tilintarkastuksen rooli pk-yrityksissä Suomessa? Esim. verrattuna listayhtiöihin?
- Mitä erityispiirteitä/ongelmakohtia pk-yrityksissä on tilintarkastuksen kannalta Suomessa? Esim. verrattuna listayhtiöihin?

Olennaiset virheet ja väärinkäytökset pk-yrityksissä

- Löytyykö olennaisia virheellisyyksiä enemmän pk-yrityksissä vai listayhtiöissä Suomessa?
- Kumpi on yleisempi pk-yrityksissä: Virhe vai väärinkäytös?
- Millaisissa pk-yrityksissä yleensä olennaiset virheet ja väärinkäytökset esiintyvät? Esim. toimiala ja yritys rakenne?
- Mitkä ovat yleisimmät taustatekijät virheille ja toisaalta motiivit/ylllykkeet väärinkäytöksille pk-yrityksissä?
- Missä tilinpäätöserissä olennaiset virheet ja väärinkäytökset yleensä esiintyvät pk-yrityksissä?

OSA 2: Pk-IFRS vs. FAS

Olennaisen virheellisyyden riski koostuu toimintariskistä ja kontrolliriskistä. Onko seuraavilla eroilla merkitystä olennaisen virheellisyyden riskin (virhe tai väärinkäytös) kannalta?

Yleiset periaatteet

- Pk-IFRS: Käypä arvo- ajattelu (Osittain) vs. FAS: Hankintamenoajattelu
- Pk-IFRS: Tasekeskeinen vs. FAS: Tuloslaskelmakeskeinen
- Pk-IFRS: Sijoittajien suoja vs. FAS: Velkojien suoja
- Pk-IFRS: Tiukempi sääntely ja valinnanvapaus rajoitettu vs. FAS: Löyhempi sääntely ja valinnanvapauksia annettu.
- Pk-IFRS: Tilinpäätöksen ja verotuksen erillisyyys vs. FAS: Verotus pohjautuu tilinpäätökseen

Tilinpäätöksen esittäminen

- Pk-IFRS:ssä laaja tuloslaskelma, oman pääoman muutoslaskelma ja rahoituslaskelma pakollisia. Ei velvollisuutta toimintakertomukselle vs. FAS: Ei laajaa tuloslaskelmaa, Ei oman pääoman muutoslaskelmaa, vaan esitetty liitetiedoissa. Pienimmät yhtiöt vapautettu rahoituslaskelman ja toimintakertomuksen laatimisesta.
- Pk-IFRS ei sisällä erityisiä tuloslaskelma- ja tasekaavoja (ei muotovaatimuksia)
- Pk-IFRS:ssä liitetietojen määrä kasvaa/ tiukemmat liitetietovaatimukset. Esim. johdon harkinta, johdon arvioihin liittyvät epävarmuustekijät.

Arvostus-, kirjaamis- ja jaksotussäännöt

- Pk-IFRS: Omaisuserien arvonalentumisia seurataan, voi palauttaa tulosvaikutteisesti (liikearvo ei voi). FAS: Vain pysyvät arvonalentumiset, ei palautuksia.
- Pk-IFRS: Liikearvon poisto taloudellisena vaikutusaikana tai 10 vuodessa. FAS: 5 vuodessa tai taloudellisena vaikutusaikana, kuitenkin enintään 20 vuodessa.
- Pk-IFRS: Tutkimus- ja kehittämismenot aina heti kuluksi. FAS: Kehittämismenot voi aktivoida erityistä varovaisuutta noudattaen.
- Pk-IFRS: Vuokrasopimusten jaottelu rahoitusleasingiin ja muihin vuokrasopimuksiin. FAS: Tuntee vain muut vuokrasopimukset, jotka kirjataan ajankulumisen perusteella kuluiksi.
- Pk-IFRS: Sijoituskiinteistöjä ovat vain yhtiön hallussa olevat kiinteistöt, joiden pääasiallinen tarkoitus on tuottaa vuokratuottoja tai muulla tavalla arvonnousua. Omassa käytössä olevat kiinteistöt eivät ole sijoituskiinteistöjä. Sijoituskiinteistöt kirjataan ensimmäisellä kerralla hankintamenoon ja tämän jälkeen käypään arvoon. FAS: Ei vastaavaa luokittelua.
- Pk-IFRS: Velkainstrumentit arvostetaan ensimmäisellä kirjauskerralla hankintamenoon, jonka jälkeen jaksotettuun hankintamenoon käyttäen efektiivistä koron menetelmää. FAS: Ei efektiivistä koron menetelmää jaksotuksessa.
- Pk-IFRS: Rahoituskulut aina tulosvaikutteisesti kuluksi. FAS: Rahoituskulut voidaan aktivoida osaksi hyödykkeen hankintamenoa jos tietyt kirjanpitolain edellytykset täyttyvät.
- Pk-IFRS: Ei tunne harkinnanvaraisia pakollisia varauksia. Varaus voidaan kirjata vain jos on lakiin tai kirjanpitovelvollisen sitoumukseen sivullista kohtaan oleva velvoite. Ei tunne myöskään vapaaehtoisia varauksia. Varausten kirjaamisperusteet tiukemmat. FAS: Tuntee vapaaehtoiset varaukset. Kirjauskäytäntö löyhempi.

- Pk-IFRS: Varaston arvostuksessa ei voi käyttää LIFO-menetelmää. FAS: Voi käyttää.
- Pk-IFRS: Yrityshankinnoissa vain hankintamenomenetelmä ja transaktiokustannukset osa hankintamenoa. FAS: Voi käyttää hankintameno- tai pooling-menetelmää.
- Pk-IFRS: Työsuhde-etuudet luokitellaan lyhytaikaisiin työsuhde-etuuksiin, työsuhteen päättymiseen liittyviin työsuhde-etuuksiin, muihin pitkäaikaisiin työsuhde-etuuksiin sekä irtisanomisten yhteydessä suoritettaviin työsuhde-etuuksiin. Työsuhteen päättymisen jälkeiset etuudet, kuten eläkkeet ja terveydenhuolto, jaetaan edelleen maksuperusteisiin ja etuusperusteisiin järjestelyihin. Työsuhde-etuudet kirjataan kuluksi tasaisesti palvelusajalle. FAS: Ei luokittelua, vaan palkka ja siihen liittyvät sosiaalimenot kohdistetaan yritystoiminnassa syntyviin tuloihin ja kirjataan silloin kun syntyvät. Ei tunneta etuusperusteista järjestelyä.

Muuta

- Olisiko pk-IFRS:n käyttöönottavilla yrityksillä muita tekijöitä kuin pk-IFRS:n ja Suomen kirjanpitolainsäädännön erot, jotka vaikuttavat olennaisen virheellisyyden riskiin?